

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ	5
A TENGERENTÚLI MAGYAR DIASZPÓRA MÚLTJA ÉS JELENE	7
GAZSÓ DÁNIEL: A MAGYAR DIASZPÓRA FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE	9
ENDRŐDI JUDIT: Magyarok a vadnyugaton	37
REGÉNYI JÚLIA: Calgaryi magyar közösség	47
BÍRÓ ANNA: A São Pauló-i magyar kolónia főbb kihívásai egykor és napjainkban	53
H. KAKUCSKA MÁRIA: Magyarok és Argentína	63
KISEBBSÉGI KÉRDÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN	73
TÓTH NORBERT: Horvátország EU-csatlakozási folyamatának hatása az állam kisebbségvédelmi tárgyú joganyagának fejlődésére – különös tekintettel a hatékony közéleti részvételhez való jog kérdésére	75
DABIS ATTILA: Miért sikeresebbek a svédek, mint a számik?	89
LÁNCOS PETRA LEA: A külhoni magyarok nyelvi diszkriminációja az Unióban – Az EU Közzolgálati Törvényszékének ítélete a román bővítéssel összefüggésben szervezett versenyvizsgáról	107
RESUME	115
SZÁMUNK SZERZŐI	121

KÖSZÖNTŐ

Tudomány és politika, közigazgatás és civil szféra – e mezsgyén helyezkedik el szakmai folyóiratunk, a most induló *Kisebbségi Szemle*.

A Nemzetpolitikai Kutatóintézet – amely a Bethlen Gábor Alapkezelő keretében, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságának háttérintézményeként működik – 2012 óta a *Kisebbségkutatás* című folyóirat szerkesztésben vett részt. Most induló önálló folyóiratunk olvasóinak a *Kisebbségkutatás* keretében elkezdett munka folytatását ígérjük: tematikus blokkokat, választási eredményekkel, nyelvhasználattal, oktatással, szervezeti élettellel, érdekvépviselettel és még sok, nemcsak magyar, de más nemzeti, őshonos és migrációs eredetű kisebbségi közösséget érintő kérdéssel foglalkozó tanulmányokat. Vezérelvünk – mint ahogy az intézetünk tevékenységét is jellemzi – nemcsak maga a tudományosság, hanem annak hasznosítása. Hisszük, hogy egy jól működő nemzetpolitikának tudományos alapjai is vannak. Tudjuk, hogy önmagában a kisebbségi társadalomra jellemző folyamatok ismerete nem elegendő a jó döntésekhez. Ezt a tudást operacionalizálni kell: a nemzetpolitikát szakpolitikává kell alakítani.

A *Kisebbségi Szemle* folyóirat elindításával célunk olyan tanulmányok megjelentetése, amelyek a tudományos közösséget közelebb hozzák a nemzetpolitika működéséhez, ugyanakkor a nemzetpolitikai döntéshozók számára is alkalmazható ismereteket nyújtanak.

Kántor Zoltán

szerkesztő

A TENGERENTÚLI MAGYAR DIASZPÓRA MÚLTJA ÉS JELENE

Magyar diaszpóra-közösségek legnagyobb számban az amerikai kontinensen élnek. A különböző emigrációs hullámokkal Újvilágba érkező és ott letelepedett magyarok szülőföldjüktől – Magyarországtól és a Kárpát-medence magyarlakta térségeitől – távol új kihívásokkal és lehetőségekkel találták szembe magukat. Az őket befogadó országok társadalmába való beilleszkedésük mellett megőrizték a magyar kultúrához való kötődésüket, szervezeteket hoztak létre, saját egyházközségeket és hétvégi iskolákat alapítottak, melyeket az őket követő generációk fenntartanak. Jelen lapszámunk diaszpóra rovata róluk szól.

Az Egyesült Államokban, Kanadában, Brazíliában és Argentínában fellelhető magyar közösségek múltját és jelenét ismertető beszámolókat a diaszpóra támogatására a magyar állam által 2013-ban létrehozott Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasai írták. Azért kértem fel őket erre a feladatra, mert az említett pályázati program keretében, kiküldetésük során, a helyi diaszpóra-szervezetek munkáját segítve személyes tapasztalatokra tettek szert Colorado, Calgary, São Paulo és Buenos Aires városaiban élő magyar közösségek mindennapjairól. Tengerentúli beszámolóikat egy történeti tanulmánnyal vezetem be, mely átfogó képet nyújt a magyar diaszpóra mai formáinak és intézményes kereteinek kialakulásáról.

A világban szétszórt magyar közösségek mélyebb megismeréséhez elengedhetetlen a már meglévő ismeretek összegyűjtése, rendszerezése és strukturált közzététele, valamint a diaszpóralét hétköznapi megnyilvánulásainak, a diaszpórában élők lokális kultúrájának, többes kötődéseinek és helyi szükségének feltérképezése. Folyóiratunk diaszpóra rovata ehhez kíván hozzájárulni.

Gazsó Dániel
szerkesztő

GAZSÓ DÁNIEL

A MAGYAR DIASZPÓRA FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

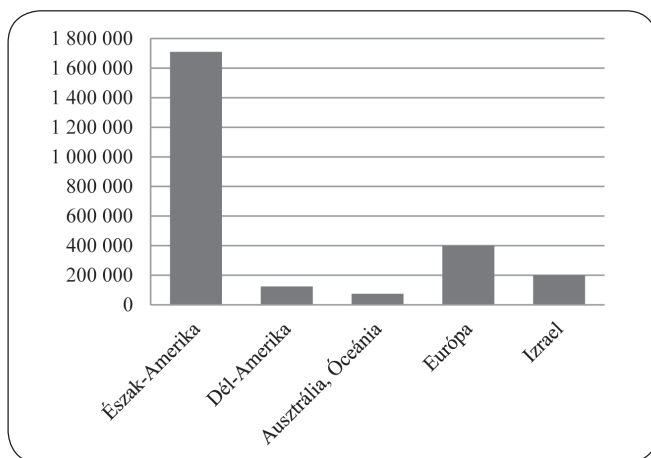
A világ különböző pontjain fellelhető, kisebb-nagyobb lélekszámú magyar közösségek kialakulásának okai Magyarország modern kori fejlődéstörténetében keresendők. A XX. század folyamán bekövetkezett határváltoztatások (elsősorban a trianoni békeszerződésben rögzített új államhatárok), valamint a Kárpát-medence térségét sújtó háborúk, egymást követő politikai rezsimváltások és gazdasági válságok által kiváltott emigrációs hullámok következtében több millió magyar ember került Magyarország határain kívülre, kisebbségi vagy bevándorló státusba. Ők és leszármazottaik – a külföldi magyarok – az őket körülvevő társadalmi környezet hatásainak függvényében több-kevesebb sikerrel megőrizték nemzeti identitásukat, generációról generációra átadva a kulturális másság és az etnikai határok fenntartásának igényét. Ezek a közösségek mára nagy múltú és kiterjedt intézményrendszerrel rendelkeznek.

Mint az az eddigiekből is kiderül, a külföldi magyar közösségek – elméleti szinten – legalább két nagyobb kategóriára oszthatók: egyrészt a határváltoztatások következtében kialakult, ún. őshonos (*autochton*) kisebbségi közösségekre; másrészt a migrációs eredetű (*allochton*) diaszpóra-közösségekre. Jelen tanulmány fókuszában ez utóbbi közösségtípus áll. A fogalmi kereteket tisztázva, diaszpórának hívjuk azokat a 1) földrajzilag széttagolt migrációs eredetű makroközösségeket, melyek 2) az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, és 3) szimbolikus vagy objektív kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt őhazájukkal vagy anyaországukkal. Ennek az általános definíciónak a kiegészítéseként fontos megjegyezni, hogy a migrációs eredet – mint a diaszpóra alapkritériuma – elsősorban nem a tényleges, tehát a személyesen átélt migrációt jelenti, hanem az elvándorlás eseményének kollektív tudatban való megjelenését, szimbolikus, közösségformáló erejét.¹

A magyar diaszpóra pontos számszerű meghatározását több tényező is megnehezíti. Egyrészt a befogadó országok nagy hányadában a népszámlálások alkalmával nem kérdezik meg az összeírt személyek etnikai-nemzeti hovatartozását. E tekintetben csak a születési helyet és az állampolgárságot veszik figyelembe. Ilyen feltételek mellett az emigráns magyarok leszármazottai sehol sincsenek magyarként feltüntetve, annak ellenére, hogy sokan közülük büszkén vállalják magyar identitásukat. Másrészt, még ha a statisztikai adatok begyűjtésére alkalmazott kérdőív tartalmaz is erre utaló kérdést, nem biztos, hogy mindenki válaszol is rá:

1 A diaszpóra kategória definíciójáról és kritériumairól lásd bővebben Gázsó Dániel: Egy definíció a diaszpórákutatás margójára. *Kisebbségkutatás*, 2015. 24 (2). 7–33.

az etnikai rejtőzködés szintén megnehezíti a magyar diaszpóra létszámának összeírását. Harmadrészt nincsenek pontos adataink arról sem, hogy a különböző emigrációs hullámokkal hány magyar ember hagyta el a Kárpát-medencét. Az első világháború előtt, a történeti Magyarország területéről kiáramló emigrációs hullámok etnikailag vegyesek voltak. A befogadó országok a magyar nemzetiségű bevándorlókat egy kategóriába sorolták az Osztrák-Magyar Monarchiából érkező más nemzetiségűekkel. A két világháború között kivándorló magyarok többsége pedig nem Magyarországról, hanem a szomszédos utódállamokból származott, így más ország állampolgáraként lett regisztrálva. Ahogyan Tóth Pál Péter is megállapította: „*Le-szőgezhetjük – bármelyik úton is próbálunk kísérletet tenni a világban élő magyarok számának megállapítására, tudományosan elfogadható és igazolható eredményt nem kapunk.*”² Éppen ezért, e tekintetben csak szakmai becslésekre hagyatkozhatunk. Ezek alapján megállapítható, hogy a külföldi magyarok közül megközelítőleg annyian élnek diaszpórában, mint ahányan a határ-változtatások következtében kialakult kisebbségi közösségekben (lásd 1. ábra).³

1. ábra: Diaszpórában élő magyarok becsült létszáma régiók szerint⁴

- 2 Tóth Pál Péter: Magyarok a nagyvilágban. *Kisebbségkutatás*, 2001. 10 (4). 40–46.
- 3 A határváltoztatások következtében kialakult, szomszédos országokban élő, ún. őshonos kisebbségi közösségek létszáma a legfrissebb népszámlálások nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó korrigált adatai, illetve – ezek hiányában – a demográfiai becslések szerint (ezer főre kerekítve): Erdélyben 1 291 000 fő; Felvidéken 493 000 fő; Vajdaságban 264 000 fő; Kárpátalján 141 000 fő; Burgenlandon 10 000 fő; Horvátország Észak-Baranya megyéjében 9000 fő; Muravidéken 4000 fő. Lásd Kapitány Balázs: Külföldi magyar közösségek. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2015. 227–240. Letöltés helye: www.demografia.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.
- 4 Az ábra adatainak forrása: Nemzeti Önismeret – MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság 2011-ben készített diaszpóra-térképe. A térkép megjelent a *Magyar Nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete* című dokumentumban. Letöltés helye: www.bgazrt.hu/npki; letöltés ideje: 2016. 03. 22. A diaszpórában élő magyarok becsült számadatairól és a különböző források közötti eltérésekről lásd Papp Z. Attila: A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője. *Kisebbségkutatás*, 2010. 19 (4). 621–638.

A diaszpórában élők pontos létszámát ugyan nem tudjuk, azt azonban igen, hogy mely országokban található nagyobb számú, migrációs eredetű magyar közösségek, hol vannak a legfőbb kulturális központjaik, mely településeken összpontosulnak intézményeik. Kétségtelen, hogy a legnagyobb számú magyar diaszpóra az Egyesült Államokban található (megközelítőleg 1 400 000 fő). Az ország délnyugati részén Kalifornia, északkeleti részén New York és Ohio tagállamokban élnek a legtöbb magyarok. Legfőbb kulturális központjaik: Los Angeles, New York és Cleveland városai. Kanadában ennél jóval kisebb, de más országokkal összevetve még mindig nagyszámúnak mondható a magyar kolónia (316 000 fő), melynek majd fele az Egyesült Államok fentebb említett északkeleti tagállamaival szomszédos Ontario tartományban él, elsősorban Torontóban és környékén. Latin-Amerikában magyarok (mintegy 125 000 fő) elsősorban Brazíliában (75 000 fő) és Argentínában (40 000 fő) élnek, de kisebb számban fellelhetők még Venezuelában, Uruguayban, Chilében, Costa Ricában, Paraguayban, Peruban, Kolumbiában és Mexikóban is. A magyar kulturális élet ebben a térségben főképp São Paulo és Buenos Aires városaiban, valamint – kisebb mértékben – Caracasban koncentrálódik. A déli féltekén jelentős számban élnek még magyarok Ausztráliában (67 000 fő), elsősorban Sydney, Melbourne és Adelaide városaiban, Új-Zélandon (7000 fő) és a Dél-Afrikai Köztársaságban (4000 fő). Európában összesen nagyjából 400 000 magyar él diaszpórában, többségük Németországban (120 000 fő), Ausztriában (90 000 fő) és Franciaországban (45 000 fő). Ezen kívül meghatározó még az izraeli magyar diaszpóra (megközelítőleg 200 000 fő). Ezek a becslési értékek természetesen nem azonosak a közösségi életben aktívan résztvevők számával. Az ezzel kapcsolatos kutatások kimutatták, hogy a magyar származásúak csupán 5–15%-a vesz részt a diaszpóra szervezeti aktivitásában.⁵

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogyan alakultak ki ezek a migrációs eredetű magyar közösségek, különös tekintettel az Európán kívül élőkre. Meddig vezethető vissza a magyarok jelenléte a tengerentúlon? Mikortól beszélhetünk diaszpóra jellegű magyar közösségekről? Milyen migrációs folyamatok járultak hozzá kialakulásukhoz és későbbi gyarapodásukhoz? Kik, hányan, honnan és hova vándoroltak a különféle magyar emigrációs hullámokkal? Milyen fogadtatásban volt részük az őket befogadó országokban? Milyen változást hoztak a már korábban ott élő magyar diaszpóra-közösség szervezeti életébe? Hogyan alakult kapcsolatuk Magyarországgal? Elemzésem során ezekre a kérdésekre keresem a választ. A magyar diaszpóra fejlődéstörténetét négy szakaszra bontva mutatom be, a különböző korszakok emigrációs folyamatainak jellege, valamint diaszpórára gyakorolt hatása szerint. Az első szakasz az első világháborút megelőző korszakot, a második a két világháború közötti húsz esztendőt, a harmadik a második világháborút követő éveket, valamint a magyarországi államszocializmus idejét, végül a negyedik a jelenkort, azaz a kétpólusú világrendszer megszűnésétől napjainkig tartó időszakot jelöli. Még itt, az elején fontos kihangsúlyozni, hogy a

5 Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m.

magyar diaszpórának nincsen egyetlen, általánosítható, egyetemes története. A világban szét-szóródott magyar közösségek mindegyike más körülmények között fejlődött, intézményes kereteit a helyi igényeknek megfelelően alakította. A meglévő adatok, kordokumentumok és tudományos értekezések birtokában azonban – a teljesség igénye nélkül – felvázolhatók azok az események és társadalmi folyamatok, melyek jelentősen hozzájárultak e földrajzilag széttagolt közösségek és intézményrendszereik mai formáinak kialakulásához. Ennek a tanulmánynak ez a legfőbb célja.

I. szakasz: *paraszti exodus*

„Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.” – József Attila⁶

Tengerentúli magyar diaszpóra-közösségek, szervezett magyar kolóniák csak a modern kori vándormozgalmak következtében alakultak ki. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a XIX. század előtt ne lettek volna magyarok az Újvilágban. A nagy felfedezők, utazók és tudósok, a keresztény hitet hirdető jezsuita misszionáriusok, és a függetlenné vált gyarmatok társadalmait gazdagító művészek és kereskedők közül többeknek cseng számunkra ismerősen a neve. Íme néhány közülük! Varga János, a Földet először körülhajózó, 1519-ben induló Magellán-expedíció tagja volt. Rátkay János, miután kijárta a sevillai misszionáriusképzőt és eljutott az áhított Amerikába, elsőként honosított búzát, zabot, európai gyümölcsfákat és kerti veteményeket Colorado völgyében. Koncság Nándor, pontos hegy- és vízrajzi térképével bizonyosságát adta annak, hogy a szigetnek feltételezett Alsó-Kalifornia valójában egy félsziget. Szentmártonyi Ignác, végighajózva földünk leghosszabb folyóját, először vázolta föl Észak-Brazília térképét. Kováts Mihály és Pollereczky János részt vettek az amerikai függetlenségi háborúban. Benyovszky Móric, Madagaszkár szigetének gyarmatosítója volt. Haraszthy Ágoston, a kaliforniai szőlőtermesztés és borászat megalapítója. Befejezésül – bár még hosszan sorolhatnám – Debály Ferenc József, az osztrák ármádia muzsikusa, miután részt vett a napóleoni háborúban, és nem találta szerencséjét sem Bécsben, sem Olaszországban, 1838 nyarán útra kelt Brazíliába. Az ott tomboló sárgalázjárvány miatt hajója végül nem Rio de Janeiróban, hanem Uruguay fővárosában, Montevideóban kötött ki, ahol 1841-ben – Francisco Acuña de Figueroa versét megzenésítve – megalkotta Uruguay ma is hivatalos

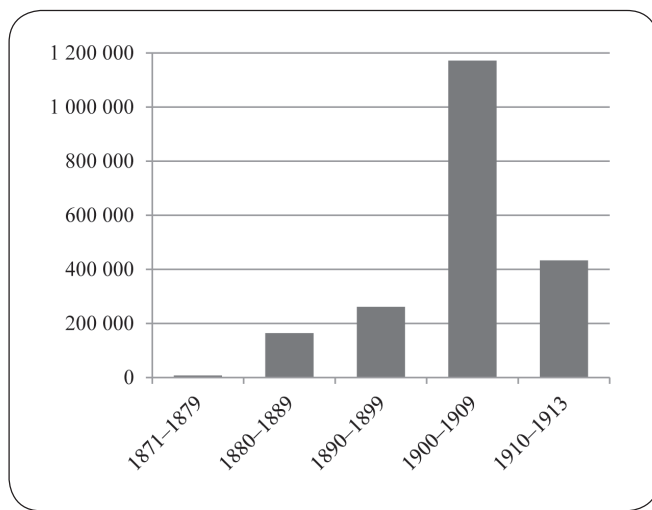
6 József Attila: Hazám. In: *József Attila összes versei*. Osiris Kiadó: Budapest, 2005. 493–497, itt: 459.

nemzeti himnuszának zenéjét. E korai magyar jelenlét az Újvilágban sok kutató érdeklődését felkeltette, így az ezzel kapcsolatos szakirodalom is bőséges.⁷ Ezek a kivándorlók azonban nem emigrációs hullámok következtében kerültek külföldre, hanem személyes indíttatásból, elhivatottságtól vagy kalandvágytól vezérelve.

Az első klasszikusnak nevezhető magyar politikai emigrációt az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése váltotta ki. A világsi fegyverletétel és az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés között több ezren hagyták el az országot Haynau rémuralma és a politikai megtorlás elől menekülve. Többségük a Balkánon keresztül először az Oszmán Birodalomba, majd onnan Nyugat-Európába, illetve a tengerentúlra menekült. Ezt az utat járta meg a forradalom emblematikus alakja, Kossuth Lajos is (akinek már nyolc évvel halála után szobrot emeltek Amerikában, Cleveland városában).⁸ Az ebben az időben kialakult kivándorlási hullám éppen ezért Kossuth-emigráció néven maradt fenn a köztudatban, annak ellenére, hogy Kossuth és követői magukat nem emigránsnak, hanem száműzöttek nevezték. Ez volt a magyar történelem első olyan kivándorlási mozgalma, amely nemcsak itthon, hanem külföldön is jelentős kortárs irodalmat hagyott maga után. Kossuth és társai ugyanis sokáig dédelgették a hazatérés lehetőségét egy újabb magyarországi forradalom kitörése esetén, melynek kivitelezéséhez elengedhetetlennek tartották a száműzöttek feltérképezését. Ennek eredményeként születtek az első feljegyzések az Újvilágban letelepedett magyarokról.⁹ Ebben az időben alakult meg az első külföldi magyar sajtóorgánium is, a *Magyar Száműzöttek Lapja*, melynek első száma 1853-ban, New York városában jelent meg. Mindezzel együtt a Kossuth-emigráció sem volt elég méretes ahhoz, hogy nyomában diaszpóra jellegű közösségek jöhessenek létre. Erre – mint azt fentebb említettem – csak a XIX. század végére kiteljesedő népvándorlások adtak lehetőséget.

-
- 7 A témában meghatározó jelentőségű művek (a teljesség igénye nélkül): Halász Gyula: *Öt világrész magyar vándorai. Magyar fölfedezők Benyovszkytól napjainkig*. Grill Károly: Budapest, 1936.; Ugyanő: *Világjáró magyarok*. Aquincum Irodalmi és Könyvkiadó Rt.: Budapest, 1945.; Ács Tivadar: *Akik elvándoroltak*. Kapisztrán Nyomda: Budapest, 1940.; Ugyanő: *Magyarok Latin-Amerikában*. Officina: Budapest, 1944.; Ugyanő: *Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban 1861–1865*. Pannonia: Budapest, 1964.; Miklós Elemér – Vér Andor: *Magyarok Délamerikában*. Frigerio e Hijo: Buenos Aires, 1942.; Szabó László: *Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900)*. Európa Könyvkiadó: Budapest, 1982.; Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 1982.; Kunz Egon: *Magyarok Ausztráliában*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 1997.; Anderle Ádám: *Magyarok Latin-Amerikában. Rubicon* („Emigráció” – tematikus lapszám), 2008. 1. Letöltés helye: www.rubicon.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.; Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szegedi Tudományegyetem: Szeged, 2009.
- 8 Az első amerikai Kossuth-szobor történetéről lásd Bakó Elemér: Kossuth Lajos legelső amerikai szobra. Felállították Cleveland városában, 1902. szeptember 27–28-án. In: Ugyanő: *A világ magyarsága*. Magyarok Világszövetsége Nyugati Régiója: Budapest, 1998. 63–66.
- 9 A Kossuth-emigrációról lásd bővebben Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága: Budapest, 2000. A tengerentúli magyar emigrációról szóló korabeli (1800-as években megjelent) publikációkat lásd Torbágyi Péter: *Magyarok Latin-Amerikában*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság: Budapest, 2004. 11.

Az 1830-as évektől az első világháború kitöréséig több mint 50 000 000 ember hagyta el Európát. Ebbe az elvándorlási folyamatba – melynek fő útvonala Észak-Amerikába vezetett – Kelet-Közép-Európa népessége viszonylag későn, csak az 1870–80-as években kapcsolódott be. 1871 és 1913 között elsősorban gazdasági, egzisztenciális okok miatt közel 2 000 000 magyar állampolgár vándorolt ki a tengerentúlra. Többségük a XX. század első évtizedében hagyta el az országot (lásd 2. ábra).

2. ábra: Tengerentúlra vándorolt magyar állampolgárok száma 1871 és 1913 között¹⁰

Természetesen a történeti Magyarország területéről elvándorolók nem voltak mind magyar nemzetiségűek. Becslések szerint részarányuk alig haladta meg a 25%-ot.¹¹ A befogadó országok azonban – mint azt korábban említettem – egy kategória alá (például Latin-Amerikában az „austriaco” vagy az „austro-húngaro”, azaz osztrák, illetve osztrák-magyar kategóriába) sorolták őket az Osztrák-Magyar Monarchiából származó más nemzetiségű (német, szlovák, román, rutén, szerb, horvát stb.) bevándorlókkal. Ezzel az etnikailag heterogén migrációs hullámmal elvándoroltak háromnegyede férfi, ezen belül szintén háromnegyede fiatal, 20 és 49 év közötti volt (az 50 évesnél idősebbek aránya nem érte el még a 3%-ot sem). Túlnyomó többségük az ipari centrumoktól távol eső, gazdaságilag elmaradott területeken élő agrárnépességhez tartozott: földnélküli zsellér, elszegényedett paraszt, mezőgazdasági munkás volt. Következésképpen úgy a köznyelvben, mint a szakirodalomban ezt az emigrációs hullámot paraszti exodusnak szokták nevezni, mely a történeti Magyarország egyes régióinak teljes

10 Az ábra a tengeri kikötők adatait jeleníti meg. Forrás: Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m. 622.; Vö: Puskás, 1982. Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, i.m. 443–446.

11 Kovács Imre: *A kivándorlás*. Cserépfalvi: Budapest, 1938.

elnéptelenedését, míg a tengerentúli magyar diaszpóra-közösségek kialakulását eredményezte.¹² „*Tegnap – írta Ady Endre 1907. november 5-i naplóbejegyzésében – egy falu népe vonult át szép Budapest vasárnapi népű körútjain. Nem bámészkodtak, nagyon komolyak voltak, s őket is alig vették észre. De akik észrevették s megkérdezték, azoknak válaszolt szívesen a vándorló csapat vezére: – Ez itt Mezőcsát község, az egész falu, megyünk Amerikába. Se váddal, se panasszal, se kérkedéssel, se vígan, se szomorúan, ezt válaszolta. És belemutatott a csapatba s hozzátette: – Senkit se hagytunk otthon, visziünk mindenkit, a zsidót is. Igen, ott volt a csapatban a zsidó is, a falu zsidója. S mennek szép egyetértésben, a földönfutók közös sorsával Amerikába.*”¹³

A századforduló idején sok vita folyt Magyarországon arról, hogy az emigráció hasznos vagy káros hatással van-e a társadalomra. Kezdetben sokan pozitívan ítélték meg a folyamatot, mondván, hogy enyhíti az egyre jobban kiélesedő gazdasági és nemzetiességi feszültségeket: csökkenti a munkanélküliséget, és – mivel az emigráció eleinte a Felvidék szlováklakta településeinek volt tapasztalható – növeli a magyarok arányát a Kárpát-medencében. Az elvándorlás rohamos növekedésével azonban ezt a pozitív hozzáállást felváltotta az aggodalom. „*Amióta a kivándorlás a Felvidékről átragadt az ország egyéb részeire, s immár mindenünnen szedi áldozatait [...] amióta a nép kiözönlése szinte ijesztő mérveket ölt, mert negyvenezernél több útlevelet adnak ki évenként Amerikába [...] azóta a kivándorlás megszűnt érdekes jelenség lenni, lett belőle nemzetünk jövőjét, hazánk gazdasági és szociális fejlődését fenyegető veszedelem*” – írta Thirring Gusztáv, a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal igazgatóhelyettese, a migrációs folyamatok korabeli szakértője.¹⁴ Mindennek következtében a magyar kormány szükségét érezte az emigráció megfékezésének. A megoldást azonban nem a kivándorlás legfőbb okainak – a nemzetiességi ellentétekből és a feudális típusú latifundium rendszerből fakadó konfliktusok – megfelelő kezelésében látta, hanem magának az elvándorlásnak a korlátozásában. Így születtek meg az első népvándorlást szabályozó hazai törvényrendeletek: a Tisza-féle 1903. évi IV. törvénycikk és az Andrássy-féle 1909. évi II. törvénycikk.¹⁵ A szigorító intézkedések végrehajtására új intézmények jöttek létre: a Központi Kivándorlási Bizottság és a belügyminisztérium keretein belül felállított Kivándorlási Tanács. Ezek többek között a fumei kikötő ellenőrzésére összpontosultak.

A kivándorlás rendészeti úton történő megfékezésével egy időben megjelentek az Újvilágban letelepedő magyarokról szóló első tudományos jellegű beszámolók (köztük a fentebb

12 Rácz István: *A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon 1849–1914*. Akadémia Kiadó: Budapest, 1980.; Puskás, 1982. Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, i.m.; Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m.

13 Ady Endre: Mezőcsát megy Amerikába. Budapesti Napló. In: *Ady Endre összes prózai műve. Cikkek, tanulmányok – 1907. október–december*. 9. kötet. 26. fejezet. III. rész. Letöltés helye: www.mek.oszk.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

14 Thirring Gusztáv: *A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság*. Kilián: Budapest, 1904. 108.

15 Mindkét törvénycikk teljes szövege olvasható a www.1000ev.hu weboldalon; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

idézett Thirring Gusztáv 1904-ben publikált átfogó elemzése). Mindemellett megalakultak azok az államilag finanszírozott lapok is (*A Kivándorló*, a *Kivándorlási Ellenőr* és a magyar-horvát kétnyelvű *Kivándorlási Értesítő*), melyek a külföldi lehetőségeket sokszor negatív színben tüntették fel, az elvándorlások morfondírozók itthon marasztalása érdekében. A tengerentúli magyar sajtótermékek is megsokszorozódtak. Az első világháború kitöréséig csak az Egyesült Államokban több mint száz magyar lap jelent meg (igaz többségük rövid életű és lokális jelentőségű volt).

Az Egyesült Államokon kívül, ugyan kisebb létszámban, de jutottak magyarországi emigránsok Kanadába (ahol könnyebben lehetett földhöz jutni), Ausztráliába (mely élénk gazdasági kapcsolatban állt az Osztrák-Magyar Monarchiával) és Latin-Amerikába is. Ez utóbbi kontinens felé irányuló korai migrációs hullámok egyik sajátossága, hogy a történeti Magyarország területéről a latin-amerikai országokba – az elszegényedett parasztok és mezőgazdasági munkások mellett – viszonylag nagy számban érkeztek vándorcigányok. Ennek következtében e térségben a magyar szó spanyol megfelelője, az „*húngaro*” a cigányok megnevezéseként terjedt el a köztudatban. E jelenségre Karl Lumholtz, norvég felfedező is felhívta a figyelmet. *Ismeretlen Mexikó (Unknown Mexico, 1902)* című többkötetes úti leírásában így számolt be a cigányokkal való találkozásról: „*Sok volt közöttük a boszniai és nem hiányoztak a törökök és görögök sem, akik medvéket és majmokat vittek magukkal, de mivel legtöbbjük Magyarországról származott, egész Mexikóban magyarokként ismerték őket... Biztosítottak róla, hogy jelenleg is vannak egész Amerikában utazgató cigányok, és meg is állapítottam, hogy néhány nő közülük chilei és más latin-amerikai köztársaság ezüstérméit hordja a hajfonatában.*”¹⁶ Az „*húngaro*” szó cigányok megnevezésére való használata mind a mai napig tapasztalható ezekben az országokban.

A XIX–XX. század fordulójára kiteljesedő európai migráció nem volt egyirányú. Sokan ideiglenesen, a hazaköltözés reményével mentek ki szerencsét próbálni a tengerentúlra. A visszatelepítési akciók, valamint a befogadó országok gazdasági helyzete jelentősen befolyásolta a végleges letelepedés szándékát. A magyarországi statisztikák szerint 1899 és 1913 között a kivándorlók közel negyede visszatért szülőföldjére.¹⁷ Az Egyesült Államokban 1907-ben kezdődő gazdasági válság következtében az 1908. évben többen vándoroltak vissza eredeti otthonukba, mint onnan a tengerentúlra. Voltak olyanok is, akik többször megtették a hosszú utat az öreg és az új kontinens között. A századelőn ezeket az ingázókat úgy nevezték: a „tenger madarai”.¹⁸

16 Torbágyi, 2004. Magyarok Latin-Amerikában, i.m. 180.; Vö: Lumholtz, Karl: *El México Desconocido. Cinco años de exploración entre las tribus de la Sierra Madre Occidental: en Tierra Caliente de Tepic y Jalisco, y entre los tarascos de Michoacán*. Vol. II. Charles Scribner's Sons: New York, 1904. 296–299.

17 Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m.

18 Puskás Julianna: Migráció Kelet-Közép-Európában 19. és 20. században. *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1991. 2 (4). 22–48.

II. szakasz: *határon túlról tengerentúlra*

„Meg akarsz gazdagodni? Fázol? Éhezel? Nincs munkád? Jelentkezz a kubai magyar kivándorlók irodájában...” – 1922-ben megjelent röpirat Erdély és Felvidék magyarlakta városaiban¹⁹

Az első világháború alatt szinte teljesen megszűnt magyar emigráció az 1920-as években nagy lendülettel éledt újjá. A két világháború között kivándoroltak anyaországi részaránya azonban igen csekély, alig 20% volt.²⁰ A magyar emigránsok többsége az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése és a trianoni békeszerződés következtében létrejött szomszédos utódállamokhoz csatolt területekről származott, így Csehszlovákia, Románia, Ausztria és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-től Jugoszláv Királyság) állampolgáraként hagyta el szülőföldjét.²¹ Úti céljuk kiválasztásában meghatározó volt, hogy az elsődleges célország, az Egyesült Államok, liberális bevándorlási politikáját feladta, és szigorító rendeleteket vezetett be. A kongresszus 1921. május 19-én tartott ülésen elfogadta a nemzeti, etnikai alapú bevándorlási kvótarendszert (*Emergency Quota Act*), mely egyrészt mennyiségileg meghatározta az Egyesült Államokba beengedhető bevándorlók számát (összesen 356 995 fő évente), másrészt az egyes országok részére (kivéve a nyugati féltekét) kvóta keretet szabott meg az 1910-es népszámlálásban országonként kimutatott népesség 3%-ában. Ezt a keretet tovább korlátozta az 1924. évi bevándorlási törvény (*Immigration Act*), mely az évente beengedhetők összlétszámát 164 557 főre, nemzetiség szerinti arányát pedig 3-ról 2%-ra csökkentette, ráadásul a 20 évvel korábbi, 1890-es népszámlálási adatokra alapozva. Ez az újabb megszorítás a Kelet-Közép-Európából származó migránsokra nézve különösen drasztikusnak bizonyult, hiszen mint azt fentebb kifejtettem, Európának ez a része jóval később, csak a XIX. század végén csatlakozott a modern kori népvándorlási folyamatokba, következésképpen az 1890-es népszámláláskor az Egyesült Államokban élő, különböző nemzetiségű kelet-közép-európai lakosok száma igen csekély volt.²²

19 Torbágyi Péter: *Magyar vándormozgalmak és szóránközösségek Latin-Amerikában a második világháború kitöréséig (Doktori értekezés)*. Szegedi Tudományegyetem: Szeged, 2007. 109. Letöltés helye: doktori.bibl.u-szeged.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

20 Torbágyi, 2004. Magyarok Latin-Amerikában, i.m.

21 A szomszédos utódállamokhoz került, Magyarországtól elcsatolt területeken élők magyar állampolgárságának elvesztéséről és új állampolgárságuk felvételéről az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződést becikelyező 1921. évi XXXIII. törvénycikk 61. cikke rendelkezett: „Mindazok a személyek, akiknek illetősége (*»pertinenza«*) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartozott a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.” Letöltés helye: www.1000ev.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

22 Az Egyesült Államok 1920-as években elfogadott, bevándorlást szigorító rendeleteiről lásd Puskás Julianna: *Az Egyesült Államok bevándorlási politikája (1890–1990). Regio – Kisebbség, politika, társadalom*. 1993. 4 (3). 151–181.

Ezek a korlátozások megnövelték a többi tengerentúli ország felé történő elvándorlást, ahol – az Egyesült Államokkal ellentétben – kifejezetten szorgalmazták az újonnan érkező európaiak letelepedését. A két világháború között több tízezer (többségében a Felvidékről, Erdélyből, Vajdaságból és Délvidékről származó) magyar került Ausztráliába, Kanadába és Latin-Amerikába, elsősorban Brazíliába és Argentínába, valamint kisebb mértékben Chilébe, illetve az Egyesült Államokhoz közelebb eső Mexikóba, Kubába és Venezuelába. Brazília São Paulo és Paraná államaiban sorra születtek magyar települések, melyek közül talán a legismertebbé Árpádfalva, Szentistvánfalva és Boldogasszonyfalva váltak.²³

Míg más Kelet-Közép-Európából származó tengerentúli kolóniák anyaországuk folyamatos támogatásának köszönhetően viszonylag gyorsan kialakították intézményeiket az őket befogadó országokban, addig a magyar állam sokáig tétlenül figyelte a döntő többségében román, csehszlovák és szerb–horvát–szlovén útlevéllel rendelkező magyarok ilyen irányú törekvéseit. A Horthy-kormány kezdetben a nyugat-európai országokban élő magyarokkal igyekezett felvenni a kapcsolatot részben azért, hogy a revizionista politika mögé állítsa őket. Az ez irányú törekvések megjelentek már az 1920-ban létrehozott Külföldi Magyarok Szövetségének 1921-ben tartott berlini kongresszusán is. (Ez a találkozó, valamint az 1929-ben megrendezett Magyarok I. Világkongresszusa alapozták meg az első bécsi döntés évében, 1938-ban megalakult Magyarok Világszövetségét.) A tengerentúli közösségek Magyarországtól csak azután kaptak anyagi támogatásokat, miután az ország vezetői ráeszméltek, hogy a Tanácsköztársaság bukását követően kivándorolt (főként baloldali politikai nézeteket valló) magyar emigránsok kulturális, sport- és szociális tevékenységei egyre népszerűbbé váltak az újonnan érkezett, mindenfajta érdekképviselőt nélkülöző utódállambeli magyarok körében.²⁴ Az így elindított anyaországi támogatások következtében világszerte jöttek létre olyan új magyar egyesületek és szervezetek, melyek a Magyarországon és a befogadó államok többségében tiltott kommunista szervezkedésektől mentesek voltak.

Ebben az időben vált a dél-amerikai magyar kulturális élet központjává Buenos Aires és São Paulo. Ezekben a városokban igen nagy számban gyűltek össze magyarok, és részben az előbb említett anyaországi támogatásoknak köszönhetően élénk kulturális életet alakítottak ki maguknak. Az új intézmények létrejöttével egy időben megjelent a magyar sajtó is a térségben: a *Délamerikai Magyar Hírlap*, a *Délamerikai Magyar Újság*, a *Délamerikai Magyarság* és a *Magyar Szó*, melyek az aktuális hírek közlése mellett nagy hangsúlyt fektettek a helyi magyar jelenlét történetének felkutatására és ismertetésére. Külön ügyeltek arra, hogy a többségi társadalom felé egyszer és mindenkorra tisztázzák: a magyarok (*húngaros*) a közhiedelemmel ellentétben nem cigányok (*gitanos*). Sokan ugyanis attól tartottak, hogy ha ezt sürgősen nem

23 Szabó, 1982. Magyar múlt Dél-Amerikában, i.m.; Boglár Lajos: Énem brazil bűvópatakjai. *Napút Online kulturális folyóirat – Utazók, utazások*, 1999. 1 (4). Letöltés helye: www.napkut.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

24 Torbágyi, 2004. Magyarok Latin-Amerikában, i.m.

bizonyítják be, akkor a magyar közösségek a vándorcigányokhoz hasonló diszkriminációban részesülnek majd az őket befogadó latin-amerikai országokban.

Összességében véve a paraszti exodushoz képest a két világháború között a kivándorlás mértéke ugyan csökkent, a célországok száma megsokszorozódott, melynek következtében a magyar diaszpóra földrajzi, térbeli kiterjedése is megnőtt. Az ebben a két évtizedben kialakult tengerentúli kisközösségeket tovább gyarapították a második világháború utáni magyar emigrációs hullámokkal érkezők.

III. szakasz: társadalompolitikai megosztottság

„Látni azt, amit a kolumbuszi hajó árbockosarából látott a matrózgyerek, amikor, hajnal felé, izgatottan és rekedten kiabálni kezdett: »Föld, Föld!...« – (Lehet, hogy ez a kiabáló matrózgyerek örökké bennünk él, minden emberben; csak néha elalszik az árbockosárban. Kolumbusz és társai még aludtak, amikor a Föld már derengett a Fényben.) Visszamentem a Köröndön túlra, és sietni kezdtem. Mikor indul már a Föld felé az a vonat?...” – Márai Sándor²⁵

Az 1940-es évektől az elvándorlás motivációi egyre komplexebbé váltak. Alig két évtized leforgása alatt több százezer ember hagyta el Magyarországot három, időben és jellegében eltérő emigrációs hullámmal. Az első a háború alatt külföldre került és hazatérni nem kívánó katonákból, hadifoglyokból és deportáltakból, valamint a közeledő szovjet hadsereg elől menekülőkből állt. A másodikat az államszocializmus előtti évek demokratikus törekvéseinek képviselői és pártolói alkották. A harmadikat az 1956-os forradalom leverése váltotta ki. E három exodus a magyar diaszpóra-közösségek lélekszámát jelentősen megnövelte, azonban belső, társadalompolitikai szegregációját is fokozta. A politikai hovatartozás kérdése – mely Magyarország szovjet megszállását és az államszocializmus kialakítását követően meghatározóvá vált – a külföldön működő magyar szervezetek szétválásához és egymással ellentétben álló új szervezetek alapításához vezetett. A következőkben a magyar diaszpóra fejlődéstörténetének ezen összetett és meghatározó szakaszát vesszük górcső alá.

A második világháború, a népiirtás, az erőszakos áttelepítések és a civil lakosság tömeges menekülésének következtében 1945 őszére több mint 11 000 000 ember vált hontalanná Európában. Többségüket 1947 nyaráig repatriálták, azonban közel másfél millióan nem kívántak származási helyükre visszatérni.²⁶ A szövetséges államok menekültügyi szakértői a hontalan személyeknek külön státust adtak, melynek angol elnevezése *displaced person* (rövidítve DP)

²⁵ Márai Sándor: *Föld, föld!...* Helikon Kiadó: Budapest, 2006. 430.

²⁶ Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m.

volt. Innen a második világháború emigránsainak közismert beceneve: „a dipik”. Egy 1945 áprilisában kelt memorandum (*SHAEF Plan of April 1945 – Administrative Memorandum No. 39*) értelmében a főként Németország és Ausztria területén felállított menekülttáborokba tömörített dipiket három csoportra osztották. Az első csoportot az Egyesült Nemzetek tagállamainak hontalan polgárai (*United Nations DP*s) alkották. A második csoportba a tengelyhatalmak (Németország, Ausztria és Japán) polgárait sorolták: őket ellenséges dipiknek (*enemy DP*s) nevezték. Végül a harmadik csoportba a volt ellenséges országok (Olaszország, Románia, Bulgária és Magyarország) hontalanjai (*ex-enemy DP*s) kerültek.²⁷ A menekültügyek kezelésével kezdetben – a felszabadított országok kormányai és az önkéntes szervezetek mellett – az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Rehabilitációs Igazgatósága (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA) foglalkozott. A hontalanok magas létszáma – mely jóval meghaladta a szövetséges hatalmak számításait –, valamint hazaköltöztetésük politikai okok és egyéb félelmek miatti elutasítása következtében a menekültügy rendezése a vártnál tovább elhúzódott. A probléma kezelésére 1947-ben – szintén az ENSZ égisze alatt – megalakult a Nemzetközi Menekültügyi Szervezet (International Refugee Organization, IRO), mely Európában átvette az UNRRA feladatkörét: 1947. július 1. és 1951. december 31. között 1 038 750 személy letelepedését koordinálta.²⁸

A hátrányos megkülönböztetést elszenvető, volt ellenségnek tartott menekültek (*ex-enemy DP*s) közül sokan az öreg kontinens elhagyása mellett döntöttek. Legtöbben az Egyesült Államokba (360 000 fő) mentek, de viszonylag sokan érkeztek Kanadába (150 000 fő), Ausztráliába (200 000 fő), Új-Zélandra (10 000 fő) és Dél-Amerikába (140 000 fő) is.²⁹ Az európai menekültek mintegy 20%-a zsidó volt. Közülük azok, akik nem tértek vissza szülőföldjükre nagyrészt Palesztinában, illetve az 1948-as zsidó államalapítást követően Izraelben telepedtek le. Az Egyesült Államokba történő emigráció újra tömegessé válását az 1948-as menekültügyi törvény (*Displaced Persons Act of 1948*) tette lehetővé, mely a kvótarendszert ugyan nem törölte el, de megengedte, hogy a kvótákat több évre előre betöltsék, valamint előírta 202 000 Európában tartózkodó hontalan személy és 3000 árva gyermek 1950 júniusáig történő befogadását.³⁰ A tengerentúli országok többsége szintén megnyitotta határait az európai menekültek előtt, azonban szigorúan szelektálta őket. Kanadában előnyben részesítették a bányászokat, fakitermelőket, mezőgazdasági munkásokat. Ausztráliában szerződés aláírásával kötelezték az újonnan érkezőket arra, hogy a kormány által kijelölt – többnyire fizikai – munkát legalább két évig elvállalják. Hasonlóak voltak a

27 Holian, Anna: The Invention of the Displaced Person. In: Ugyanő: *Between National Socialism and Soviet Communism. Displaced Persons in Postwar Germany*. University of Michigan Press: Michigan, 2011. 29–55.

28 Puskás, 1991. Migráció Kelet-Közép-Európában, i.m.

29 Uo.

30 Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Mikes International: Hága – Országos Széchényi Könyvtár: Budapest, 2006. Letöltés helye: www.mek.oszk.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

feltételek a latin-amerikai országokban is: vízumpreferenciát adtak azoknak, akik valamely hiányszakmában jártasak voltak.

A második világháború menekültjeinek nemzetiség szerinti megoszlásáról nincsenek pontos számadataink. Abban az időben a népszámlálások eredményei sokszor pontatlanok voltak, a korabeli sajtóhírek egymásnak gyakran ellentmondtak. Az utólagos szakmai becslések szerint 1945 tavaszán megközelítőleg 1 000 000 kitelepített, elhurcolt, vagy a szovjet megszállás elől menekülő magyar állampolgár tartózkodott Ausztriában és Németországban. Többségük még ugyanebben az évben, szervezeten vagy egyénileg visszatelepedett Magyarországra. Akik a repatriálást elutasították, továbbvándoroltak Nyugat-Európába és a tengerentúlra.³¹ A magyarországi menekültek – volt ellenségként meghatározott státusuknál fogva – nem részesültek UNRRA segélyben. A hadifoglyok leszerelésének bonyolítására és a repatriálások előkészítésére 1945-ben megalakult a Magyar Menekültügyi Bizottság. Működését – Magyar Hontalanok Képviselője az Egyesült Államok Övezetében (Representation of Displaced Hungarians in the US Zone) néven – az amerikaiak európai főhadiszállása is jóváhagyta. A táborokba tömörített magyar menekültek hamar ráeszméltek, hogy helyzetük nem fog egyhamar rendeződni, ezért az egyházak segítségével elkezdték megszervezni a kiskorúak oktatását: egymás után születtek a magyar iskolák a menekülttáborokban. Az iskolákkal és egyházakkal karöltve újjáéledt a magyar cserkészlet is: az első külföldi magyar cserkészcsapatok szintén az ausztriai és németországi menekülttáborokban jöttek létre.³²

Azokat, akik továbbvándoroltak Nyugat-Európába és a tengerentúlra – a magyar szervezeteken és egyházakon kívül – a régi (második világháború előtt kivándorolt) emigránsok is segítették. Lakhelyet és munkát kínáltak fel nekik, sok esetben még felelősséget is vállaltak értük, hogy megkönnyítsék bejövetelüket és letelepedésüket a befogadó országban. Akadtak azonban olyanok is, akiknek fenntartásaik voltak velük szemben: *„Nekünk majd gondunk lesz rá, hogy Amerika jóságos nagylelkűségével ne lehessen visszaélni és se náciak, se nyilasok, se megrögzött Horthy-gonosztevők ennek az akciónak kapcsán ide be ne csempészhessék magukat. Ezeknek kívül tágasabb, ezek csak maradjanak DP-k”* – jelent meg *Az Ember* című New York-i hetilap

31 Az IRO adatai szerint az Egyesült Államokban mintegy 17 000, Kanadában 16 500, Ausztráliában 14 500 második világháború után kivándorolt egykori magyar állampolgárt tartottak nyilván. Különböző becslések azt is valószínűsítik, hogy Dél-Amerikába mintegy 10 000 magyar származású dipi került. Lásd Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m. 623.; Vö: Puskás, 1991. Migráció Kelet-Közép-Európában, i.m. 106–108.

32 A magyar cserkészlet újraszervezését külföldön intézményes keretek között az 1946-ban alapított Teleki Pál Cserkész Munkaközösség segítette. Miután az 1912-ben létrehozott Magyar Cserkészszövetséget 1948-ban megszüntették, és a cserkészmozgalmat Magyarországon felváltotta az úttörő mozgalom, a Munkaközösség felvette a Magyar Cserkész Szövetség nevet, amely egy darabig Száműzött Magyar Cserkész Szövetség (Hungarian Scout Federation in Exile) néven is működött. Székhelyét 1950-től az Egyesült Államokban alakította ki. Végül 1989-ben Külföldi Magyar Cserkészszövetség (Hungarian Scout Federation in Exteris) névre keresztelték, mely jelenleg a világ négy földrészén több ezer diaszpórában élő magyar cserkészlet tömörítésébe. Lásd www.kmcssz.org; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

1948. május 22-i számában.³³ Az 1940-es évek második felében kialakult konfliktusok a régi és az új magyar emigránsok között idővel még kiélezettebbé váltak.

Mindeközben Magyarországon 1947-ben kezdetét vette a háború utáni magyar emigráció második szakasza. E két – a kivándorlás idejét és okait tekintve eltérő – hullámmal külföldre kerültek az egyszerűség kedvéért negyvenötösöknek és negyvenheteseknek szokták nevezni. Borbándi Gyula pontokba szedett általános jellemzése jól tükrözi a köztük lévő különbségeket. Negyvenötösök: „a) 1939 és 1945 között idegen kényszerszolgálatokként a náci Németországba kerültek, b) a háború alatt német hadifogságba jutottak, c) külföldiekként hitleri koncentrációs táborokban rabságukat túlélték (tehát politikai foglyok és megsemmisítésre ítélt zsidók). Mindezeket a szövetségesek szabadították fel és mentették meg a további szenvedésektől. A dipik később kiegészültek azokkal a hontalan külföldiekkel, akik a nácizmus alatt Németországba kerülve hazájukba visszatérni nem szándékoztak, vagy a szovjet kommunista uralom elől elmenekültek.”³⁴ Negyvenhetesek: „a) 1945-ben a régi közéletben szerepet játszottak, de a nyugatra távozást elutasították és a beilleszkedés szándékával otthon maradtak; b) a Hitlerrel szembeni ellenállásban részt vettek, a német nácizmus és a nyilasuralom végét örömmel üdvözlötték, az új rend elindításában közreműködtek; c) nem kis számban olyanok is, akik egy emberséges és türelmes szocializmust is tudomásul tudtak volna venni.”³⁵ Az 1947 után kivándoroltaknak – a negyvenötösökkel ellentétben – személyes tapasztalatai voltak a szovjet megszállásról. Nem tömegesen hagyták el az országot, hanem egyénileg (esetleg családotul), és nem voltak menekülttáborokba tömörítve. Külföldi fogadtatásuk kedvezőbb volt, hiszen a háború után hatalomra került nyugat-európai kormányok nem tartották őket volt ellenségnek. Többségük – kiváltképp, akik aktívan részt vettek az 1945 és 1948 közötti konszolidációs korszak demokratikus törekvéseiben – politikai pártállása, hivatali beosztása vagy a magyar szélsőbaloldal szervezeteivel szemben tanúsított magatartása miatt kényszerült emigrációba. Pap István (volt országgyűlési képviselő, aki élete nagy részét Kanadában, Windsor városában kertészként élte le) regényes önéletrajzában így emlékszik vissza saját, 1948-as emigrációjára: „Egy kommunista barátom megüzente a feleségemmel, hogy vigyázzak, engem ő eddig néhány elvtársával együtt fedezni próbált, ha sokat járt is a szám, de ennek vége. Eddig fedeztek, tovább nem tudnak. Tűnjek el minél hamarabb. Akkor azt hittem, rövid időre búcsúzó. Két, esetleg három évre. Negyven éve volt ez, és még mindig idegenben élek.”³⁶

A negyvenötösök és negyvenhetesek hangadói ridegen és barátságtalanul, olykor ellenségesen álltak egymással szemben. Mind a két emigrációs csoportosulás a másikat hibáztatta a magyarországi eseményekért. A negyvenhetesek azzal vádolták legkiélezettebben a

33 Az idézett hetilapot a két világháború között emigrált, bihari-diószegi (ma Románia) származású újságíró, Göndör Ferenc alapította és szerkesztette. Lásd Borbándi, 2006. A magyar emigráció életrajza, i.m. 44.

34 Uo. 5.

35 Uo. 53–54.

36 Papp István: *Hol a hazám?* Magánkiadás: Győr, 1988. 112.

negyvenötösöket, hogy Hitlert kiszolgálva utat engedtek a Nyilaskeresztes Párt hatalomátvételének. Ezzel szemben a negyvenötösök Sztálin kiszolgáltatását és a szovjet megszállás elfogadását rótták fel a negyvenheteseknek. Politikai vitáik következtében kialakult a magyar diaszpóra két tábora: „a negyvenötösök a »nemzeti emigráció« Eckhardt Tibor és köre, valamint a negyvenhetesek a »demokrata emigráció«. Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Imre, és csoportja.”³⁷

A magyar diaszpóra-közösségek számszerű gyarapodása és társadalompolitikai szegregációja közben Magyarország mindinkább elhatárolódott a külföldön élő emigránsoktól. Az 1940-es évek végéhez közeledve egyre szigorúbb eljárások indultak velük szemben: először magyar állampolgárságuktól fosztották meg őket (az 1947. évi X. törvény alapján), majd magyarországi vagyonuktól is (az 1948. évi XXVI. törvény értelmében).³⁸ Az államhatárok átlépésének szigorú korlátozása 1949-re véget vetett a második világháborút követő magyarországi migrációs folyamatoknak. A szovjet mintára kialakított egypártrendszerben az elvándorlás új kontextusba került: politikai állásfoglalásnak minősült. A hazai történetírás is újraértelmezte a téma megközelítését: „Elsőként az emigráns és emigrál szavak tudatos elkerülésének szándékával a disszidens szónak új jelentéstartalmat adtak, hogy megkülönböztessék a második világháború előtt létező kivándorlást a kommunista Magyarországot »hűtlenül elhagyott személyektől«. [...] Másrészt a magyar történetírás által hivatalosan politikai emigrációnak nevezett Rákóczi- és Kossuth-emigráció mellett mind nagyobb hangsúlyt kapott a korábban nem, vagy csak ritkán említett, a Tanácsköztársaság bukását követő baloldali politikai emigráció [...]”³⁹

Az 1949-et követő vándorlási csendet az 1956-os forradalom, illetve annak szovjet csapatok bevonásával történő leverése szakította meg, melynek következtében mintegy 200 000 ember hagyta el Magyarországot. Ez volt a spanyol polgárháború óta a civil lakosság legnagyobb spontán mozgalma Európában. Az ötvenhatosoknak nevezett kivándorlók több mint fele szinte egy időben, 1956 novemberében lépte át az országhatárt, többnyire illegálisan. Ez a hullám főképp fiatal (25 év körüli), városi (több mint fele budapesti, illetve 30%-a dunántúli) munkaképes férfiakból állt (a kivándorlók csupán egyharmada volt nő).⁴⁰ Sokan közülük

37 Kovács Ilona: Magyar szóránközösségek a Kárpát-medencén kívül. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet: Budapest: 2008. 436–445, itt: 436. Az idézetben említett személyekről röviden: Eckhardt Tibor 1932 és 1940 között a Független Kisgazdapárt elnöke volt, majd 1940-ben Horthy Miklós kormányzó megbízásából a német orientáció ellensúlyozására az Egyesült Államokba utazott. 1945 után az antikommunista emigráció egyik vezéralakja lett. Nagy Ferenc a második Magyar Köztársaság miniszterelnöke, Varga Béla a nemzetgyűlés elnöke, Kovács Imre pedig a Nemzeti Parasztpárt elnökhelyettese volt. Mindhárman 1947-ben emigráltak, és aktívan politizáltak külföldön is. Varga Béla 1949-ben, New Yorkban megalapította a Magyar Nemzeti Bizottmányt, mely az 1950-es években az emigrációban élő magyarok egyik legkiterjedtebb intézménye lett.

38 Az említett törvények teljes szövege olvasható a www.1000ev.hu weboldalon; letöltés ideje: 2016. 03. 22. Lásd erről bővebben Tóth Pál Péter: Az állampolgárságtól megfosztva. *Kisebbségkutatás*, 2000. 9 (3). 432–446.

39 Torbágyi, 2004. Magyarok Latin-Amerikában, i.m. 19–20.

40 Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m.

egyetemi hallgatóként, tanulmányaikat megszakítva szöktek külföldre. Menekülésük oka az előző kivándorlási hullámokhoz képest jóval sokrétűbb volt. 1956 és 1957 között ugyanis nemcsak a forradalmi események résztvevői hagyták el Magyarországot, hanem mindazok, akik a Rákosi-korszakban kilátástalannak látták jövőjüket, és a jobb életkörülmények reményében az elvándorlás mellett döntöttek. Ez utóbbiak ráadásul többen is voltak, mint a kifejezetten politikai okok miatt menekülni kényszerülők. Az 1956-os forradalom után kialakult emigrációban a politikai és gazdasági motivációk összemosódtak csakúgy, mint a későbbi – 1968-as prágai tavasz eltiprását és az 1981-es lengyel hadiállapot kihirdetését követő – kelet-közép-európai tömeges migrációs hullámok esetében.

Az ötvenhatos kivándorlás fő iránya Ausztrián és Jugoszlávián keresztül vezetett Nyugat-Európába, valamint a tengerentúlra. 1956 és 1957 között Ausztriába több mint 180 000, Jugoszláviába majd 20 000 magyar bevándorló érkezett (az utóbbiakat illetően többségük 1957 januárját követően hagyta el déli irányban az országot, miután a hatóságok az osztrák-magyar határt szinte hermetikusan lezárták). Az Ausztriába vándoroltak 10%-a ott telepedett le, 6%-a idővel visszatért Magyarországra, míg a Jugoszláviába érkezők közül 4–500-an maradtak ott, és 11%-uk repatriált. Az összes többi (mintegy 160 000) menekült továbbvándorolt Nyugat-Európa más országaiba, illetve a tengerentúlra. Legtöbben most is az Egyesült Államokban kötöttek ki (közel 40 000 fő). A kvótarendszertől függetlenül történő befogadásukat az 1950-es évek elején elfogadott bevándorlási törvények (*Immigration and Nationality Act of 1952 – McCarran-Walter Act, Refugee Relief Act of 1953*) tették lehetővé. Nagy számban kerültek ötvenhatosok továbbá: a tengerentúlon Kanadába (26 500 fő), Ausztráliába (11 000 fő) és Dél-Afrikába (1300 fő); Európában Nagy-Britanniába (21 000 fő), Németországba (15 500 fő), Franciaországba (12 700 fő), Svájcba (12 000 fő), valamint Belgiumba, Hollandiába és Svédországba (együttesen 10 000 fő).⁴¹

Az ötvenhatosok a befogadó országokban lényegesen kedvezőbb bánásmódban részesültek, mint az előző emigrációs hullámokkal érkezők. Szinte felnéztek rájuk, a szovjet elnyomás ellen küzdő szabadságharc hőseinek, a magyar forradalom dicső veteránjainak tartották őket. Erről tanúskodik többek között az amerikai *Time* magazin 1957. január 7-én megjelent száma is, mely az 1956. év emberének a „magyar szabadságharcost” választotta.⁴² Az ötvenhatosok pozitív megítélése nemcsak a közvéleményben, hanem az intézkedő hatóságok és szervezetek viselkedésében is kitűnt. A tudományos élet is érdeklődéssel fordult feléjük: a New

41 Az 1956-os forradalom utáni magyar emigrációs hullámra vonatkozó számadatok forrásonként eltérnek ugyan egymástól, de lényeges különbséget nem mutatnak. Az itt közölt adatok forrása: Borbándi, 2006. A magyar emigráció életrajza, i.m. 160. (Borbándi Szépfalusi István és Dávid Zoltán erre vonatkozó tanulmányaira hivatkozik.) Ausztria és Jugoszlávia belügyminisztériumai is megközelítőleg 200 000 főre becsülték az 1957 első feléig Magyarországról érkező menekültek számát (Ausztriában 170 704, Jugoszláviában 19 181, azaz összesen 193 885 főre). Lásd Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m. 625.

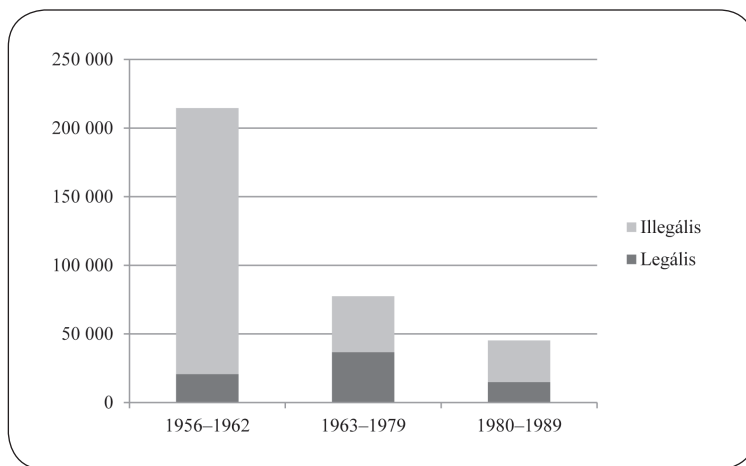
42 *Time. A Weekly News Magazine* (Man of the Year: Hungarian Freedom Fighter). 1957. január 7.

York-i Columbia Egyetem kutatócsoportot küldött Ausztriába és Németországba, míg a New Jersey állambeli Rutgers Egyetem az Egyesült Államokban tanulmányozta a migráns ötvenhatosok közösségeit.⁴³ A diaszpórában élő magyarok is nyitottak voltak az újonnan érkezők befogadására. A különböző nézeteltérések és pártállások ellenére, még a negyvenötösök és negyvenhetesek szervezeteinek vezetői is egyetértettek a szovjet mintára Magyarországon kialakított hatalmi rendszer tagadásában, és egyúttal elismerték az 1956-os forradalom céljait.

Ez az új emigrációs hullám a magyar diaszpóra intézményes kereteinek alakulásában lényeges változást nem eredményezett. Az ötvenhatosok nem hoztak magukkal olyan meghatározó pártpolitikai programokat, mint az őket megelőző hullámokkal érkezők. Egyrészt azok közül, akik a forradalmi eseményekben nem vettek részt, sokan bekapcsolódtak a már meglévő szervezetek munkájába. Másrészt azok, akik a forradalomban valamilyen konkrét szerepet vállaltak, és politikai küldetésüket folytatni kívánták külföldön is, olyan új szervezeteket hoztak létre, melyek alapelveit (mint az emberi és állampolgári jogokra és szabadságokra épülő állami berendezkedés megteremtését Magyarországon) a már meglévő diaszpóra-szervezetek többsége is magáénak érzett. Ezek közül az egyik legkiemelkedőbb kezdeményezés a Magyar Forradalmi Tanács megalakulása volt, melynek első, 1957. január 5-én, Strasbourgban tartott kongresszusán újra kifejezésre jutottak az 1956-os forradalom céljai: a magyar nép függetlenségének, önállóságának és szabadságának kivívása; a szovjet csapatok kivonultatása; valamint a demokratikus magyar kormányzati rendszer helyreállítása. Mindemellett természetesen voltak olyanok is, akik a magyarországi politikai folyamatoktól élesen elhatárolódva, a diaszpóra-közösségek szervezetein kívül maradván, elsősorban a többségi társadalomba kívántak beilleszkedni és új életet kezdeni.

A magyar diaszpóra-közösségek fejlődéstörténetében az 1956–57-es emigrációs hullám volt az utolsó jelentős utánpótlás. A Magyarországról történő elvándorlás ezt követően sem szűnt meg, de ilyen méretű és időben körülhatárolható exodus azóta nem volt tapasztalható. 1960 és 1989 között összesen mintegy 130 000 ember hagyta el Magyarországot. A hivatalos adatok szerint, míg az 1960–70-es években a legális és illegális kivándorlók száma közelített egymáshoz, addig az 1980-as évtizedben az államhatárokat illegálisan átlépők aránya ismét nagyobb lett (lásd 3. ábra).

43 Borbándi, 2006. A magyar emigráció életrajza, i.m.

3. ábra: Magyarországról legálisan és illegálisan kivándorlók száma 1956 és 1989 között⁴⁴

Az 1960–70-es években – elsősorban az Egyesült Államokban – a migrációs eredetű kisebbségi közösségek külső és belső megítélése is lényegesen átalakult. A sokáig domináns olvasztótégely (*melting pot*) elméletet fokozatosan felváltotta a multikulturalizmus ideája. Ez a változás a törvényhozás szintjén is kifejezésre jutott. Az Egyesült Államok 1965-ös bevándorlási törvénye (*Immigration and Nationality Act of 1965*) eltörölte az 1921 óta hatályos etnikai és nemzetiségi alapú kvótarendszert. Arról, hogy ezt a változást milyen volt magyar-ként megélni, Ludányi András a következőket írta a *Kisebbségkutatás* folyóirat 2015/2-es tematikus diaszpóra számában: „Emlékszem, hogy három-négy magyar cserkész barátommal felszálltunk a BMT földalatti vonalra, hogy Queensből Manhattanbe menjünk. Magunk között élénken magyarul beszélgettünk. Erre odajött hozzánk egy öreg »úr« aki nekünk támadt, hogy elég volt a »foreign jibberish«-ből, beszéljete »amerikaiul« – mondta, majdnem ordítva. De ennek a mítosznak sem volt tartása. [...] Rájöhetett mindenki, hogy az olvasztótégely sem egyéb, mint elangolszászosítás más néven. Így a népi tradíciójukat még őrző amerikaiak (zsidók, görögök, örmények stb.) egy új ideált állítottak az olvasztótégellyel szembe: a »mozaik«, vagyis kulturális pluralizmusra alapozott amerikaiságot.”⁴⁵ Mindemellett kezdetét vette az a folyamat, melyet Khachig Tölölyan diaszpórakutató az „eticitás re-diaszpORIZÁLÁSÁNAK” (*re-diasporization of ethnicity*) nevez, s mely jelentősen hozzájárult a világban szétszóródott migrációs eredetű

44 Az ábrán megjelenő adatok forrása: Papp Z., 2010. A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete, i.m. 624.; Vö: Tóth Pál Péter: A nemzetközi vándormozgalom szerepe a népességfejlődésben. In: Faragó Tamás – Öri Péter (szerk.): *Történeti demográfiai évkönyv 2001*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 2001. 327–343, itt: 336.

45 Ludányi András: Szétszórtsági magyar sors: múlt, jelen, jövő. *Kisebbségkutatás*, 2015. 24 (2). 113–120, itt: 115–116.

közösségek és intézményrendszereik mai formáinak kialakulásához. Ez a folyamat úgy kezdődött, hogy az Egyesült Államokban élő különféle etnikai közösségek (örmények, görögök, törökök stb.) vezetői – látván a zsidó diaszpóra sikeres lobbiját az 1967-es hatnapos háború alatt – egyre gyakrabban fogalmaztak meg ún. „diaszpórikus kötelezettségvállalásokat” (*diasporic commitments*), arra ösztönözve a földrajzilag széttagolt etnikai rokonszomszágokat, hogy fogjanak össze anyaországuk egységes támogatása érdekében.⁴⁶ Ilyen indíttatásból jött létre többek között 1972-ben az Amerikai Örmények Tanácsa (Armenian Assembly of America), 1974-ben az Amerikai Hellén Intézet (American Hellenic Institute) és 1979-ben a Török-Amerikai Egyesületek Tanácsa (Assembly of Turkish American Associations).⁴⁷

Ezek a változások hatással voltak a tengerentúli magyar diaszpóra-közösségek fejlődés-történetére is. Egyrészt a kulturális pluralizmus elvének népszerűvé válásával új lendületet kapott a magyar nyelv- és hagyományápolás, valamint a nemzeti öntudat erősítése. Másrészt az 1970-es években több olyan magyar szervezet is alakult, melynek alapjait – ha kimondatlanul is – a diaszpórikus kötelezettségvállalás adta. A fentebb említett örmény, görög és török példákkal ellentétben azonban ezek a magyar szervezetek elsősorban nem az anyaország támogatását sürgették – hiszen annak államberendezkedését és kormányát elítélték –, hanem a történeti Magyarországtól elcsatolt területeken élő, ún. őshonos közösségek kisebbségi jogainak védelmét.⁴⁸ 1974-ben Zolcsák István megalapította São Paulóban az Erdélyi Világszövetséget, melynek elnökévé – az észak-amerikai magyarokkal való együttműködés érdekében – a Floridában élő Wass Albert íróvá választotta. Két évvel később, 1976-ban Hámos László vezetésével létrejött a Romániai Emberi Jogok Bizottsága (Committee for Human Rights in Romania), mely – miután a felvidéki magyarok sorsának előmozdítását is felvállalta – 1983-ban nevet változtatott, s azóta Magyar Emberi Jogok Alapítványa (Hungarian Human Rights Foundation) néven működik.⁴⁹ Míg Wass Albert és köre elsősorban a helyi magyar diaszpóra-közösségekben igyekeztek serkenteni az erdélyi magyarok sorsáért való felelősség érzését, addig Hámos László és társai az amerikai kormányt és közvéleményt igyekeztek mozgósítani

46 Tölölyan, Khachig: *Diaspora Studies: Past, Present and Promise*. *IMI Working Paper Series*, 55 (Április 2012.) Letöltés helye: www.imi.ox.ac.uk; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

47 A felsorolt diaszpóra-szervezetekről lásd www.aaainc.org (Amerikai Örmények Tanácsának honlapja); www.ahworld.org (Amerikai Hellén Intézet honlapja); www.ataa.org (Török-Amerikai Egyesületek Tanácsának honlapja); letöltés ideje: 2016. 03. 22.

48 A Kárpát-medencében, kisebbségben élő határon túli magyarok támogatása nem volt új keletű a tengerentúli magyar diaszpórában. Az Egyesült Államokban már az 1950-es években léteztek olyan szervezetek, melyek kifejezetten az erdélyi magyarok jogainak védelmét szolgálták. Ilyen volt az 1952-ben alapított Amerikai Erdélyi Szövetség (mely intézményes keretek között 1955-től az Amerikai Magyar Szövetség tagszervezeteként működött), valamint az attól Clevelandben 1956-ban különvált Erdélyi Bizottság. Ezek a kezdeményezések nem meglepőek, ha figyelembe vesszük, hogy a diaszpórában élők közül sokan a történeti Magyarországtól elcsatolt területekről származtak. A diaszpóra ez irányú aktivitása azonban az 1970-es években felélénkült és új formát öltött.

49 A Magyar Emberi Jogok Alapítványának történetéről és tevékenységéről lásd www.hhrf.org; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

a kisebbségben élő magyarok emberi jogainak kivívásáért. Ezeknek a céloknak az elérése érdekében tett konkrét akciók, tevékenységek és demonstrációk kiterjedtek az egész kontinensre, ezzel tágítva a tengerentúli magyar diaszpóra kapcsolathálóját.

IV. szakasz: *diaszpóra vs. új migráció*

„Kimondtam önmagamnak: New Jerseyben élek, New Jersey-i magyar vagyok. Rájöttem, hogy ezt ki lehet olyan egyszerűen és természetesen mondani, mint azt, hogy van budapesti magyar, kolozsvári magyar, kárpátaljai magyar, van moldvai magyar és egyre nagyobb számmal vannak bukaresti magyarok. Van New Jersey-i magyar és Buenos Aires-i magyar is. Nem mint ideiglenes képlet, hanem mint állandó fogalom.” – Cseh Tibor beszéde az 1972 szeptemberében tartott herefordi találkozón⁵⁰

A magyar diaszpóra-közösségek életében a második világháború után kialakult megosztottság jelei ugyan még ma is fellelhetők, az abból fakadó konfliktusok napjainkra konszolidálódtak. A negyvenötös, negyvenhetes és ötvenhatos emigránsok otthonról hozott sérelmeik, politikai hitvallásuk és nézeteltéréseik okozta szegregációt lényegesen enyhítették a magyar kolóniákat összetartani kívánó törekvések. A világban – többnyire kényszerből – szétszóródott magyar közösségek emigrációs jellege idővel elhalványodott, és ezzel együtt a magyarországi hatalommal való szembenállásának heve is csökkent. A politikai érdekek mentén létrehozott, egymással viaskodó szervezetek – melyek mintegy konzerválták a menekülés pillanatának politikai aktualitását – néhány évtized leforgása alatt idejétműlttá váltak, legtöbbjük meg is szűnt.

A hazaköltözés reményének feladása és az anyaországtól való eltávolodás új kihívásokat és lehetőségeket hozott a diaszpórában élőknek. Újabb tömeges magyar migrációs hullámok érkezése híján, a helyi közösségeknek szembe kellett nézniük a kulturális asszimiláció folyamatával, mely a többségi társadalomba való beolvadáshoz, és így a Kárpát-medencén kívüli magyar közösségi élet megszűnéséhez vezethet. Ennek elkerülése érdekében olyan intézményes keretek kialakítására volt szükség, amelyek lehetővé teszik a nemzeti alapon szerveződő diaszpóra-közösségek hosszú távú fennmaradását, a megkülönböztetett etnikumként való létezés vágyának – azaz az etnikai határok megőrzésének – egyik generációról a másikra történő átadását.

⁵⁰ Cseh Tibor: Nagymagyarország. A világmagyarország összefogása lelki-szellemi alapon. *Itt-Ott* (Szeminárium Hereford, Pa. 1972. szeptember 2–3.), 1973. 6 (1). 55–59, itt: 56.

Az újszerű diaszpóralét kialakításának kezdeti lépései már az 1970-es években megtörténtek. Az ez irányú kezdeményezések talán első nagyobb hatást keltő megnyilvánulása a már említett, 1972-ben, Pennsylvania állam Hereford településén megrendezett magyar találkozó volt. A fentebb idézett Cseh Tibor – a találkozó egyik kulcsszereplője – a következőképp vélekedett a magyar diaszpóralét kihívásairól: *„Szétszórtságunk nemcsak problémákat ad, nemcsak elválaszt egymástól, hanem egyben új feladatokat is jelöl ki. Olyan intézményekkel kell hogy alátámasszuk a szórványéletet, mely megeremti körülöttünk a magyar környezetet, ami lehetővé teszi, hogy szépen éljünk, magyarul éljünk. [...] Gettó-életforma helyett szórvány-életmódra kell felkészülnünk.”*⁵¹ Ezen elvek mentén jött létre a Magyar Baráti Község, mely 1972 óta minden évben (1973 kivételével) megszervezi az Itt-Ott találkozót: az Egyesült Államokban élő magyarok egyik legjelentősebb összejövetelét, melynek 1976 óta az ohioi Lake Hope State Park (Reménység Tava Állami Park) ad otthont.⁵²

Az 1980–90-es években megsokszorozódott azoknak a magyar diaszpóra-szervezeteknek a száma, melyek régebben működő szervezetek egyesülésével jöttek létre, függetlenül azok alapító tagjainak politikai nézeteitől. A kétpólusú világrendszer megszűnését követően a globalizáció folyamatai lehetővé tették a földrajzilag széttagolt diaszpóra-közösségek államhatárokat átívelő dinamikus kapcsolathálójának kiszélesítését és megerősítését. Az ezredfordulót követően több olyan ernyőszervezet alakult, amely regionális szinten köti össze a különböző országokban működő magyar intézményeket. Szembetűnő példái ennek: Európában a 2001-ben megalakult Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ), amely tagszervezetein keresztül tizenöt ország magyar diaszpóját fogja össze; a tengerentúlon a 2004-ben alapított Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége (LAMOSZSZ), amely Argentína, Brazília, Chile, Costa Rica, Paraguay, Uruguay és Venezuela országos magyar szervezeteit egyesíti.⁵³

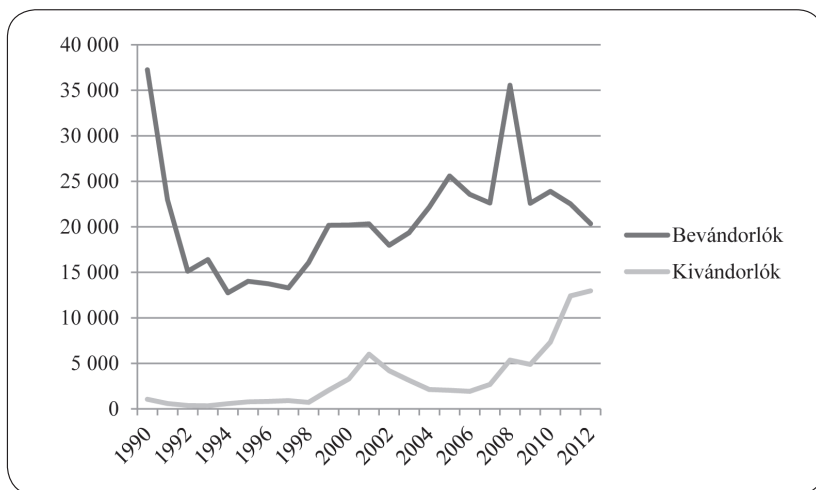
A jelenkori Magyarországot érintő migrációs folyamatok tekintetében, az új magyar emigráció – a klasszikus kivándorlási hullámokkal összevetve – arányaiban kisebb, időben jobban eloszlik, s inkább gazdasági, mint politikai jellegű. Mindemellet az elmúlt bő negyed évszázadban Magyarország cél- és tranzitországgá vált: ez idő alatt a bevándorlók száma mindvégig

51 Cseh Tibor: A szétszórtsági életforma lehetőségei. *Itt-Ott* (Seminárium Hereford, Pa. 1972. szeptember 2–3.), 1973. 6 (1). 79–81, itt: 79. A Kárpát-medencén kívül élő magyar közösségek szóhasználatában – kiváltképp az Egyesült Államokban – sokszor a szétszórtság, illetve a szórvány kifejezések – mint önazonosító kategóriák – keverednek a diaszpóra fogalmával, mint az az idézett Cseh Tibor szövegből is kitűnik. Ezzel szemben a hazai szakirodalomban ezek a kifejezések élesen elkülönülnek egymástól: míg a diaszpóra a migrációs eredetű közösségekre, addig a szórvány a helyben kisebbséggé vált, és az asszimiláció hatására tömb-szerűségéből fokozatosan veszítő közösségekre utal. Lásd erről bővebben Gazsó Dániel, 2015. Egy definíció a diaszpórakutatás margójára, i.m.

52 A Magyar Baráti Község működéséről, valamint az Itt-Ott találkozókról lásd bővebben www.mbk.org; www.itt-ott.org; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

53 Az említett ernyőszervezetekről lásd www.nyeomszsz.org és www.lamoszsz.org; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

magasabb volt a kivándorlókénál. Következésképpen ennek a szakasznak az elemzésénél – az új magyar emigráció mellett – elengedhetetlen a bevándorlás, a menekültügy, valamint a Magyarországon történő letelepedés kérdésköreinek ismertetése (lásd 4. ábra).

4. ábra: A be- és kivándorlás alakulása Magyarországon 1990-től⁵⁴

A magyarországi bevándorlást alapvetően a négy szomszédos országból – Romániából, Szerbiából, Ukrajnából és Szlovákiából – áttelepültek száma és összetétele határozza meg. Az 1990 és 2013 között regisztrált több mint 500 000 bevándorló 60%-a ezekből az országokból érkezett. Az első nagyobb bevándorlási hullám – mely főként Romániából áttelepültekből állt – 1988 és 1991 között lecsengett. Ezt követően a bevándorló külföldi állampolgárok száma alacsonyabb szinten (évi 13–16 000 fő között) mozgott, csak az ezredforduló körüli években érte el 20 000 főt, majd újra stabilizálódott (évi 20–25 000 fő között ingadozva). Kivételt jelentett a 2008-as év, amikor a bevándorlók száma jelentősen megugrott (meghaladva a 35 000 főt). Ezt a kimagasló értéket elsősorban az Európai Gazdasági Térség (EGT) állampolgárainak szabad mozgására és letelepedésére vonatkozó új magyarországi jogszabály (2007. évi I. törvény) idézte elő.⁵⁵ A 2007. július 1-jén hatályba lépő törvény leegyszerűsítette az EGT-állampolgárok (és családtagjaik) számára az állandó lakhely létesítésének feltételeit

54 Az ábrán megjelenő adatok a külföldi állampolgárok be- és a magyar állampolgárok kivándorlására vonatkoznak. Forrás: Gödri Irén – Soltész Béla – Bodacz-Nagy Boróka: *Immigration or Emigration Country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: a longer-term historical perspective* (Working Papers on Population, Family and Welfare No.19.). Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2014. 24. Letöltés helye: www.demografia.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.; Gödri Irén: Nemzetközi vándorlás. In: Monostori Judit – Öri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2015. 187–211, itt: 190. Letöltés helye: www.demografia.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

55 A törvény teljes szövege olvasható a mkogy.jogtar.hu weboldalon; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

Magyarországon. 2008-ban közel 20 000-en éltek ezzel a lehetőséggel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy közülük mindenki itt is maradt: a lakcímlétesítés sok esetben nem járt együtt a tényleges letelepedéssel.

Az Európai Unióhoz való csatlakozást követő években egyre többen érkeztek az országba más nyugat-európai államokból (elsősorban Németországból), valamint Ázsiából (főként Kínából és kisebb arányban, de jelentős számban Vietnamból) is. Míg a 2000-es évek elején a bevándorlók több mint 70%-a a fentebb említett négy szomszédos ország valamelyikéből származott, addig 2013-ban arányuk még a 30%-ot sem érte el. Mindez a kibocsátó országok körének kiszélesedését, a bevándorlók származási ország szerinti diverzifikálódását jelzi.⁵⁶

Az eddigiekben tárgyalt, Magyarországon tartózkodási engedélyt kapott külföldi állampolgárok bevándorlása nem összekeverendő a jelenleg sokat vitatott menekültek ügyével. Ez utóbbit illetően, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) 2014-es jelentése szerint a fejlett ipari országokban 22 éve nem kértek ilyen nagy számban (866 000 fő) menedéket.⁵⁷ Az őket befogadó országok rangsorában első helyen Németország (173 000 fő), második helyen az Egyesült Államok (121 000 fő), harmadik helyen Törökország (87 000 fő) állt. Magyarországon a menedékkérők száma 2012-ben alig haladta meg a 2000 főt, 2013-ban majd 19 000 fő, 2014-ben több mint 42 000 fő volt, míg 2015-ben (január 1-je és augusztus 31-e között) meghaladta a 132 000 főt. Ez utóbbi menekülthullámmal elsősorban szír (31%), afgán (26%) és koszovói (17%) állampolgárok érkeztek, főként fiatal férfiak (a nők aránya alig haladta meg a regisztráltak 20%-át, a medián életkor mindkét nem esetében 23 év volt). A menedékkérők többsége (legalább 70%-a) azonban nem itt kíván letelepedni: Magyarországot csak tranzitországnak tekinti, és még a hivatalos eljárás befejezése előtt továbbvándorol más országba. Következésképpen a keletről nyugatra tartó tömeges migráció eddig jelentős demográfiai változást nem idézett elő Magyarországon.⁵⁸

Nemzetközi összehasonlításban Magyarországon a bevándorlók, valamint a huzamosan itt tartózkodó külföldi állampolgárok száma és népességen belüli aránya is igen csekély. Egyrészt míg a nyugat-európai országok többségében a bevándorlók ezer lakosra számított aránya 5, sőt némely államban 10 ezrelék feletti, addig Magyarországon ez az érték az ezredforduló

56 Gödri Irén, 2015. Nemzetközi vándorlás, i.m.

57 Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának 2014-es jelentésében közölt adatok 44 „fejlett ipari országra” (*the 44 industrialized countries*) vonatkoznak. Lásd *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2014*. Letöltés helye: www.unhcr.org, letöltés ideje: 2016. 03. 22.

58 A menekültüggyel kapcsolatos számadatok forrása: Papp Z. Attila – Kovács András – Morauszki András: *Menedékkérők Magyarországon 2015-ben*. In: Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsuló migráció tényezői, irányai és kilátásai. MTA Migrációs Munkacsoport elemzése*. Magyar Tudományos Akadémia: Budapest, 2015. 11–23. Letöltés helye: www.mta.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.; Freid Mónika – Andrejcsik Linda (szerk.): *Magyarország, 2014*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2015. Letöltés helye: www.ksh.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.; Gödri Irén, 2015. Nemzetközi vándorlás, i.m.

óta 1,8 és 2,6 ezrelék között ingadozik (kivéve a 2008-as évet, amikor 3,5 ezrelék volt). Másrészt az EU-27 össznépségének közel 7%-a más ország állampolgára, ráadásul több mint 4%-uk Európán kívülről érkezett.⁵⁹ Ezzel szemben Magyarországon az érvényes engedéllyel rendelkező, huzamosan itt tartózkodó külföldi állampolgárok száma 2015. január 1-jén csupán 139 700 fő volt, az ország népességének 1,4%-a. Túlnyomó többségük Európából, ezen belül is a környező országokból, főképp Romániából, Ukrajnából, Szlovákiából, valamint Németországból származik.⁶⁰

A Magyarországról történő kivándorlást illetően megfigyelhető, hogy a magyar emigráció az 1990-es években megtorpant, majd a 2000-es évek második felében – kiváltképp a 2008-as gazdasági válság kirobbanását követően – felélénkült, míg napjainkban rohamosan növekvő tendenciát mutat. Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozást nem követte az elvándorlás olyan mértékű fellendülése, mint a környező országok többségében (csupán Csehország és Szlovénia esetében volt alacsonyabb szintű a kiáramlás). Az emigráció csak 2007 körül kezdett el növekedni, mely folyamat 2010 után felgyorsult.⁶¹ A hazai statisztikák alapján a legalább egy évre külföldre költözött magyar állampolgárok száma, míg 2010-ben alig haladta meg a 7000 főt, addig 2012-ben majd 13 000 fő, 2013-ban több mint 21 000 fő, 2014-ben már 31 500 fő volt.⁶² A kivándorlás ütemének felgyorsulásával a hagyományosnak nevezhető célországok – Németország és Ausztria – mellett megjelent számos új célország is, köztük kiemelt jelentőséggel az Egyesült Királyság. Az elmúlt években kivándorlók legalább 20%-a az Európai Unión kívülre költözött.⁶³ Az emigráció legnagyobb mértékben a Közép- és Dél-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon tapasztalható, mely országrészekben jelentősen fokozza a természetes fogyást.⁶⁴

A külföldre vándorló magyarok túlnyomó többsége fiatal (44%-a 30 év alatti, 77%-a még nem érte el a 40 éves kort), több mint fele (54%-a) férfi, közülük sokan (63%-uk) nőtlenek, hajadonok.⁶⁵ A magyarországi összlakossághoz viszonyítva jóval magasabb közöttük

59 Az EU-27 népességének adatai a 2013. évre vonatkoznak. Lásd Gödri Irén, 2015. Nemzetközi vándorlás, i.m.

60 *Statisztikai tükrök. Népmozgalom, 2014.* Központi Statisztikai Hivatal, 2015. Letöltés helye: www.ksh.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

61 Gödri Irén, 2015. Nemzetközi vándorlás, i.m.

62 A hivatalos kivándorlási statisztikák többnyire az Országos Egészségbiztosítási Pénztár nyilvántartásából való kijelentkezésekre alapozottak, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a kivándorlás évével. Mindemellett a hazai statisztikákban megjelenő kivándorló magyar állampolgárok száma – mint az általában a kibocsátó országok esetében lenni szokott – messze elmarad a tükröstatistikák – azaz a befogadó országok – erre vonatkozó értékeitől. Ez utóbbiak összesített számsora szerint csak a 2013. évben 85 000 magyar állampolgár érkezését regisztrálták más európai országokban. Lásd Gödri Irén, 2015. Nemzetközi vándorlás, i.m.

63 *SEEMIG – Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt. Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról.* 2014. Letöltés helye: www.ksh.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

64 *Statisztikai tükrök. Népmozgalom, 2014.* i.m.

65 Uo.

a diplomások aránya (18 vs. 32%).⁶⁶ A Nagy-Britanniába vándorlók – más célországokba irányuló magyar emigrációval összehasonlítva – kiváltképp magasan képzettek és fiatalok. A SEEMIG projekt adatfelvételekor (2013 elején) átlagéletkoruk 33 év volt, kiköltözésük idején pedig mindössze 29 évesek voltak.⁶⁷ Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete által végzett felmérés eredményeiből az is kiderül továbbá, hogy a Nagy-Britanniába történő elvándorlás az esetek többségében egyértelműen gazdasági jellegű és hosszú távra tervezett.⁶⁸ A 2014 áprilisában és májusában végzett online adatfelvétel kérdéseire válaszoló, többségében 2010 után kivándorolt, Nagy-Britanniában élő 5200 magyar emigráns több mint háromnegyede dolgozni ment ki, közel fele-fele arányban vannak közöttük olyanok, akik konkrét munkaaajánlatra érkeztek, és olyanok, akik csak a kiutazásuk után kezdtek el munkát keresni. A válaszadók több mint felénél volt fontos szempont a magasabb életszínvonal és a jobb munkalehetőség Nagy-Britanniában, valamint a rossz gazdasági helyzet Magyarországon. A rossz politikai helyzet miatti távozást és a szakmai fejlődés lehetőségét kevesebben, de még számottevően említették. Az ezektől eltérő migrációs okok (mint a kíváncsiság, kalandvágy vagy magánéleti problémák) jóval kisebb arányban (a válaszadók alig több mint egyötödénél) bizonyultak fontosnak. A megkérdezettek elsöprő többsége elégedett volt jelenlegi helyzetével, különösen ha a korábbi, magyarországi körülményeivel hasonlította azt össze. Alig több mint egytizedük érezte úgy, hogy helyzete nem javult, vagy rosszabbodott, amióta Nagy-Britanniában él. Többségük éppen ezért nem tervezi a közeljövőben a Magyarországra való visszatérést: közel háromnegyedük soha, vagy a következő öt évben biztosan nem térne vissza.

Mindezzel együtt az újonnan kivándorlókról még nem tudhatjuk: diaszpórává válnak-e vagy sem? Képesek lesznek-e integrálódni az őket befogadó ország társadalmába vagy továbbvándorolnak? A helyi magyar diaszpóra közösségi életében részt vesznek-e vagy azon kívül maradnak? Az etnikai határok megtartásának vágyát tovább adják-e gyermekeiknek vagy asszimilálódnak? A diaszpóralét lényegében egy hosszú távú jelenség, melyet az „idegenben élés” tartóssága jellemez. Arra a kérdésre, hogy az új emigrációs folyamatok a világban szétszóródott magyar diaszpóra-közösségeket gyarapítják-e vagy sem, csak az idő adhat választ.

A diaszpóra és az anyaország kapcsolatát illetően, Magyarország az 1989-es rendszerváltást követően nyitott a határokon kívül élő magyar közösségek felé. Az anyaország-státusz felvállalása egyértelműen megjelent az 1989-es Alkotmány (1949. évi XX. törvény módosítása) 6. paragrafusának 3. bekezdésében: „*A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain*

66 SEEMIG. i.m.

67 Uo.

68 A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet (a Menjek/Maradjak dokumentumfilm-sorozat alkotóival, a SpeakEasy Projecttel társulva) a Londonban és Angliában élő, valamint ott dolgozó magyarokról készített kutatásának eredményeiről lásd www.menjekmaradjak.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.”⁶⁹ Az anyaországi támogatások kezdetben azonban elsősorban a határváltoztatások következtében kialakult, szomszédos országokban élő magyar kisebbségi közösségek felé irányultak.⁷⁰ Diaszpóra-közösségeket támogató törvények, fórumok és programok csak 2010 után jöttek létre. Ebben az évben fogadta el az Országgyűlés az ún. kettős állampolgárságról szóló törvényt (2010. évi XLIV. törvény), mely jogszabályi keretek között tette lehetővé a külföldi magyarok számára a magyar állampolgárság felvételének egyszerűsített eljárását, függetlenül attól, hogy a Kárpát-medencében vagy azon kívül élnek. Az egy évvel később elfogadott országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény (2011. évi CCIII. törvény) a külföldi magyar állampolgároknak szavazati jogot is adott.⁷¹ Ugyancsak 2011-ben tartotta első ülését a MÁÉRT mintájára és azzal szoros együttműködésben megalakult Magyar Diaszpóra Tanács (MDT), melynek célja, hogy teret adjon a magyar diaszpóra-szervezetek vezetőinek egymás közötti, valamint a magyar kormánnyal folytatott párbeszédére. Az MDT 2011. november 17-én kelt Alapító Nyilatkozata kijelenti, hogy *„A diaszpórában élő magyarságnak – húsz évvel a rendszerváltoztatás után – végre kellő figyelmet kell kapnia a nemzetpolitikában. A nemzeti ügyek kormánya elkötelezett aziránt, hogy az új Alaptörvényben az egységes magyar nemzetre megfogalmazott felelősségviselést a diaszpóra tekintetében is megvalósítsa.*” Ennek érdekében a Nemzetpolitikai Államtitkárság több olyan programot indított el, melyek kifejezetten a diaszpóra felé irányulnak. 2013-ban létrehozta a Körösi Csoma Sándor Programot, a szétszórtságban élő magyarok identitásának, nyelvi és kulturális ismereteinek ápolása, valamint Magyarországgal való kapcsolatainak erősítése érdekében. A Program keretében az első évben 50, majd az azt követő években 100 ösztöndíjast választottak ki, hogy 6, illetve 9 hónapos kiküldetés alatt segítse a magyar diaszpóra-szervezetek közösségépítő munkáját. Ugyancsak 2013-ban indult a Mikes Kelemen Program, melynek elsődleges célja a magyar diaszpóra könyvtári örökségének rendezett összegyűjtése, Magyarországra szállíttatása, és későbbi méltó felhasználása.⁷² E

69 A külföldi magyarok sorsáért vállalt anyaországi felelősség még az 1989-es Alkotmány idézett paragrafusánál is pregnánsabban jutott kifejezésre a 2011-ben elfogadott Alaptörvény D) cikkében: *„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.*” Az 1989-es Alkotmány (1949. évi XX. törvény módosítása), valamint a 2011-es Alaptörvény teljes szövege olvasható a www.alkotmany.hu weboldalon; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

70 A fentebb említett alkotmányos felelősségvállalás jegyében, az 1990-es években, a szomszédos országokkal kötött bilaterális szerződésekben kihangsúlyozták a nemzeti kisebbségek jogainak védelmét; 1999-ben létrehozták a Magyar Állandó Értekezletet (MÁÉRT), a magyar kormány és a határon túli (elsősorban a szomszédos országokban működő) magyar szervezetek vezetői közötti folyamatos párbeszéd megeremtésére; 2001-ben megalkották a szomszédos országokban élő magyarok támogatásáról szóló ún. státustörvényt (2001. évi LXII. törvény). Ez utóbbi teljes szövege olvasható a mkogy.jogtar.hu weboldalon; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

71 Mindkét törvény teljes szövege olvasható a mkogy.jogtar.hu weboldalon; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

72 A Nemzetpolitikai Államtitkárság diaszpóra felé irányuló programjairól lásd www.nemzetiregiszter.hu; letöltés ideje: 2016. 03. 22.

programok diaszpórára gyakorolt hatásairól még korai lenne messzemenő következtetéseket levonni. Az azonban bizonyos, hogy a magyar diaszpóra egyre nagyobb jelentőséggel bír az anyaországi nemzetpolitikák alakulásában.

*

A világban szétszóródott migrációs eredetű magyar közösségek élő példái annak, hogy az elvándorlás és a más országok társadalmába való beilleszkedés nem feltétlenül jár együtt a teljes kulturális asszimilációval. E közösségek szolidaritásra és önkéntességre építve képesek voltak létrehozni és generációkon keresztül fenntartani saját szervezeteiket, ezzel mintegy intézményesítve etnikai határaikat. A magyar diaszpóra fennmaradásához – csakúgy, mint a bevándorlással és menekültüggyel kapcsolatos hazai félelmek leküzdéséhez – elengedhetetlen a migráció, az asszimiláció és a társadalmi integráció jelenkori folyamatainak értelmezése, az interetnikus kapcsolatokban rejlő lehetőségek feltárása, valamint az eltérő kultúrák találkozásából és együttéléséből fakadó esetleges konfliktusok megfelelő – békés úton történő – kezelése. Mindehhez – kezdeti lépésként – érdemes felidézni Clifford Geertz több mint harminc évvel ezelőtt írt üzenetét a kulturális sokszínűség édes hasznáról: *„Nem hiszem, hogy egy olyan világ kialakulásától kellene tartanunk, amelyben az egymás kultúráját szenvedélyesen szerető emberek egyfolytában egymást ünneplik; de fenyegetően közelinek tűnik sajnos egy olyan világ képe, amelyben az emberek önfeledten vetik bele magukat hőseik magasztalásába, és ellenségeik ördögi színekbe festésébe. Nem szükséges, sőt nem szabad választanunk az elégedetlen kozmopolitizmus és a gondtalan lokálpatriotizmus között. Egyik sem előnyös a kollázslét szempontjából.”*⁷³

73 Geertz, Clifford: A sokféleség édes haszna. In: Ugyanő: *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások*. Századvég Kiadó: Budapest, 1994. 332–351, itt: 350–351.; Vö: Ugyanő: *The Uses of Diversity. The Tanner Lectures on Human Values*, 1985. 7. 253–275, itt: 273–274.

ENDRŐDI JUDIT

MAGYAROK A VADNYUGATON

Colorado és Új-Mexikó az Amerikai Egyesült Államok legnagyobb kiterjedésű, nyugati körzetéhez, azon belül is a hegyvidéki államokhoz (*mountain states*) tartozik. Földrajzi értelemben rendkívül változatos térsége ez nemcsak az országnak, de a kontinensnek is. Sivatagi, félsivatagi területekkel, fennsíkokkal, medencékkel, erdőkkel és a Sziklás-hegység 4000 méter magas vonulataival tarkított régió. Denver – Colorado állam fővárosa – és Albuquerque – Új-Mexikó legnagyobb városa – főképp a XX. században vonzotta a magyar emigránsokat. E két állam a partvidékek magyarokat tömörítő településeitől (New York, New Jersey, Los Angeles, San Francisco stb.) viszonylag távol esik (1900 kilométerre a nyugati parttól és több mint 3000 kilométerre a keleti parttól), így az itt élő magyar közösségek elhelyezkedése szigetszerűnek mondható. E kolóniát többségében a második világháború és az 1956-os forradalom utáni menekülthullámokkal érkezők és leszármazottaik alkotják. Ezzel együtt találunk köztük olyan magyarul tökéletesen beszélő harmadgenerációs leszármazottakat is, akiknek nagyszülei még az 1900-as évek elején vándoroltak ki az Egyesült Államokba. Jelen tanulmány elsősorban a coloradói magyar jelenletre fókuszál.

A Coloradóban letelepedett magyarok múltja a források¹ alapján legalább a XIX. század második feléig visszavezethető, bejegyzett szervezeti háttérrel rendelkező közösséggé azonban csak 1956 után váltak. A coloradói magyarok egyetlen bejegyzett intézménye a Coloradói Magyar Klub.² Az ebben az államban szétszórta élő magyarok többsége a korábban említett Denverben és különböző városrészeiben (Aurora, Greenwood Village, Centennial stb.), illetve agglomerációs térségeiben (Highlands Ranch, Littleton, Westminster, Boulder, Thornton, Golden, Morrison stb.) telepedett le. Bár jóval kevesebben, de magyarságukat aktívan ápoló családok Colorado egyéb nagyvárosaiban (Colorado Springs, Fort Collins stb.) is élnek. Ők többnyire kapcsolatban állnak a denveri magyarokkal. A coloradói magyar kolónia magát jelenleg az '56-os emigránsok és utódaik, valamint a fiatal betelepülők adják. A hetvenes években ugyancsak jelentős bevándorlás volt jellemző, mely nagy hatással volt a helyi klubéletre.

- 1 Smiley, Jerome Constant: *History of Denver. With Outlines of the Earlier History of the Rocky Mountain Country*. The Denver Times – The Times-Sun Publishing Company: Denver, 1901.
- 2 Hasonlóan kisméretű – ötnél kevesebb szervezettel bíró – magyar közösségek fellelhetők még a következő államokban: Nevada, Wisconsin, Georgia, Minnesota, Észak-Karolina, Kentucky, Louisiana, Oregon, Hawaii, Új-Mexikó, Oklahoma, Tennessee, Utah és Nyugat-Virginia. Lásd Marton János: Az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezetek, közösségek adatbázisának fontosabb jellemzői. In: Papp Z. Attila (szerk): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Magyar Külügyi Intézet: Budapest, 2008. 298–314.

Az elmúlt évtizedekben a Coloradóba érkező magyarok közül sokan a határon túli területekről, elsősorban Erdélyből származnak. A fiatalok többsége szoros kapcsolatot ápol Magyarországgal, rendszeresen hazalátogat, megtanítja gyermekeit magyarul beszélni, fontos számára a magyar identitás. Az ő aktivitásukon és kitartó munkájukon múlik e közösség jövője.³

Coloradói magyar emlék a XIX. századból

Colorado fővárosát, Denvert 1859-ben alapították, a nagy aranyláz idején. 1870-től az államban az ezüst bányászat jelentősége is megnőtt, miközben újabb aranybányákra leltek. Nem véletlen tehát, hogy a századfordulón annyi európai kalandort vonzott e térség, többek között az Osztrák-Magyar Monarchia területéről is, akik aztán a Sziklás-hegység államaiban, bányász munkásokként keresték kenyerüket. A korabeli források⁴ szerint közülük sokan bányász balesetekben veszítették életüket anélkül, hogy – hivatalos diplomáciai képviselő híján – az otthon maradt családtagjaik bármilyen kártérítést kaptak volna családfőjük elvesztéséért. Részben ennek a problémának a megoldása érdekében nyitották meg 1909-ben az első osztrák-magyar konzulátust Denverben, melynek fontos feladata volt a bányavárosok osztrák-magyar kolóniáinak ellenőrzése.

A századfordulón és az első világháború után tömeges magyar bevándorlás nem volt jellemző erre a térségre, inkább a migrációs hullámok későbbi (1945 és 1956 után kialakult) szakaszai járultak hozzá ahhoz, hogy idővel itt is létrejőjenek magyar közösségek. Korai magyar vonatkozású emlékek azonban utalnak arra, hogy a századfordulón sem volt ismeretlen a magyar szó a vadnyugaton. Ennek egyik példája a denveri Hungarian Flour Mills története. A Hungarian Flour Mill alapítója J. K. Mullen, ír származású amerikai üzletember, korának nagy filantrópusa volt. 1875-ben nyitotta Denverben első malmát, majd 1882-ben a korszak új, Magyarországon kifejlesztett hengeres őrlési technológiájának mintájára (*Hungarian high milling*) alapította meg a Hungarian Flour Mills névre keresztelt malmot, mely később a mai Denver Auraria városrészének egyik legnagyobb ipari egységévé fejlődött, Colorado Milling and Elevator Company néven. A silókhoz a magyarok által kifejlesztett gabonaelevátort (*grain elevator*) használták, melyet *Hungarian elevator*-nak neveztek. Mullen malmai a magyar technológia segítségével a korábbinál finomabb és fehérebb lisztet tudtak előállítani. Denver 7700 láb (2345 méter) tengerszint feletti magasságon fekszik, ami erőteljesen befolyásolja a

3 Endrődi Judit: Az amerikai magyar ifjúság múltja és jelene: történeti visszatekintés és jelenkori helyzetkép. In: Hajdú Ágnes – Nádás Zsófia (szerk.): *Kárpát-medencei Magyar Ifjúságkutatás. Kutatási jelentés és kitekintés az amerikai diaszpórára*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet: Budapest, 2015. 156.

4 Agstner, Rudolf: *Austria (-Hungary) and Its Consulates in the United States of America Since 1820*. LIT Verlag: Münster, 2012. 181–186.

sütési alapanyagok, a kenyér- és süteménytészták „viselkedését”. Az ún. magaslati lisztek (*high altitude flour*) ezekben az 5000 láb (1500 méter) magasság feletti térségekben használatosak, amelyeknek a hegyvidéki államokban máig legnépszerűbb fajtája a *Hungarian high altitude flour*.⁵ A lisztet ma a ConAgra Mills vállalat gyártja. Az egykori belvárosi malomépületet már elbontották, de a külvárosi (*Commer City*) silók oldalán még sokáig szerepelt a „Hungarian Flour” óriásfelirat, amelyre még a magyarok többsége ma is jól emlékszik.

Újrakezdés az Újvilágban – személyes emléktöredékek az 1945 és 1956 utáni menekülésről

Colorado nem volt a magyar menekültek és kivándorlók elsődleges célterülete. Sokan az Egyesült Államok keleti régiójában vagy Kanadában történő megtelepedésük után – akár évekkel később – sodródtak a déli államokba, a kedvező éghajlati és környezeti adottságok vagy az itt adódó munkahely lehetőségek miatt. Az alábbiakban több mint harminc coloradói interjúból és személyes élettörténetből közlök néhány töredéket, melyek jól tükrözik a ide menekült magyarok életútjának viszontagságait.⁶

H. L. 1943-ban, alig tizennyolc évesen már a magyar és német légierő pilótájaként harcolt Németországban. „*Két és fél évig voltam pilóta. Tizennyolc éves nem voltam még, amikor megkaptam Magyarországtól és Németországtól a repülési engedélyt.*” Utolsó bevetésén, Berlin-től 40 kilométerre keletre, 1945. április 24-én gépét orosz repülőök kilőtték. „*Befogtak kétfelől és úgy lőttek le. Ez volt a hatodik gép, amit a két és fél év alatt elveszítettem.*” Ejtőernyőjével egy farm közelében landolt, komoly sebesüléseket szerezve. Onnan egy arra járó idegen kórházba szállította. Nem sokkal ezután vonattal Ausztriába került, összesen tizennégy különböző tábort járt meg, hadifogolyként rettenetes nélkülözéseket kellett elszenvednie. „*Megbeszéltük egy társammal, hogy mi lépünk. [...] Nagy tábor volt, vagy három-négyszázezer ember. Nagyon kevés ennivalónk volt. Volt, hogy jött egy dzsip egy csomó kenyérrel megpakolva és leszedték az egészet, leöntötték benzinnel és azt mondák: – Itt van, egyétek! – Persze senki sem nyúlt hozzá.*”

5 Gakkagher, Dennis – Noel, Thomas Jacob – Walsh, James Patrick: *Irish Denver. Images of America*. Arcadia Publishing: Colorado, 2012. 41–49.; Wommack, Linda – Cornell, Wayne (eds.): *From the Grave. A Roadside Guide to Colorado's Pioneer Cemeteries*. Caxton Press: Caldwell, Idaho: 1998. 117.; Brundage, David: *The Making of Western Labor Radicalism: Denver's Organized Workers, 1878–1905. The Annals of Iowa*, 1996. 55. Catlett, R. Sharon: *Farmlands, Forts, and Country Life. The Story of Southwest Denver*. Westcliff Pub Inc: Boulder. 2007. 40–42.

6 Az interjúkat 2013. április-szeptember és 2014. március-szeptember időszakban készítettem a Kőrösi Csoma Sándor Program keretében való kiküldetésem során, a Coloradói Magyar Klub és a Hungarian American Club of New Mexico magyar egyesületek munkáját és történeti múltjának feltárását elősegítve. Az összesen 69 interjúalkalom során 53 alannyal került sor személyes beszélgetésre, melyeket hang-, illetve videofelvétel formájában rögzítettem. A tanulmányban az interjúalanyok nevének csak a kezdőbetűit tüntetem fel.

Két napra rá éjszaka leléptünk, keresztülbújtunk a kerítésen. Négy napon keresztül mentünk, minden élelem nélkül. Ettünk fűvet és a földből kiszedett gyökereket. [...] Aztán egy kis faluban, Feldkirchenben egy árokban bújtunk el, hiszen német ruha volt rajtunk. Két ember arra jött, észrevettek bennünket az árokban, kérdezték, hogy honnan jöttünk. Aztán egyre többen gyűltek körénk és hoztak ennivalót is. [...] Én sok bajt okoztam az oroszoknak. Ha hazamegyek, azonnal halálra ítélték volna. 1946-ban édesanyám titokban írta meg nekem, hogy fiam, ne is próbálj hazajönni, menj messze, ameddig tudsz.” Az ötévnyi ausztriai tartózkodás közben H. L. összeházasodott, majd 1950-ben, feleségével együtt Colorado állam Kit Carson városába vándorolt.

H. L. történetét követően, most jöjjön néhány olyan visszaemlékezés, amely az 1956-os forradalom utáni menekülésről nyújt ismereteket. K. T., bár gyermekként élte át az elvándorlás eseményét, annak minden pillanatról egészen pontosan és különös érzékenységgel számolt be. *„Senkitől nem tudtunk elbúcsúzni, se nagyszüleimtől, se senkitől. Annyira előttem van az a reggel, mintha tegnap lett volna. Édesanyám nem akart menekülni, nem jött velünk, mert azt remélte, hogy akkor visszajövünk. Azt gondolta, hogy ez az egyetlen lehetőség, hiszen nem hagyhatjuk el nélküle Magyarországot. De édesapámnak el kellett jönnie, mert benne volt Mindszenty⁷ kiszabadításában. Ezen felül [korábban] a KDNP⁸ képviselője volt. Az ő neve szerepelt a »listán« és valaki, aki ismerte őt, figyelmeztette, hogy nem szabad maradnia, mert bajba fog kerülni. [...] November 24-én hagytuk el Magyarországot. Az utolsók között voltunk, akik menekültek. Hideg volt és már világosodott. Olyan magasan laktunk, hogy Csepel is el lehetett látni a Dunát. Mondtam magamban: ez lesz az utolsó, hogy én ezt látom. [...] Teherautóval, majd vonattal mentünk. A vonaton nem volt semmi fény, teljes sötétségben utaztunk, mert tele volt menekülőkkel. Aztán leállt a földek között, leszálltunk és elkezdtünk menni az országúton. Jött egy szénás szekeres öregember, és anélkül, hogy odanézett volna ránk, csak úgy beszélt a szekeréről, hogy »amikor beérnek a faluba, menjenek a második házba, és ott meg tudnak szállni, és ott lesz valaki, aki átsegíti majd magukat a határon.« Ez így ment. [...] A házból éjjel tizenegy óra felé indultunk, teljes holdvilágban bukdácsolunk a fagyott szántóföldeken. Rettenetes nehéz volt átjutni. A senki földjére értünk, nem tudtuk, hogy hol vagyunk. Kijutottunk egy útra, egy nagy szikla volt ott, és a mögé bújtunk. Jött egy busz, és rajta volt az osztrák név a tetején. Ekkor már tudtuk, hogy Ausztriába értünk. [...] Édesapám ekkor üzent édesanyámnak, hogy ez az utolsó lehetősége, hogy utánunk jöjjön. Édesanyám el sem búcsúzott az édesanyjától, nem is tudták, hogy utánunk jön. Öcsémnek egyik legjobb barátja volt Vajna*

7 Mindszenty József esztergomi érsek, bíboros, hercegprímás, a magyar katolikus egyház XX. századi történetének egyik legjelentősebb alakja. 1949-ben koncepció perben életfogytiglani fegyházra ítélték, amely nagy tiltakozásokat váltott ki a nyugati világban és a Vatikánban. 1956. október 30-án a szabadságharcosok kiszabadították. A forradalom bukása után, 1956. november 4-től az amerikai misszió budapesti rezidenciáján – ami később az Egyesült Államok nagykövetsége lett – kapott menedéket. 1971. szeptember 28-án elhagyta Magyarországot. Rehabilitációjának teljes jogi, erkölcsi és politikai folyamata 2012-ben zárult le.

8 Az 1947-ben feloszlott Keresztény Demokrata Néppárt 1956. október 31-én újjáalakult és november 4-ig működött.

András. Szülei megkérték édesanyámat, hogy hozza ki magával a fukat is. Még csak tizenkét éves volt. Édesanyám kihozta Andrást és belőle lett később a híres amerikai-magyar filmrendező: Andrew G. Vajna.”

Ugyancsak az '56-os emigrációról szól N. P. története, aki fiatal felnőttként egy csoporttal együtt kelt át az osztrák-magyar zöld határon. *„Andauig gyalog mentünk úgy, hogy megkerültünk egy orosz tankot. Rákerültünk a Hansági-csatornára, ami átmegy Ausztriába. Tudtuk, hogy ha emellett megyünk, akkor jó úton vagyunk. [...] Este nyolc óra felé megálltunk a csatornaör kis házában, ahol már többen pihentek, ennivalót is kaptak. Egész nap nem ettünk semmit, így bementünk oda, főleg azért, hogy a tízéves gyerek, aki velünk volt, tudjon pihenni. Két-három órát ott voltunk, majd éjfél felé szólt a telefon. [...] A csatornaörök folyamatos összeköttetésben voltak egymással telefonon és az utolsó csatornaör szólt, hogy figyelmeztessék az embereket, hogy Andaunál az oroszok már visszajöttek és a határ le van zárva. Azt mondta az örünk, hogy legjobb lesz, ha itt megyünk át a csatornán, a közelben, hogy ne kelljen az andaui hidat útba ejteni. Éjfélkor tehát elindultunk. Átmentünk a Hansági-csatornán, térdig érő vízben. A hőmérséklet már fagypont alatt volt mégsem jutott senkinek sem eszébe, hogy levegye a cipőjét, vagy felhúzza a nadrágját. Ahogy voltunk, úgy mentünk. Tíz percre rá meg volt fagyva rajtunk minden, a nadrágunk tiszta jég volt, de csak mentünk tovább, míg bele nem kerültünk a hansági mocsárba. Ez már szerencsére fagyott volt annyira, hogy nem sülyedtünk el benne. Találtunk kis ösvényeket a másfél-két méter magas nádasba vágva, ezeken haladtunk, mert gondoltuk, hogy ezek a kis ösvények átvezetnek Ausztriába. Már egy órája bent voltunk, amikor kiderült, hogy az az út, amin haladunk, egy zsákösvény és nem tudtunk továbbmenni. A határörök direkt vágta ezeket még korábban, akadályozva a zöldhatár átlépését. Két ilyen csapdába is bementünk és elég hosszú ideig tartott, míg az ember valahogy kijött belőle. Amikor a harmadikba bementünk, azt mondtuk, ha ez is zsákösvény, akkor bizony többé nem megyünk be. A harmadik azonban végül kijött a nádasból, és kiértünk egy hatalmas nagy lapos területre. Nem szántóföldek voltak, hanem parlagon heverő területek, és nem tudtuk, hogy pontosan hol vagyunk: Magyarországon vagy már Ausztriában? Amint azon tanakodtunk, hogy mit csináljunk, egyszer csak láttuk, hogy jön egy személygépkocsi, úgy huszonöt méterre tőlünk az úton, mi pedig álltunk a nádas mellett és nem tudtuk, hogy ki merjünk-e jönni. Ők megláttak bennünket, megállt a kocsí és kiszállt belőle három férfi. Egyikünk odaszólt nekik németül és megkérdezte tőlük, hogy hol vagyunk? Azok visszazóltak: Ausztriában. Az éjszaka, amíg mi benn voltunk az ösvényekben, egy hatalmas robbanást hallottunk. Akkor még nem tudtuk, hogy mi történt. Ezek mondták reggel, hogy felrobbantották az andaui hidat a csatorna fölött az oroszok.”*

A nádasban bolyongó menekülő csoportról James A. Michiner, amerikai regényíró is megemlékezett *Az andaui híd* (*The Bridge at Andau*. Random House: New York, 1957) című könyvében, ugyanis ő volt az említett három férfi egyike. *„Azt a jószívűséget, amelyből ez az osztrák magatartás eredt, jól jellemzi a következő kis eset: Egy keservesen hideg reggelen egy*

baráttal együtt a határ egyik mocsaras pontján voltunk. Egy osztrák katona is volt velünk. Egyszerre megláttunk egy nagy csapat magyart, akik láthatólag eltévedtek és az Ausztriába vezető utat keresték. Mindhárman ösztönösen előre rohantunk, hogy segítségükre legyünk. A fiatal osztrák katona egyszerre ugyancsak ösztönösen megállt és előretolt engem maga elé. – Takarjon el engem, kérem – mondta – jobb, ha nem egy fegyver a legelső, amit Ausztriában látni fognak.”⁹

Az osztrák vagy jugoszláv menekülttáborok elhagyását és az onnan való továbbvándorlást elsősorban az egyházi szervezetek segítették. Az esetek többségében azonban szükség volt egy helybeli támogatóra – vagy ahogyan a coloradói magyarok mondják, „szponzorra” – is, aki az amerikai állam felé anyagi felelősséget vállalt a menekültekért. Ilyen támogatás híján, akár éveket is eltöltöttek a második világháború magyar menekültjei az európai menekülttáborokban várva. Interjúalanyaim állítása szerint, az ezeket a táborokat megjártak többsége repülővel érkezett az Újvilágba. Leggyakrabban Bécsből, Salzburgból vagy Németországból indultak a katonai gépek, melyek Amerika keleti partjain, New Jersey-ben vagy Kanadában szálltak le. Hajóval elsősorban azok utaztak, akiknek még nem volt családjuk, vagy egyedül menekültek. A tíz-tizenkét napos hajóút embert próbáló kaland lehetett, még az erős férfiak számára is. G. A. a hosszú útról így számolt be: *„A U.S. Navy General katonai szállítóhajóval indultunk Bremenhavenből, valamikor január közepén. 1200-an voltunk a hajón. Én első perctől kezdve rosszul voltam az utolsó perzig. Az érdekes az volt, hogy mondták, hogy itt van ez a gép, bedobsz öt centet, kiesik egy papírpohár, megnyomod, hogy mit kérsz bele (pl. Coca-Cola) és az nagyon jól tesz, mert segít a tengeribetegségen. De nekem nem volt még öt centem sem.”*

Az '56-os menekültek többsége a Camp Kilmer-i menekülttáborba került, melyet – helyi támogató segítségével – akár néhány nap vagy hét után elhagyhattak. Voltak, akik állás-hirdetések révén távolabbi államokba utaztak, így kerültek Coloradóba. Legtöbben azonban New Yorkban, illetve New Jersey-ben kezdtek új életet.

Harminc centből világhírnév – Sikeres magyar vállalkozások a vadnyugaton

Nagy előnyt jelentett, ha valaki beszélt legalább egy keveset angolul vagy németül, hiszen a nyelvtudás elengedhetetlen feltétele volt az Újvilágban való boldogulásnak. Mindenki próbálta megteremteni a maga egzisztenciáját, beilleszkedni az új környezetbe, és megalapozni családjá jövőjét. Az újonnan érkezőknek kezdetben csak az számított, hogy el tudjanak helyezkedni, az mindegy volt, hogy kétékezi vagy irodai dolgozóként, mosogatóként, takarítóként, gyári munkásként, katonaként vagy mérnöki rajzolóként. Később aztán, szakmai

⁹ Michener, James A.: *Az andaui híd*. Danubio: Buenos Aires, 1957. 270.

tudásukat kamatoztatva többen nagyvállalatok vezetőivé, sikeres mérnökeivé, informatikusáivá, üzletembereivé váltak, esetleg saját vállalkozást alapítottak. A következőkben ezekből a vadnyugati magyar sikertörténetekből mutatunk be néhányat.

Ilona of Hungary

Denver belvárosában egy finom eleganciával berendezett szalon üveglablakán bepillantva a polcokon világhíres kozmetikumok sorakoznak: az Ilona of Hungary termékei. A cég alapítója és tulajdonosa, a rábakecöli születésű Mészáros Ilona 1956 novemberében menekült el Magyarországról. Férjével, Dr. Mészáros Györggyel – aki egy vonatra alulról felkapaszkodva szökött át a határon 1945 után¹⁰ – New Jersey-ben ismerkedett meg. 1971-ben költöztek Coloradóba, ahol kizárólag saját fejlesztésű kozmetikai termékeikre és arckezelésekre alapozva hozták létre saját cégüket Ilona of Hungary néven. Magyarországról hozott receptekkel és alapanyagokkal dolgozták ki cégük elsőrangú arcápolási kozmetikumait: tisztító anyagokat, tónusítókat, regenerálókat, sminkanyagokat. 1978-tól sorra nyíltak üzleteik Amerika-szerte, meghódítva Houstontól New Yorkon és Chicagón át Palm Springs és Costa Mesa elit negyedét. Nem volt olyan magazin Amerikában, amely ne cikkezett volna a legnagyobb elismeréssel róluk, köztük a *Vogue*, a *Cosmopolitan*, a *Town and Country*, a *Gentlemen's Quarterly* és a *Harper's Bazar*. Klientúrájukhoz az amerikai politikai élet képviselői, közszereplői, texasi olajmágnások és filmsztárok sokasága tartozott, köztük a Kennedy család tagjai is. A cég-alapítók mára nyugdíjba vonultak, azonban a céget és Denverben megtartott üzletüket fiuk viszi tovább. Ilona és férje harminc centtel a zsebükben indultak el az Újvilágba, és szakértelmükkel, fáradhatatlan munkájukkal a magyarság hírnevét öregbítették, melyért méltán és büszkén vehették át 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. Az Ilona of Hungary egy igazi magyar sikertörténet.

Molnar Ski – egy magyar síszebadalom rövid története

„*Kedves Art! A 195-ös lécs kiváló, jobban is szeretem, mint a 185-öset. [...] Szerettem őket, izgalmasak, különösen a tavaszi síeléshez! Ezer köszönet: Robert Redford.*”¹¹ A levél címzettje a Denverben élő Molnár Árpád, az 1973 és 1983 között működő Molnar Ski vállalat alapítója.

10 Dr. Mészáros György menekülésének és üzleti sikereinek történetét lásd Mészáros György: *Menekülés a vonat alatt. Kalandos szökés a kommunista Magyarországról*. Panoráma Memoár sorozat, Médiamix Kiadó: Salgótarján, n.d.; George Mészáros: *Té is lehetsz milliomos. Egy amerikai magyar üzletember sikeres vállalkozásának titkai...* K.u.K. Kiadó: n.h., 1999.

11 Saját fordítás Robert Redford Molnár Árpádhoz írt levelének részletéből (1976. július 14.), Molnár Árpád kéziratos gyűjteményéből. „*Dear Art, the 195's were great, and I liked them better than the 185's. [...] I love them though, as they really come alive, especially for spring skiing. Many thanks.*”

Molnár Árpád 1956-os forradalmi szerepvállalása miatt, barátja figyelmeztetésére menekült el Magyarországról. 1957-ben telepedett le Montrealban. A cég, ahol dolgozott, élen járt az üvegszállal erősített műanyaggyártásban (*fibreglass-reinforced plastic*) és osztrák megrendelésre sílécgyártással is foglalkozni kezdett. Ennek köszönhetően 1959-ben bemutatták az első, Toni Sailer (1956-ban háromszoros olimpiai bajnok) nevével híressé vált síléceket Molnár Árpád tervezésében. Ez az ún. *torsion box* konstrukción alapuló, nagy torziós keménységű és flexibilitású léc volt az első, teljes egészében műanyagból készült síléc a világon. Molnár Árpád 1971-ben a Lange gyár meghívására családjával a coloradói Boulderbe költözött, majd 1973-tól elindította saját vállalatát Molnar Ski néven. A Molnar sílécek prototípusait saját garázsában, kézzel gyártotta le. A kedvező visszajelzéseken felbuzdulva az évi pár száz darab előállításától kis üzemüket bővítve eljutottak az évi 25-30 000 darabos sorozatgyártásig. Az ún. *prismatic* síléceket a legjobb szabadidős sílécneként tartották számon, mindemellett neves versenyzők (köztük Jean Killy francia olimpiai bajnok) is elismeréssel nyilatkoztak róluk. Szerkezete egyedülálló és rendkívül innovatív volt. Két, összeragasztott hullámzó alkatrész adta a síléc belsejét, melynek hatszögletes keresztmetszete egy prizmára emlékeztet, innen ered a neve is. A Molnar Prismatic sí puha, rugalmas sílécnek számított, ám az erősebb kanyaroknál és nagyobb sebességnél, amikor nagyobb nyomás éri a lécet, ezek a hatszög alakú oldalak pár fok rugalmasság után már megkeményedtek és nagyobb torziós merevséget eredményeztek. Ennek, valamint oldalirányú rugalmasságának köszönhetően volt alkalmas a léc egyszerre amatőröknek és profioknak, porhóban és nedves, jeges hóban síelőknek egyaránt. Sikeréről a legnagyobb símagazinok (mint a *Ski* és a *Skiing Magazin*) rendszeresen cikkeztek, és a szabadalom bejárta a világot Amerikától, Japánon és Európán át egészen Ausztráliáig. Terry Fisher üzletember így méltatta a terméket: „*Art, el sem tudom mondani, mekkora izgalmat okozott a síléc a dolgozóim és a vevők körében! [...] Semmi kétségem afelől, hogy a síléc a jövő síléce.*”¹² Az IBM és a Subaru gyár akkori igazgatói éppúgy lelkes és mindennapos használói voltak a Molnar sílécnek, mint a szabadidejét Coloradóban síeléssel töltő Paul Newman és a már említett Robert Redford. Bár az 1980-as évek óta már nem gyártanak Molnar sílécet, kétségtelen, hogy a sígyártás történetének mérföldköve maradt.

12 Saját fordítás Terry Fisher Molnár Árpádhoz írt levelének részletéből (1974. december 15.), Molnár Árpád kézíratos gyűjteményéből: „*Art, I cannot tell you how much excitement your ski caused with my employees and the public. [...] I have no doubt your ski is the ski of the future...*”

Közösségi élet az 1960-as évektől napjainkig

A megközelítőleg 10 000 fős coloradói magyar közösség magyarul jól beszélő tagjai csupán néhány száz főre tehető. Szervezeti életük központja a már említett Coloradói Magyar Klub (eredeti nevén Coloradói Amerikai Magyar Szövetség), melynek alapító oklevelét 1963. január 27-én huszonhárom alapító tag írta alá. 1973 áprilisában vált nonprofit szervezetté, ekkor kapta a ma is használt nevet (Hungarian Club of Colorado).¹³ A szervezet első hivatalos nemzeti ünnepét 1963. március 17-én tartotta, melyen 180 fő vett részt. Ettől kezdve a szervezet tagjai rendszeresen megtartották a nemzeti ünnepeket, nyaranta együtt piknikeztek, télen pedig bálokat szerveztek és közösen szilvesztereztek. Ezen kívül az '56-os fiatalokból álló Pannonia névre keresztelt magyar focicsapat egészen az 1980-as évekig játszott a coloradói ligában. Sokáig működött továbbá a magyar néptáncsoport, amely Denverben rendezett nemzetközi fesztiválokon is fellépett.

A viszonylag kis létszámú coloradói magyar közösségben számos régi hagyomány fennmaradt. A magyar kulturális örökség továbbadására 2012-ben a fiatal édesanyák kezdeményezésére megalakult a Coloradói Magyar Játsszóház Ovisoknak. Az iskoláskorúak számára ugyancsak önkéntes szülők biztosítanak havi két alkalommal magyar iskolai foglalkozást Westminsterben. A lelkesedés és a személyes barátságok, valamint a magyar kultúra szeretete, annak továbbadásának igénye az, ami a vadnyugati magyar kolóniát máig élteni.

13 Endrődi Judit, 2015. Az amerikai magyar ifjúság múltja és jelene, i.m. 163.

REGÉNYI JÚLIA

CALGARYI MAGYAR KÖZÖSSÉG

A nyitott és befogadó társadalmáról híres Kanadában számos város sokszínűségét gazdagítják a diaszpórában élő magyarok. E városok között az Alberta tartományban lévő Calgary – amelynek populációja folyamatosan növekvő tendenciát mutat – különösen színes etnikai palettával rendelkezik: a magyar származású lakosok mellett 240 különböző etnikum él együtt ebben a városban.¹ A 2011-es népszámlálási adatok szerint 1,5 milliós összlakosságból 19 900 fő vallja magát magyarnak, illetve magyar származásúnak.²

A következőkben a calgaryi magyar diaszpóra kialakulásának történetét mutatom be, különös tekintettel a helyi magyar egyházak és a cserkészlet közösségformáló tevékenységére. Ezt követően a városban, napjainkban tapasztalható magyar kulturális életbe nyújtok betekintést, kihangsúlyozva azokat a szervezeteket és intézményeket, melyek jelentős szerepet töltenek be a magyar nyelv és kultúra ápolásában.

A calgaryi magyar egyházközösségek kialakulása

Kanadába a magyar bevándorlók négy nagyobb hullámmal érkeztek. 1914 előtt mintegy 8000 magyar emigráns választotta letelepedésének helyéül ezt az országot. 1925 és 1930 között az itt élő magyarok száma 26 000-re nőtt. A második világháborút követő években, 1948 és 1952 között majd 12 000 magyar bevándorlót regisztráltak. Az 1956-os forradalom éveiben pedig mintegy 37 000 magyar menekült kezdett új életet Kanadában. Az azóta eltelt időszakban, éves szinten több száz magyar bevándorló érkezik az országba.³

Az első migrációs hullámok Magyarországról az 1880-as években érkeztek Kanadába. Az ebben az időben idevándoroltak többsége szerencsét próbáló, kétkézi munkás volt. Közülük sokan a Canadian Pacific Railway társaságnál segédkeztek a vasútépítésekben, míg mások bányászatból éltek, vagy kedvező áron földeket igényeltek az államtól és azokat művelték.

1 Thompson, Susan: *Demographics*. Letöltés helye: www.calgaryeconomicdevelopment.com; letöltés ideje: 2015. 11. 15.

2 *2011 National Household Survey* (Statistics Canada). Letöltés helye: www12.statcan.gc.ca; letöltés ideje: 2015. 11. 15.

3 Dreisziger, Nandor Fred: *Hungarian Canadians*. Letöltés helye: www.thecanadianencyclopedia.ca; letöltés ideje: 2015. 11. 20.

A Kanadába vándorlás ezen kezdeti stádiumában az Alberta tartományba érkező magyarok többsége Bashaw környékén telepedett le. Calgaryban nagyobb számú magyar közösség csak az 1924–1929-es években alakult ki, elsősorban a trianoni békeszerződés következtében Magyarországtól elszakított területekről származó magyar emigrációs hullám következtében.⁴

A Kanadába érkező magyar bevándorlóknak – a mindennapi gondok és a stabil egzisztenciális háttér megteremtése mellett – kevés ideje maradt kulturális események megszervezésére. Ezt az űrt töltötték be a magyar egyházak, amelyek a diaszpórában mindig többet jelentettek a vallásgyakorlás lehetőségénél: a származási ország nyelvének és kultúrájának ápolását, valamint a diaszpóra és az anyaország közötti kapcsolat erősítését is felvállalták. Ez utóbbit alátámasztja, hogy Calgaryban az első magyar katolikus pap, Ft. Vodicska Imre Magyarország kormányának támogatásával érkezett a városba.⁵

Az első albertai magyar kápolna, melyet Szent Mihály kápolnának neveztek el, 1910-ben épült fel a már említett Bashaw területén. Vodicska Imre 1926-ban érkezett Calgaryba és megkezdte katolikus lelkipásztori tevékenységét, ezzel kielégítve a tartományban egyre nagyobb számban összegyűlt magyar katolikusok igényét az anyanyelven történő vallásgyakorlásra. 1929-től Ft. Vodicska Imrét – egyéves szolgálata után – Ft. Zékány József követte, aki szintén egy éven át vezette a helyi magyar katolikus hívek egyházi életét. A magyar nyelvű miséket a St. Mary's Székesegyházban celebrálta. 1931-ben a katolikus közösség saját épületet vásárolt, melyben Ft. Rácz József lelkipásztor kápolnát és sekrestyét rendezett be, s melyet ugyanez év nyarán szenteltek fel. Ft. Rácz József egyéves szolgálata után több mint húsz éven át nem volt magyar katolikus pap Calgaryban. Ennek ellenére a közösség tagjai továbbra is megtartották a magyar nemzeti ünnepeket, valamint a templom épületében – melyet a kanadai püspökség vett át – magyar nyelvórákat és hittanórákat is tartottak.⁶

A protestáns felekezetű magyarok is igyekeztek megteremteni saját köreiket. 1927 szeptemberétől – első ízben nagyjából húszan – a St. Andrew's Presbiteriánus egyház templomában gyűltek össze imádkozni. Nagy jelentősége volt a város magyar protestáns egyházi életének korai éveiben Kovács Károly református lelkésznek, aki ugyan állandó lelkészi szolgálatot nem teljesített Calgaryban, több alkalommal ellátogatott a calgaryi magyar hívekhez. 1929-ben, egy temetésen tartott igehirdetésén 150 – különböző felekezetű – magyar vett részt. A református felekezetűekhez 1930-ban érkezett Nt. Bucsín Béla, akinek vezetésével, még ugyanabban az évben megalakult a Calgary-i Kálvin Magyar Református Egyház. Bár a magyar református gyülekezet egyháza kezdettől fogva a kanadai Presbiteriánus Egyházhoz csatlakozott, az egyházközösség alapelemévé vált a magyar identitás megőrzése. 1932-től – a

4 Varga Margaret (szerk.): Árpád-házi Szent Erzsébet Egyházközösség, St. Elisabeth of Hungary Parish 1950–2010. Calgary-i Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Egyházközösség: Calgary, 2013.

5 Uo.

6 Uo.

katolikusokhoz hasonlóan – minden évben megtartották a nemzeti ünnepeket, 1934-ben pedig magyar zászlót is szenteltek. A református gyülekezet 1939-ben – Dr. Tóth Kálmán lp. szolgálata idején – vásárolt a hitélet ideiglenes folytatására alkalmas épületet.⁷

A második világháború előtt és alatt a magyar egyházak közösségi élete még aktívabbá vált. Az ebben az időben érkező migrációs hullámok a magyar diaszpóra életét Calgaryban – csakúgy, mint Kanada más magyarlakta városaiban – nagymértékben dinamizálták. Az egyházi intézményektől független Magyar Ház is alakult a városban. Az 1948 és 1952 között zajló, tömegessé váló európai kivándorlás idején Kanadában továbbra is befogadták és előnyben részesítették a fizikai munkaerőt. A kanadai bizottságok felkeresték az európai országokat, hogy megtalálják azokat a számukra megfelelő migránsokat, akik értettek a mezőgazdasághoz, az iparhoz, a gyári munkához vagy a favágáshoz.⁸ Az új hullámmal érkezők látványos előrelépéseket hoztak a calgaryi magyar református és katolikus hitközösségekben.

Dr. Tóth Kálmán lp. – aki a második világháború alatt Magyarországon tartózkodott – miután visszatért Kanadába, 1950-ben hitközösségével együtt elkezdte felépíteni azt a református templomot, amelyet 1951-ben szenteltek fel, és amely 1966-ig – amíg meg nem semmisült egy tűzvész következtében – teret adott a magyar istentiszteleteknek.⁹ Szintén 1950-ben alakult meg a Szent István Egylet, amely kifejezetten a calgaryi magyar katolikus hívek ügyeinek előmozdításáért jött létre, és mindig prioritásként kezelte a magyar hagyományok megőrzését és a nyelvapolást. Megalakulását követően tagjai azonnal munkálkodni kezdtek egy magyar pap Calgaryba történő kihozatalán. Fáradozásuknak köszönhetően 1952-ben került hozzájuk Ft. Dallos Ferenc atya, aki megalapította az Árpád-házi Szent Erzsébet Egyházközséget. Lelkipásztori szolgálatának idején a hívek megvásárolták azt az épületet, amely nagy volumenű átépítések után 1962-ig volt a templomuk. Ezt követően lebontották és új templomot emeltek a helyére. Ft. Dallos Ferencet, Ft. Szigeti József (1958-tól 1959-ig), majd Ft. Makkó Lajos (1959-től 1963-ig) követték a plébánosok sorában. Ez utóbbi nem csupán a lelkipásztori hivatását látta el, hanem az irodalom területén is maradandót alkotott. Hazánkban legtöbbször költői álnevéen, Tűz Tamásként ismerik. Az ő vezetésével indult meg az a nagyszabású építkezés, amelynek során – a hívek közös erőfeszítéseinek köszönhetően – a calgaryi magyar közösség egy olyan templommal gazdagodott, amelynek színpaddal is felszerelt alaksorában volt elegendő hely a magyar iskola és a cserkészlet számára is.¹⁰

Az 1956–57-es magyar emigrációs hullámmal Calgaryba érkező magyarok már egy jól kiépített intézményrendszerrel rendelkező közösségbe érkeztek, melynek szervezetei és vezetői

7 Nagy Éva: *A Calgary-i Kálvini Magyar Református Egyház rövid története*. Letöltés helye: www.kmre.ca; letöltés ideje: 2015. 11. 20.

8 Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Mikes International: Hága – Országos Széchényi Könyvtár: Budapest, 2006. Letöltés helye: www.mek.oszk.hu; letöltés ideje: 2015. 11. 20.

9 Nagy, *A Calgary-i Kálvini Magyar Református Egyház rövid története*. i.m.

10 Varga, 2013. *Árpád-házi Szent Erzsébet Egyházközség*. i.m.

többféle lehetőséget is nyújtottak a magyar nyelvű vallásgyakorlásra és egyéb közösségi programok megvalósítására. A református gyülekezethez 1964-ben érkezett Nt. Nagy Dezső Balázs, aki családjával sok energiát fektetett a gyermekfoglalkozások kibővítésébe, ezzel megalapozva azt a szellemiséget, amelynek fényében a gyülekezet a mai napig nagy erőfeszítéseket tesz a vallási, nemzeti és kulturális hagyatékok továbbörökítéséért. A mai formájában látható református templom szintén Nt. Nagy Dezső Balázs szolgálata alatt épült fel, 1967-ben.¹¹

Az egyházak mellett – és azzal szoros együttműködésben – a cserkészletnek is meghatározó jelentősége van az ifjúságnevelésben és az identitás megőrzésében. Ft. Hajdusik Miklós 1968-tól 1970-ig tartó plébánosi szolgálata alatt megalakult a 73 sz. Patrona Hungariae leánycserkészcsapat, valamint a 74 sz. Kapisztrán Szent János cserkészcsapat, melyeknek létszáma, a magyar iskola látogatottságával együtt nagy ütemben indult növekedésnek. A Magyar Cserkészszövetség 1989-ben Külföldi Magyar Cserkészszövetség (KMCSSZ) néven megújuló ernyőszervezete Calgaryban az Árpád-házi Szent Erzsébet Egyházközség szárnyai alatt folytatja tevékenységét.¹²

A calgaryi magyar közösség kulturális élete napjainkban

A közösség aktivitását tekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a különféle magyar rendezvényekre járók összlétszáma Calgaryban mintegy 400 fő. A programok látogatottsága rendkívül eltérő mértékű, hiszen a városban megvalósuló események más-más réteg és generáció képviselőit szólítják meg. A magyar szervezetek vezetősége mindent megtesz, hogy a fiatalokat is bevonja a programok szervezésébe és lebonyolításába. A feladat azonban nem egyszerű. A kialakult tradíciók nem mindig találkoznak az újabb generációk ízlésével, így a nem specifikusan nekik szóló programokra kevés fiatal jár el.

A kulturális életet legnagyobb mértékben a Calgary-i Magyar Kultúregyesület fogja össze. Változatos programkínálatuk megvalósításához a Magyar Kultúrközpont szép és tágas épülete áll rendelkezésre. A Kultúrközpontban helyet kapnak táncpróbák, gyermekrendezvények, kulturális és szórakoztató események, vacsorák, táncos mulatságok és a nemzeti ünnepekhez kapcsolódó megemlékezések, melyek szervezésében és lebonyolításában az említett Kultúregyesületen kívül sokszor más magyar szervezetek is részt vesznek.

Szintén jelentős réteget mozgat meg az anyanyelvi vallásgyakorlásnak helyet adó Kálvin Magyar Református Egyház, valamint az Árpád-házi Szent Erzsébet Egyházközség. A református egyház – melynek lelkésze 2013-tól Nt. Bocskorás Bertalan – munkáját jelentős

11 Nagy, A *Calgary-i Kálvini Magyar Református Egyház rövid története*. i.m.

12 A *KMCSSZ rövid története*. Letöltés helye: www.kmcssz.org; letöltés ideje: 2015. 11. 27.

anyagi támogatással és különböző rendezvények szervezésével segíti a Bethlen Történeti Társaság, melynek szponzorálásával működik továbbá a Bethlen Gábor Magyar Nyelviskola és a Bethlen Gábor Magyar Óvoda is.¹³ A katolikus közösség – melynek lelkipásztora 2008-tól 2015-ig Ft. Manolache Lőrinc volt – támogatja a templom épületében működő fiú- és leánycserkészcsapatokat, valamint a magyar identitás megőrzését segítő rendezvényeket.

Az említett szervezeteken kívül hozzájárulnak még a hagyományörzéshez többek között a Magyar Kultúrközpontban tevékenykedő néptáncsoportok, a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége, valamint az Albertai Magyar Művészet és Hagyomány Alapítvány is, amely azzal a céllal jött létre, hogy a magyar kultúrát Kanada-szerte népszerűsítse.

A különböző migrációs hullámokkal érkező magyarok kezdettől fogva igyekeztek olyan körülményeket teremteni, amelyek lehetővé teszik számukra a magyar nyelv és kultúra megőrzését. Közben természetesen integrálódtak a kanadai társadalomba. Gyermekük iskolába küldésekor szembesültek azzal a kérdéssel, hogy érdemes-e küzdeni a magyar nyelv továbbadásáért és megtartásáért, vagy hagyják, hogy az újabb generáció tagjai asszimilálódjanak. Az anyanyelvápolás ugyanis komoly kihívást jelentett. Egy 1956-ban emigrált albertai magyar interjúalanyom arról számolt be, hogy gyermekeit az iskolában maguk a pedagógusok tiltották el a magyar nyelv használatától. Elbeszélése szerint az általuk látogatott oktatási intézményben alsó tagozatos gyermekei egymás között magyarul beszéltek, mire osztálytársaik jelezték a tanárok felé, hogy a két új tanuló valami furcsa, érthetetlen nyelven kommunikál. A pedagógusok végül arra a megállapításra jutottak, hogy a két gyermek egy nem létező nyelven beszél. Ennek okán behívták a szülőket, illetve pszichológushoz küldték a kicsiket. A szülők – értesülve arról, hogy az osztálytársak és a tanárok rossz szemmel nézik, hogy csemetéik nem angolul beszélnek egymással – tanácsot kértek a pedagógusoktól, hogy mit tegyenek gyermekeik integrációja és megfelelő fejlődése érdekében. Azt a választ kapták, hogy bár megnyugtató információ, hogy a két diák egy létező nyelven kommunikál – történetesen magyarul –, az új nyelvi közegben nem célszerű az angoltól eltérő nyelvet használni a hétköznapiakban. Így a család még otthon is angolra váltott. Bár ritkán találkozunk ennyire szélsőséges esetekkel, a magyar szülőknek temérdek akadályt kell leküzdeniük ahhoz, hogy átadják magyar nyelvtudásukat. Az idegen nyelvi környezetben szembe kell nézniük azzal, hogy gyermekeik számára nem a magyar nyelv az elsődleges, hiszen nem magyarul sajátítják el a tanulmányaikhoz és az életükhöz szükséges ismereteket, osztálytársaikhoz sem magyarul szólnak. A szülők sokszor belefáradnak a folytonos vitába, hogy miért kell magyarul beszélni otthon. Idővel beletörődnek abba, hogy gyermekeik egyre kevesebbszer válaszolnak magyarul, majd ők is nyelvet váltanak. A vegyes házasságokban a magyar nyelv fenntartása még nehezebb. Ráadásul, ha valaki kényszernek éli meg egy adott nyelv használatát, akkor éppen a szülői szándék ellenkezője valósul meg, így a fiatal generációk elveszíthetik magyar identitástudatukat is.

13 A Bethlen Történeti Társaságról lásd www.bethlen.ca; letöltés ideje: 2015. 11. 27.

A Calgaryban működő szervezetek és intézmények ezeket a nehézségeket igyekeznek leküzdeni. Az egyházaknak és a cserkészletnek kiváltképp nagy jelentősége van ebben. Egyrészt, a cserkészcsapatok programjain a magyar gyerekek sok hasznos tudásra tesznek szert, és ami a legfontosabb, közben magyarul beszélnek egymáshoz. Másrészt a calgaryi magyar egyházközségek tevékenysége – mely túlmutat a vallásgyakorláson – a magyarságtudat megőrzésének bástyáit képezik a diaszpórában.

BÍRÓ ANNA

A SÃO PAULO-I MAGYAR KOLÓNIA
FŐBB KIHÍVÁSAI EGYKOR ÉS NAPJAINKBAN

Ezúton köszönöm az időt, a bizalmat és a kedvességet, amit a São Pauló-i magyar kolóniától kaptam!

2014. március 26-án érkeztem meg São Paulóba a reggeli órákban. A hőmérséklet jóval meghaladta a budapesti, melegnek mondható kora tavaszét. A páratartalom is magas volt. A repülőút hossza 15 óra. A repülőtér parkolójával szemben pálmafák hada. Szürkesség, forróság, nyüzsgés. Talán ezzel a három szóval tudnám a legjobban leírni a várost 2014–2015-ben. Amint leírom e sorokat, belsőm tiltakozik, hiszen színes ez a város, hiszen néha nagyon hideg ez a város, és néha nagyon egyedül vagy benne, még akkor is, ha egy aktív, magyar közösség vesz körül, és a feladataid adottak egy régi múltra visszatekintő kolóniában. Jelen írásomban – melyet egy éves állomásozó terepmunka után írtam – arra törekszem, hogy átfogó képet adjak a São Pauló-i magyar kolónia múltjának jelentősebb mozzanatairól, szervezeteiről, illetve jelenéről és jövőképéről.

A múlt

„Egy emigráns akkor kezdi igazán elfogadni befogadó országát, amikor megismeri. Először talán fizikailag fedezi fel. Amikor az első földrajzkönyv a kezünkbe került Brazíliáról, nagyot néztünk, hogy nagysága 8 547 404 km² és ez által a világ 5. legnagyobb országa.”¹

A XIX. század végétől földműves telepesek érkeztek legnagyobb számban Brazíliába. Az előtte lévő időszak bevándorlóinak száma elenyésző.² Boglár Lajos tudósítása szerint az

-
- 1 Piller Éva: Brazíliai Híradó. *Argentínai Magyar Hírlap*, 2007. 3 (26). 4. Letöltés helye: www.epa.oszk.hu; letöltés ideje: 2015. 12. 20.
 - 2 E korai emigrációs hullámmal érkezettek közül több szerző kiemeli a Hofner testvéreket, akik 1834 körül felvettek a Hungria nevet. A Hungria családnak sarja volt Nelson Hungria, aki 1951 és 1961 között igazságügy-miniszter volt Brazíliában. Lásd Pongrácz Attila: *A Sao Paulo-i magyarság 1945-1990*. Szegedi Tudományegyetem, Történettudományi Doktori Iskola: Szeged, 2008. Letöltés helye: www.doktori.bibl.u-szeged.hu; letöltés ideje: 2015. 11. 20.; Boglár Lajos: *Pau Brasil. Őslakok és kivándorlók*. Massi Kiadó: Budapest, 2000.

1890-es években hétszáz veszprémi földműves érkezett Brazília déli részére.³ „*Jaraguázinho vidékére 1891 körül érkeztek telepések, Jaraguá 84 vidékére kis magyar csoportok is jöttek. Ennek a nemzetnek a bevándorlói a következő tisztságok és patakok közelében telepedtek le: Corina, Rodriques, Jararaca, Wendelino, Fausta, Cacilda, Alice, Hungaros »Magyarok patakja«, Cascata, Pedras »Kövek patakja«. Az utolsó csoport a Molha pataknál kapott földet. Az első munkások az útépítésnél, a csatornaásásnál, hídfők- és hidak építésénél kaptak munkát. Ezekkel a munkákkal részben ki tudták fizetni a földet, amelyen berendezkedtek. A fizetés határideje öt esztendő volt, kamatok nélkül.*”⁴ Egy 1910-ben készített kérdőív alapján körülbelül 160 magyar család élt ezen a vidéken. Egyes hajótársaságok hirdetése útján jutottak el ezek az emberek Brazíliáig. Azt ígérték nekik, hogy ingyen kapnak 120 hold földet, annak megműveléséhez felszerelést, valamint élelmiszert, tehenet, tyúkot. Később ezek a hajótársaságok Máramaros, Kárpátalja és Szatmár megyékben is hirdették a lehetőséget. Nem véletlen, hogy az 1920–30-as években São Paulo és Paraná államokban olyan helységnevek is születtek, mint Árpádfalva, Szentistvánfalva és Boldogasszonyfalva. A második világháború előtti időszakban ezeken a helyeken beszélték a magyar nyelvet Brazíliában.⁵

Pongrácz Attila megállapítása szerint hat nagy kivándorlási hullámmal érkeztek magyarok Brazíliába.⁶ Disszertációjában a XIX. századtól 1956-ig vizsgálja ezeket a szakaszokat. Piller Gedeon régi és új magyarokat különböztet meg, attól függően, hogy mikor érkeztek São Paulóba, az első vagy a második világháborút követő években.⁷ Dr. Kögl J. Szeverin szintén e logika mentén halad.⁸ Ennek a kategorizálásnak én kétféle használatát tapasztaltam a brazíliai magyarok körében. Egyrészt a már említett Piller-féle megkülönböztetést. Akik a régi és az új magyarok megnevezést ebben az értelemben használják, az ’56-os magyarokat külön kategóriának veszik. Másrészt vannak, akik a régi magyarok alatt az 1956 előtti emigránsokat értik, és új magyaroknak az 1956-ban és az azt követő időszakban érkezetteket hívják. Jelen tanulmányban az első megnevezési formát követem, azaz régi magyaroknak nevezem a két világháború között idevándoroltak csoportját, és új magyaroknak a második világháború után érkezetteket.

3 Boglár, 2000. Pau Brasil, i.m. 155.

4 Boglár Lajos – Kovács Katalin: *Magyar Hagyományalkotás Brazíliában*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont: Budapest, 1999. Letöltés helye: www.mek.oszk.hu; letöltés ideje: 2015. 11. 20.

5 Boglár, 2000. Pau Brasil, i.m.

6 1) 1880 és 1890 között; 2) 1919 és 1927 között; 3) 1928 és 1934 között; 4) 1935 és 1941 között; 5) 1945 után; 6) 1956 körül. Lásd Pongrácz Attila: *A Sao Pauló-i magyarság 1945–1990*. Szegedi Tudományegyetem, Történettudományi Doktori Iskola: Szeged, 2008. Letöltés helye: doktori.bibl.u-szeged.hu; letöltés ideje: 2015. 11. 20.

7 Piller Gedeon: *Brazíliai Magyar Segélyegylet. Associação Beneficente 30 de Setembro*. Emlékkönyv 1926–1996. São Paulo IND – Grafica Editora LTDA: São Paulo, 1996. 7–17.

8 Szeverin, Kögl J.: *Magyarok Brazíliában*. Könyves Kálmán Szabadegyetem: São Paulo, 1992.

Régi magyarok

Miért éppen Brazíliába jöttek? – szinte minden interjúm során megkérdeztem. Erre a kérdésre a régi magyarok szemszögéből Piller az alábbi – a bevándorlók társadalmi státusával összefüggő – választ adja: „*Braziliának szüksége van dolgozókra, akik az ott fennálló mezőgazdasági munkaerőhiányt kellene, hogy pótolják. Sőt São Paulo állam kormányának földművesek részére ingyen utazást biztosított.*”⁹ 1908 és 1929 között 30 437 román, 16 518 szerb–horvát–szlovén, 6501 magyar, 2742 osztrák és 518 csehszlovák útlevéllel érkezett kelet-közép-európai közül lehetetlen pontosan megállapítani a magyarok tényleges számát, hiszen sokan közülük a Magyarországtól elcsatolt területekről, más ország állampolgárjaként jöttek Brazíliába.¹⁰ A *Dél-amerikai Magyar Hírlap* 1926. szeptember 21-i tudósítása szerint: „*Ismét tömegesen érkeznek a fazendákról magyarok a városba. A »Luz«-i több száz főből álló magyar tömeg verődött össze a jobb híján, ott ütötte fel a tanyáját. Az elkeseredett tömeg napokig a szabad ég alatt töltötte az éjszakát. Végül az állomásfőnök értesítette a »kivándorlási házat«, amely fedelet és pénzt adott a nyelvtudás és tájékozódás nélküli reményvesztett társaságnak.*”¹¹ Id. Boglár írásában azt olvashatjuk, hogy a São Paulo-i kolónia első bevándorlói pestiek voltak. Az iparosok és kereskedők ebben a városban telepedtek le. Téglahordásból, pertliárulásból, húsgyárak fagyasztópincéiben való munkából éltek meg. Ebből a státusból sokaknak sikerült nagykereskedővé válnia, de voltak közöttük olyanok is, akikből rendőr, villamoskalauz vagy bérkocsis lett.¹²

1930 körül a becslések szerint São Paulo államban 80 000, a városban 25 000, Rio de Janeiróban 2000 magyar élt. 1933-ban a São Paulo-i Magyar Munkaközvetítő Iroda regisztráltjai közül 619 fő magyar, 1025 román útlevéllel rendelkezett, 78%-uk földműveléssel foglalkozott, 79,7%-uk tudott írni és olvasni.¹³ A Brazíliába kivándorló magyarok legnagyobb számban az Alföld déli, délkeleti és keleti részéről, valamint a Dunántúlról, Budapestről és a szlavón területekről érkeztek.¹⁴

A *Dél-amerikai Magyar Hírlap* 1933. június 15-i számában 150 000 magyar bevándorlóról írt, ebből 30 000 São Paulóba érkezett. Ők nagyobb számban munkások voltak és kevésbé tudtak kapcsolatokat kiépíteni a helyi lakossággal. Erre csak az iskolázottabb réteg, illetve az értelmiség volt képes, akik így el tudtak indulni a boldogulás útján, és ezzel összefüggően segítséget is tudtak

9 Piller, 1996. *Brazíliai Magyar Segélyegylet*, i.m. 5.

10 Szeverin, 1992. *Magyarok Brazíliában*, i.m. 8.

11 Piller, 1996. *Brazíliai Magyar Segélyegylet*, i.m. 6–7.

12 Id. Boglár Lajos: *Magyar Világ Brazíliában. A múlt századtól 1942-ig*. Szimbíózis: Budapest, 1996. 28.

13 Szeverin, 1992. *Magyarok Brazíliában*, i.m. 8.

14 Id. Boglár, 1996. *Magyar Világ Brazíliában*, i.m. 35.

nyújtani az elesettebb csoportoknak.¹⁵ Ennek a segítségnyújtásnak a szervezett formában történő lebonyolítására 1926. szeptember 18-án – a német Segélyegylet alapszabályainak mintájára – megalakult a Brazíliai Magyar Segélyegylet (Associação Húngara Auxiliadora do Brasil). Wawra Alajos, Magyar Királyi Konzul is részt vett alapításában. Eleinte 320 adományozó tagja volt. 1927-ben Iskola Bizottságot hozott létre, ezzel kezdetét vette a magyar iskoláztatás felkarolása São Paulóban és Brazília belsejében,¹⁶ mely ugyan előtte is működött már, azonban kevésbé volt szervezett.¹⁷

Az 1929-es árvíz, majd az azt követő gazdasági válság hatalmas feladatot jelentett a Segélyegyletnek. A *Dél-amerikai Magyar Hírlap* „Vészkiáltás” címen október 23-án az alábbi sorokat közölte: „Nyíljanak meg a szívek a háromezer nyomorgó magyar család segélykiáltására. Több mint 3000 magyar család, mintegy 20 000 családtaggal éheznek, nyomorog São Paulóban!”¹⁸ A segélyezés és iskola megszervezése mellett a harmadik jelentős lépés is erre az időszakra tehető: a vallások szervezeti formába öntése. A magyar konzulátushoz fordultak a kolónia tagjai, hogy papokat kérjenek.¹⁹ Több szalézi atya tett látogatásokat, végzett pásztorációt, de nekik elsődlegesen nem a magyar kolónia ellátása volt a feladata.²⁰ Végül Id. Boglár Lajos felkérésére 1931. március 24-én érkezett Szelec Arnold bencés rendi áldozó pap São Paulóba.²¹ „Fehérruhás kislányok és ünneplőbe öltözött felnőttek várták. Egész életére szívébe zárta a braziliai magyarokat, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli nyáj.”²² Szelec Arnold öt nappal érkezése után már a São Bento katedrálisban misézett.²³ Hatalmas kihívással nézhetett szembe. Helyi csoportokat kellett alapítania São Paulo városában és vidéken egyaránt, ahol szintén várták és igényelték munkáját. Már 1931-ben megalapította a Szent István Egyházközséget. Templomokat és kápolnákat épített a hívekkel. Gyakran olyan közösségekben kellett dolgoznia, akiknek tagjai Magyarországon nem voltak vallásgyakorlók, így a misszió még nagyobb volt számára. Öt követték 1939. augusztus 19-én Dr. Jordán Emil és Dr. Hets Aurélián rendtársak, akik ebben a hatalmas munkában aktív segítői lettek. Óriási távolságokat jártak be, hogy hirdessék Isten ígését.²⁴

A református oldalról Ötvös Lajos feleségével fáradhatatlan munkába kezdett. Felkutatták São Paulo eldugott negyedeiben a magyar református híveket. Ötvös – bár nem volt lelkipásztor – csoportokat szervezett. Munkásságáról a kezdetektől naplót vezetett. 1928-tól kezdett el

15 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 7–8.

16 Uo. 11–12.

17 1925. február 25-én meghirdették már a gyerekek és felnőttek oktatását, illetve a portugál nyelvórákat. Lásd Id. Boglár, 1996. Magyar Világ Brazíliában, i.m.

18 Szeverin, 1992. Magyarok Brazíliában, i.m. 20.

19 A magyar konzulátus Szentistvánfalva alapításában is részt vett 1924-ben, valamint jelen volt a Brazíliai Magyar Segélyegylet megalakulásánál. Lásd Szeverin, 1992. Magyarok Brazíliában, i.m. 10.

20 Uo. 10–11.

21 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 8.

22 Szerző nélkül: *A magyar bencések 50 éve Brazíliában*. Szent Gellért Kolostor kiadása: São Paulo, 1981. 6–7.

23 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 8.

24 Munkásságuknak köszönhetően, a São Paulótól 900 km-re lévő, 1950-es évekig tiszta magyar településen, Árpádfalván 1936-ban megépült a templom.

szervezkedni, létrehozta az Előkészítő Bizottságot. 1930 karácsonyán úrvacsorás istentiszteletre gyűlhetek egybe a református hívek. 1931. június 21-én megalakult a Săopauloi Magyar Protestáns kör, mely brazil lelkészek támogatását is élvezte. A közösséget Igreja Crstă Reformada néven jegyezték be. A hívek szorgalmazták, hogy legyen egy lelkipásztor a közösségnek. Erre a feladatra érkezett 1932. október végén Apostol János. A következő év március 4-én a presbiterek esküt tettek. Apostol Jánost követte Vargha Albert lelkész 1934. április 10-én. A templomépítés gondolata már régen foglalkoztatta a magyar református híveket. Ötvös Lajos és Apostol János minden követ megmozdított, hogy adományokat gyűjtsön az építkezéshez: téglajegyeket árultak, és felkérték a rangosabb, gazdagabb magyarokat, hogy támogassák az építkezést. Magyarországon is híre terjed az adománygyűjtésnek, így itthonról is adakoztak a református hívek. A templom alapkövetételére 1937. szeptember 26-án került sor.²⁵ 1941. november 30-án szentelték fel.²⁶ Apostol János személyét a magán és hivatalos levelezéseiből ismertem meg közelebbről. Ezekből kiderül, hogy a hívek életében olyan funkciót töltött be, mint egy oltalmazó, közbenjáró védőbástya. Tevékenysége igen sokrétű volt: a konzulátus és Magyarország felé folyamatosan közvetített; egy-egy magyar munkavállalónak ő írt ajánlásokat; könyvtárat próbált kialakítani; gondozta, pásztorálta a vidéken élőket; havonta magyar identitásörző programokat tartott a templomban; és szorgalmazta az aktív ifjúsági életet.

A magyar baptista és zsidó vallásúak is ezen időszakban kezdtek helyi hitközségük megalapításába.²⁷ Mindemelllett, a Brazíliai Magyar Segélyegylet támogatásával 1932-ben megalakult az első cserkészcsapat, mely az iskolákhoz kötődött. Kezdetben 132 tagja volt, azonban a második világháború kitörését követően feloszlatták.²⁸

Új magyarok

Brazília és Magyarország között a második világháború miatt beállt a hadiállapot.²⁹ Tilos volt magyarul beszélni, a szervezeteket folyamatosan ellenőrizték, a magyar iskolákat megszüntették (az utolsót 1951-ben zárták be).

25 Szeverin, 1992. Magyarok Brazíliában, i.m. 13.

26 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 9.

27 Szeverin, 1992. Magyarok Brazíliában, i.m. 13–14.

28 Marosvári Attila: *A magyar cserkészet az emigrációban 1945–1956 között*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága: Budapest, 2004. 173.

29 A második világháború kitörésekor Brazília semleges álláspontot képviselt. Getúlio Vargas – Brazília akkori elnöke – külpolitikája nem zárkózott el a németektől. Azonban az Egyesült Államok befolyása egyre nőtt. 1942. január 22-én Brazília megszakította diplomáciai kapcsolatát a tengelyhatalmakkal, majd 1942. augusztus 22-én hadba állt ellenük, így Magyarországgal is ellenséges viszonyba került. Lásd Csernus Szilveszter: *Hogyan vett részt Latin-Amerika a II. világháborúban?* *Múlt-kor*, 2014. 08. 26. Letöltés helye: www.mult-kor.hu; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

A megszűnt cserkészlet Lajtaváry Endre parancsnoksága alatt 1949. október 13-án újrászerveződött. Annak ellenére, hogy Brazília a nemzeti alapú szervezkedéseket ellenezte, a Rio de Janeiróban működő Szent István Egyesület Jordán Emil Páter vezetésével kiállt a cserkészek mellett, így a 13. számú Szondy György Cserkészcsapat megalakulhatott 9 fős létszámmal. 1951-ben, hosszas jogi procedúra után megkapták az engedélyt a Hungária-jelvény viselésére, s ezzel működésük is legálissá vált.³⁰

A Brazíliai Magyar Segélyegylet másfél éven át megfigyelés alatt tartották. Segélyező és nevelő munkájának köszönhetően megmaradhatott, de brazil egyesületté kellett válnia és új nevet felvennie: 1943-tól Associação Beneficente 30 de Setembro néven működhetett. Mindezzel együtt az akkori brazil igazgatóságnak a mai napig hálásak a magyarok, mivel segítették a szervezet megmaradását, karakterének megőrzését. Szép példája e jó viszonyoknak az, hogy az orvosként praktizáló brazil vezetők ingyenesen vizsgálták a szegény sorban élő magyarokat.

A második világháború vége felé megindult a magyar menekültek bevándorlása Brazíliába. Az újonnan érkezettek a régi, immár biztos egzisztenciával rendelkező magyarok segítették.³¹ Akadtak azonban olyanok is, akik fasisztáknak tartották őket, és elfordultak tőlük.³² A menekültek között voltak földművesek, műszaki, kereskedelmi területen dolgozók, közgazdászok, orvosok, ügyvédek, katonatisztek, csendőrök, földbirtokosok, diákok, mérnökök, politikusok és színészek is. Az ebben az időben emigrált interjúalanyaim kéthetes hajóútról számolnak be Európától a brazil partokig. Átmenetileg a családokat Ilha das Floresre, a Virágok szigetére szállították. Azok utazhattak tovább innen, akik São Paulóba készültek, illetve akik tisztázni tudták a munkavállalással és a lakhatással kapcsolatos kérdéseket. Eleinte ideiglenes igazolványt kaptak mint bevándorlók. Sokan mondták közülük, hogy azért vándoroltak ide, mert az „USA és Argentína megtelt”, vagy mert már várta őket itt valaki. Az ezzel a hullámmal érkezők között volt Csiky Mária, aki a vőlegénye után jött Brazíliába. Érkezése előtt Innsbruckból egyszer visszazökött ugyan édesanyjához Budapestre, végül úgy döntött, vállalkozik a nagy útra. Brazíliába érkezése után megrendezett esküvője nem volt hivatalos a szükséges dokumentumok hiánya miatt, így csak egyházi szertartást tartottak.

Az 1950-es években a helyi magyarok egyik meghatározó intézménye volt az Új Pannonhalma monostor, melyben hat magyar bencés működött. Az oktatás elejétől fogva szívügyük volt. Az ő munkájuknak köszönhetően a monostor engedélyt kapott elemi és középiskola működtetésére, melynek következtében 1951. február 28-án megnyitotta kapuit a Szent Imre Kollégium, melyet tandíjból és adományokból tartottak fent. 1980-ig csak fiúdiákok jártak ide. 1953–1961 között felnőttoktatással is foglalkoztak. Az iskolában szombatonként magyar nyelv és irodalom, történelem- és földrajzoktatás folyt. A kollégium a Magyar

30 Marosvári Attila, 2004. A magyar cserkészlet az emigrációban 1945–1956 között, i.m., 173–175.

31 Szeverin, 1992. Magyarok Brazíliában, i.m. 24.

32 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 12–17.

Cserkészszövetséggel egyetemben két cserkészcsapatot szervezett: a lányoknak a 36. számú Dobó Katica; a fiúknak a 25. számú Szent Imre csapatokat. 1959-ben megvásárolták a város szomszédságában lévő Simon Bálint nevére keresztelt cserkészparkot, illetve a Teleki Pál nyaralót.³³

Az idő haladtával a „rég magyaroknak” szükségessé vált egy olyan otthon, ahol szakszerű ellátást kapnak idős korukra. Ennek érdekében a Segélyegylet megalapította a Szeretetházat, mely a mai napig működik.

56-os magyarok

Az 56-os menekültekből Brazília 1001 főt fogadott be.³⁴ A kikötőkben, a repülőtérén a Brazíliai Magyar Vöröskereszt küldöttei karolták fel a menekülteket. Pénzsegélyt osztottak, élelmiszert, gyógyszert, ruhát, orvosi ellátást adtak a rászorulóknak, valamint a munkahely, iskola és lakáskeresésben támogatták őket.³⁵

1958. augusztus 10-én beiktatásra kerül a Magyar Evangélikus Egyház, mely szintén a kolónia sokféleségét gyarapította. 1968-ban Kokron Ilona Mária megalapította a Pántlika Táncegyüttest, mely a mai napig Brazília legsikeresebb magyar néptáncegyüttese.³⁶ Alapítója és egykori vezetője eleinte táncleírásokból próbálta rekonstruálni a lépéseket. A ruhákat a táncosok maguk készítették.

A Magyar Ház megalapítása állandó célja volt a Segélyegyletnek. Különböző helységeket találtak erre a célra, számos bérelt ingatlan megkapta a „Magyar Ház” elnevezést, azonban még az 1950. szeptember 7-én felavatott Magyar Ház, ún. Árpád Ház alapkövének letétele sem hozott állandóságot, mivel az ingatlant el kellett adni anyagi gondok miatt.³⁷ A Magyar Háznak jelenleg is helyet adó, Vila Olimpia negyedben található épületet – melyet eredetileg annak régi tulajdonosai banánszárártásra használtak – 1985 végén adták át.³⁸ Mára ez a városrész felülreprezentált, üzleti negyeddé vált: a Magyar Ház azonban rendíthetetlenül áll a hatalmas irodaépületek között, helyet adva a táncházaknak, előadásoknak, közgyűléseknek. Az, hogy ma mit jelent a Magyar Ház a helyi magyaroknak, az alábbi interjúrészletekből kiolvasható:

33 Szerző nélkül, 1981. A magyar bencések 50 éve Brazíliában, i.m. 15–20.

34 Anderle Ádám: Magyarok Latin-Amerikában. *Rubicon* („Emigráció” – tematikus lapszám), 2008. 1. Letöltés helye: www.rubicon.hu; letöltés ideje: 2015. 12. 20.

35 Szerző nélkül, 1981. A magyar bencések 50 éve Brazíliában, i.m. 22–23.

36 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 51.

37 Szeverin, 1992. Magyarok Brazíliában, i.m. 43.

38 Piller, 1996. Brazíliai Magyar Segélyegylet, i.m. 46.

„Nekem egy olyan hely, ahova mindig szívesen megyek, mindig találkozom barátokkal és otthon érzem magam” – 70 év körüli válaszadó.

„A gyülekező helye az itteni magyaroknak, vallástól, politikától és nyelvtudástól függetlenül” – 50 év körüli válaszadó.

„Egy közösségi hely, ahová mindig mehetek, és mindig be leszek fogadva. Olyan, mintha az otthonom egyik messzibb része lenne” – 25 év körüli válaszadó.

A jelen

A São Pauló-i magyar kolónia egy olyan közösség, melybe beletartozik mindenki, aki magyar eseményeken vesz részt, és magyarnak vagy magyar leszármazottnak tekinti magát. Ennek egy részét képzik azok, akik identitásörző programon rendszeresen megjelennek, vagy vállallnak feladatot, és ezen belül egy kisebb alcsoportot alkotnak, akik magyarul kiválóan beszélnek.

2015-ben az Universidade de São Paulo (USP), Dél-Amerika egyik legnagyobb egyeteme és a Pécsi Tudományegyetem karöltve díjmentes magyar nyelvkurzust indított, kezdők és haladók számára egyaránt. A kezdeményezés számos új embert kapcsol be a közösség életébe. A hallgatók nemcsak magyar nyelvet tanulnak, hanem kulturális képzésben is részesülnek. Ezenfelül a Segélyszervezet működtet Magyar Iskolát, mely az egyéni kérésekhez igazodik, viszont költségtérítéses. A magyar nyelvismerettel kapcsolatban érdekességként megjegyzendő, hogy a Brazíliában élő magyarok között sokan vannak olyan 30-as, 40-es éveikben járó magyar leszármazottak, akik ugyan jól beszélnek magyarul, formális, magasztos kifejezéseket és szófordulatokat – melyeket gyakran használnak a magyar ernyőszervezetek találkozóin és a magyar-magyar fórumokon – kevésbé ismernek. Erre a nyelvhasználatra Brazíliában létrejött egy külön kifejezés, a „lamoszul beszél”, mely a 2004-ben megalakult Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége (LAMOSZSZ) nevéből ered, és egyben utal az ernyőszervezet üléseinek nyelvezetére.

A Brazíliában élő magyar kolóniában nagy ereje van a néptáncnak, mely látványos és közösségépítő. A táncházak látogatottsága változó, 100–200 fő körül mozog. Táncházakat két-háromhavonta tartanak a Magyar Házban. A táncpróbák nyitottak. A nemzeti és vallási ünnepek közül – melyeket minden évben megtartanak – a legnagyobb érdeklődést a Szent István ünnepség váltja ki, mely inkább portugál nyelven zajlik. Népszerűségben ezt az ünnepet a karácsonyi vásár követi, ahol a nyelv fontossága még inkább elenyésző.

Konklúzió helyett – a jövő

„Van-e jövője a magyar kolóniának São Paulóban?” – ezzel a kérdéssel fordultam szóban, írásban hatvan első-, másod-, harmad- és negyedgenerációs magyarhoz. A válaszokat három csoportra tudom osztani. Az első csoport bizonytalan választ adott a jövőt illetően, a magyar nyelvet mint alapvető kelléket, a megmaradás alapfeltételét helyezte a középpontba. A második csoport nem köti a nyelvhez a megmaradást, de fontosnak tartja a magyarországi háttérrel, az anyaországi támogatást. A harmadik csoport a következő generáció megfelelő nevelésében látja a diaszpóra jövőjét. Mindhárom véleményt általánosan jellemzik a következő interjúrészletek:

1) „Akkor lesz jövője, ha megtartjuk a magyar nyelvet. »Nyelvében él a nemzet« – ha tudsz magyarul, akkor értelmezheted jobban, hova kötödsz.”

2) „Ha Illyés Gyulának igaza van, és a nép, vagy egy csoport csak a nyelvében él, akkor a magyar kolóniának nincsen jövője. De én azt hiszem, ez egy túlzás, és nem használható fel a mai világban, a globalizáció világában. Tehát egy olyan csoportnak, aki jár a táncházakra százával, a nagy sátoros ünnepekre több százával, a magyar vacsorákra hatvanan, hetvenen, már csak töri a magyart, de elviszi gyerekeit, unokáit a cserkészetre, a Sarkantyú próbáira, ennek a csoportnak igenis van jövője még. A cserkészet, a tánccsoportok, a Magyar Ház, az ünnepek segítik a fennmaradást.”

3) „Van. Mi gondoskodunk róla!” Ez a mondat egy vegyes házasság előtt álló interjúalanyomtól származik, aki úgy tervezi, hogy leendő gyermekei a tradíciót követve cserkészetre és néptáncra fognak járni, és megtanulnak majd magyarul is. Brazil jegyese a Pántlika Néptánc-együttesben táncol, és az interjú elkészítésének idején készült a 2016 februárjában megrendezett XIII. Dél-Amerikai Magyar Néptánctalálkozóon való fellépésre.

Milyen lesz a magyar kolónia jövője Brazíliában? Nehéz erre a kérdésre válaszolni. Úgy gondolom, hogy Brazília nyitott társadalma termékeny talaj ahhoz, hogy a kezdeményezések tovább éljenek. Jól tükrözi ezt az az ígéret, melyet egy másik vegyes házasságban élő magyar ismerősöm férje tett, még esküvőjük előtt, leendő apósának: „*azt nem tudom ígérni, hogy magyarrá leszek, mert nem vagyok az, de azt megígérhetem, hogy minden mást megteszek, hogy a magyarságot segítsem.*” Ezt az ígéretét több mint húsz éve híven tartja.

H. KAKUCSKA MÁRIA

MAGYAROK ÉS ARGENTÍNA

2014-ben a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasaként könyvtári és dokumentumrendezési munkákat végeztem a Buenos Aires-i Hungária Könyvbarátok Körének Kölcsonkönyv- és Levéltárában.¹ E félév alatt személyes kapcsolatba kerültem az argentinai magyarság néhány szervezetével: a Hungária Egyesülettel, a Mindszentynummal, a Zrínyi Ifjúsági Körrel, a Krisztus Keresztje Magyar Evangélikus Gyülekezettel és a Magyar Református Egyházal. Jelen írás e munka során rendezett anyagok és személyes tapasztalatok, élmények alapján készült.

A *Délamerikai Magyarság* 15. évfordulójára készített kiadványában a következőt olvashatjuk: „*Argentína tekinthető az egész délamerikai magyar kivándorlás igazi központjának, mert a kontinens államai közül ennek volt a legelviselhetőbb klímája és kulturális szempontokból is a legerősebb volt valamennyi között.*”² Mindezzel együtt a magyarok többsége kényszerűségből vándorolt Argentínába. A XVIII. századi misszionáriusként érkező magyar jezsuiták kivételével a szülőföldjüket elhagyni kényszerült magyarok több hullámban, politikai vagy gazdasági okok miatt jöttek ide. Az első világháború után a nagyobb tömegű bevándorlók eloszlottak a különböző latin-amerikai országok között.³ A fentebb idézett újság és a kutatók is megegyeznek abban, hogy a XX. századi emigrációs hullámok következtében a magyarok

- 1 E munkakörnek köszönhetően több, a jelen tanulmányhoz is felhasznált forrásanyagot ismerhettem meg, többek között: a Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetségének (LAMOSZSZ) kiadványait, kiváltképp a „Latinamerikai Magyar Intézmények találkozója, fennmaradási munkájuk ismertetése” (Buenos Aires, 2010. május 14–16) című dokumentumot; a *Délamerikai Magyarság* példányait, különösen annak 1944. évi jubileumi számát; a *Buenos Aires-i Magyar Hírlap* számait; a Kádárné Bonta Anikó által évtizedek alatt összegyűjtött újságkivágásokat, melyek az említett Hungária Könyvbarátok Körének dokumentációs, irattári anyagában találhatók, valamint olyan, a témában meghatározó műveket, mint Némethy Kesserű Judit: *„Szabadságom lett a börtönöm”: Az argentinai magyar emigráció története 1948–1968.* Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága: Budapest, 2003.; Kurucz László: *Az argentinai Magyar kolónia története I.* (1996. 07. 08.) gépelt kézirat.
- 2 A *Délamerikai Magyarság* a második legrégebbi magyar sajtótermék a térségben. Első száma 1929. június 29-én jelent meg, kiadója és szerkesztője Faragó Rezső volt. Az idézet az újság megjelenésének 15. évfordulójára készített, *1929–1944 Tizenöt év története* címmel megjelent kiadványának 9. oldalán található. Jelen és minden más esetben megtartom a szövegek eredeti változatát, a helyesírási hibákkal együtt. A továbbiakban *1929–1944 Tizenöt év története* megnevezéssel hivatkozom rá.
- 3 Anderle Ádám: *Magyarok Latin-Amerikában. Rubicon* („Emigráció” – tematikus lapszám), 2008. 1.; Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt.* Szegedi Tudományegyetem: Szeged, 2009.

száma Brazíliában nagyobb lett ugyan, de a Dél-Amerikában élő magyarság gazdasági és kulturális központja továbbra is Argentína maradt. A két világháború között 25–40 000 főre becsülték az itt élők számát.⁴ Pontos statisztikai adattal nem rendelkezünk, mert az ebben az időszakban emigrált magyarok többsége a Magyarországgal szomszédos utódállamok útlevelével érkezett az Újvilágba.⁵ A jelenleg Argentínában élő magyarok száma a források függvényében 10–50 000 főre tehető.⁶ Az erre vonatkozó számadatok közötti eltérés részben az adatgyűjtés során alkalmazott kutatási módszerből eredhet, abból, hogy ki kit tekint magyarnak.⁷ Minden körülményt figyelembe véve, saját tapasztalatom azt mutatja, hogy Buenos Airesben napjainkban is eltölthető akár félév a *rioplatense* – a fővárosban beszélt spanyol dialektus – mély ismerete és használata nélkül, a magyar kapcsolatok segítségével. Az országban még a magas pozíciókat betöltők között is találunk magyarokat.

Magyar bevándorlási hullámok és legendás magyarok Argentínában

Az Argentínába érkező magyar emigráció kezdeti időszakával számos kutató foglalkozott már. Az ő műveikre alapozva, a következőkben olyan nagynevű magyarokat mutatok be, akik az első világháború előtt vándoroltak el a Magyar Királyság területéről, és meghatározó szerepet játszottak Argentína fejlődéstörténetében.⁸ Ezt követően kitérek majd a későbbi, XX. századi magyar emigrációs hullámokra is.

A térítési szándékkal, minden kényszer nélkül jöttek közül a nemesi családból származó Orosz László (1696–1778) jezsuita szerzetes a legjelentősebbek közé tartozik. Apja Bercsényi

4 „Az argentinai magyar kolóniát egyesek 40 000 főnyire becsülik, mások szerint nem sokkal haladja meg a 25 ezer lélekszámot.” 1929–1944 Tizenöt év története. 9.

5 Kurucz László: *Los húngaros en la Argentina – A magyarok Argentínában*. Ediciones Biblioteca Nacional: Buenos Aires, 1999. 150. ill. 145. A kétnyelvű kötet az 1920 és 1950 közötti Argentínába bevándorló magyarok számát évenkénti bontásban mutatja be.

6 Kovács Nóra: *Szállítható örökség. Magyar identitásteremtés Argentínában (1999–2001)*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat: Budapest. 24, 34–36.; Benedek László: *A Dél-Amerikai magyarság helyzete 2005-ben. Nyelvünk és kultúránk*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának folyóirata, 2005. 25 (5–6). 141–142.

7 A kutatási módszerek problematikájáról lásd Kovács, 2009. Szállítható örökség, i.m. 24–26.

8 Az argentinai magyar emigráció kezdeti időszakával foglalkozó kutatók közül kiemelkedik Szabó László. Az Argentínában letelepedett, kalandos életű magyar újságíró évtizedeken át kutatta a Dél-Amerikában fellelhető magyar vonatkozású dokumentumokat. Kutatásainak összegzése a *Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1990)* (Európa Könyvkiadó: Budapest, 1982.) című művében jelent meg. Irodalomtörténész kutatóként magam is évtizedek óta kutatom a jezsuiták történetét, különös tekintettel kapcsolatukra a spanyol-katalán kikeresztelkedett humanista, Juan Luis Vivesszel, akinek a magyarországi gondolkodókra tett hatása a XVI. századtól megfigyelhető. Lásd H. Kakucska Mária: Joannes Ludovicus Vives Mohács-recepciója. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2007. 111 (1–3). 3–18.

Miklós híve volt. Orosz László maga is részt vett a Rákóczi-szabadságharcban. Hajója 1729. április 14-én vetett horgonyt a Río de la Plata folyó torkolatában fekvő Buenos Aires partjánál. Innen az északnyugati irányba mintegy 750 kilométerre fekvő Córdoba városába ment, ahol a Colegio de Montserrat vezetése mellett, 1758-ban megalapította Argentína első nyomdáját. A misszionáriusok néhány lelkes tanítványa az osztrák rendtárs, Karrer irányítása alatt kitanulta a nyomdászmesterséget, s a kollégium pincéjében nyomtatott, eleinte illegálisan. A jezsuiták 1767-es kiűzése után a berendezéseket Buenos Airesbe szállították, ahol megalakították az Elhagyott Gyermekek Nyomdáját (La Real Imprenta de los Niños Expósitos). Az intézeti gyermekek taníttatását és megsegítését a nyomda bevételeiből fedezték. Elért eredményei ellenére Orosz László nevét Córdobaiban nem őrzi emléktábla, azonban a tájékozottabb idegenvezetők tudnak tevékenységéről.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc politikai menekültjei képezik a magyar emigráció következő hullámát. Közülük az egyik legismertebb, és talán legelismertebb az erdélyi származású Czetz János (1822–1904) tábornok volt.⁹ A világosi fegyverletétel után 1850 tavaszáig Magyarországon bujkált, majd kalandos úton Németországba menekült. Élt Párizsban, Törökországban, Svájcban, végül 1860-ban Buenos Airesben telepedett le. Juan Fernando Czetz néven aktívan vett részt az argentin vasútépítkezéseken, az indián őslakosok elleni küzdelmekben, az ország déli védvonalának és katonai távirójának kiépítésében. Az argentin hadsereg érvényes előírásainak megfelelően, csak ezredesként szolgálhatott, mivel kizárólag argentin születésűek kaphattak tábornoki rangot. 1871-ben a Nemzeti Katonai Akadémia (Colegio Militar de la Nación) megszervezésével a modern argentin hadsereg megalapítója és hosszú éveken át igazgatója lett. Rendfokozatát ennek ellenére sohasem kapta vissza. Czetz János hamvai Palomar településen, az Akadémia székhelyén álló kápolnában letek örök nyugalomra. Mellszobra és egyenruhája az Intézmény emlékmúzeumában található.

Czetz János társa volt a vasútépítkezéseknél az 1869-ben Argentínába érkezett Mayer Móric őrnagy, gyáros, az argentin Vöröskereszt egyik megalapítója. Az ő spanyolosított nevét – Mauricio Mayer – viseli egy, a La Pampa tartományban található, közel háromszáz lélekszámú település és annak vasútállomása.

Szintén Czetz János jó barátja volt az 1849 után Észak-Amerikába emigrált Asbóth Sándor (1881–1868), aki az északiak oldalán vett részt a polgárháborúban. Asbóth 1866-ban rendkívüli nagykövetként érkezett Argentínába. A polgárháborúban kapott súlyos fejsérülése következtében Buenos Airesben hunyt el. Fehér márvány síremléke a Chacarita nevű temetőben, a Hősök Falán található.

9 Czetz Jánosról argentin kutatója, Guillermo Druetta ezredes, 2014. június 12-én, a Mindszentynumban megrendezett konferencián tartott előadást, *Czetz János ezredes: Élete és munkássága* (Cnel János Czetz: Vida y obra) címen.

A dualizmus idején érkezett magyar bevándorlók többségét a szegénység elől menekülő munkások, parasztok alkották. Ők *austro-húngaro* (osztrák-magyar) jelzővel szerepelnek az adatokban. Megjegyzendő, hogy az argentin bevándorlási hivatal adataiban egyes éveknél, például az 1902 és 1906 közötti időszakban, az osztrákok és a magyarok külön, mint *austriacos* és *húngaros* vannak feltüntetve, míg máskor a fentebb említett *austro-húngaro* kategóriába sorolták őket. Latin-Amerikában az első világháború előtt néhány tízezres nagyságú lehetett a magyarok létszáma.¹⁰ Többségük még a magyarországi viszonyoknál is rosszabb helyzetbe került, miután Argentína északi tartományaiban – Misiones, Chaco, Formosa – letelepedett. A Buenos Aires-i Retiro pályaudvarhoz közeli nyomornegyedben sem éltek jobban a magyarok.

A XIX. század folyamán igen nagy számmal érkeztek a Magyar Királyság területéről Argentínába vándorcigányok, cirkuszosok, örömlányok és leánykereskedők is.¹¹ Ennek következtében a századfordulóra az *húngaro* (magyar spanyolul) kifejezés pejoratív értelmet kapott. „*Délamerika legtöbb államában [...] a vándor cigányokat mondja – nem csak a nép, hanem a legműveltebb osztály is – magyaroknak (húngaros).*”¹² A Délamerikai Magyarság évtizedeken át küzdött hasábjain az *húngaro* jelző jelentésének helyreállításán. Másik igen kellemetlen ügy volt a szerződéssel toborzott magyar pályamunkások esete. A bérüket és ellátásukat meg nem kapó, inséges körülmények között élő formosai munkások történetével hosszú ideig rendszeresen foglalkozott az újság, az argentin közvélemény és a magyar parlament is. „*1929-ben [...] Argentina északi részeibe vasútépítő munkásokat hoztak [...] jó híre volt a magyar kubikos-munkásoknak [...], de már az első csoportokat szörnyű csalódás várta. A Budapesten kötött szerződés értelmezésénél kiderült, hogy a remélt keresetet elérni nem lehet, az élelmezési viszonyok rosszak voltak, a vízért külön kellett fizetniük [...] a csoportok egymásután mondták fel a munkát és gyalog indultak a távoli Formosából a főváros felé [...] és részben cikkeink, – közöttük a magyar belügyminiszterhez intézett nyílt levelünk – hatásának volt köszönhető, hogy a magyar kormány betiltotta a további »fecske-munkás« akciót és nem engedett ki több magyar munkást argentinai utépítési munkálatokhoz.*”¹³

Az első világháború utáni magyar kivándorlási hullámmal, az Egyesült Államok korlátozó rendeletei miatt sokan Latin-Amerikába mentek. Sokan közülük az Államokhoz közeli országokban, Kubában és Mexikóban telepedtek le.¹⁴ A Tanácsköztársaság bukása után számottevő volt a baloldali emigráció is. Mindemellett a magyar zsidók kezdetektől fogva számos klubban töltötték be fontos szerepet és egyesületeket is létrehoztak. Más magyar

10 Kurucz László adatai szerint 38 372 fő volt. Lásd Kurucz, 1999. A magyarok Argentínában, i.m.

11 Torbágyi, 2009. Magyar kivándorlás Latin-Amerikába, i.m.

12 „Nem vagyunk sem cigányok, sem Hitler-népség”, 1929–1944 Tizenöt év története, i.m. 14.

13 1929–1944 Tizenöt év története, i.m. 13.

14 Anderle, 2008. Magyarok Latin-Amerikában, i.m.; Ugyanő: A felszabadulás és a latin-amerikai magyar emigráció. *Tiszatáj*, 1971. 25. 348.

szervezetekkel kevés kapcsolatot tartottak fenn. Az 1939-ben alapított Argentínai Magyar ajkú Zsidók Egyesülete fogta egybe tevékenységüket. Az 1920-ban aláírt Trianoni szerződéssel elszakított magyar területekről érkezők többnyire Argentína északi vidékein és a főváros déli részén telepedtek le. A történeti Magyarország utódállamaiból menekülő magyarok is alapítottak egyesületeket, a hétvégi szórakozás, a kikapcsolódás, a hagyományörzés és a valahová tartozás céljából. Nagy elszántsággal igyekeztek továbbadni gyermekeiknek a haza, a szülőföld szeretetét, a magyar nyelv és hagyományok ismeretét. Utódaik között ma is sokan vannak olyanok, akik tökéletesen beszélnek magyarul annak ellenére, hogy soha nem jártak Magyarországon.

1947 és 1951 között is sok magyar érkezett Argentínába. Ők magukat gyűjtőnévvel *'48-asoknak* szokták nevezni.¹⁵ Jelentősen különböztek a korábbi magyar bevándorlóktól. Az összeomlott Magyarország szellemi elitjét képviselték. Többnyire a Horthy-rendszerhez, kisebb részben a nyilasokhoz kötődő közigazgatási tisztviselők, orvosok, művészek, mérnökök, katonatisztek, csendőrök, volt földbirtokosok, diplomaták, jogászok alkották ezt a csoportot. Argentína – más tengerentúli országokkal ellentétben – nem állított egyéb követelményt a bevándorlók elé, mint az ország építésében való közreműködést. A *'48-asok* és a régi, *baloldali* érzelmű vagy zsidó származású magyar emigránsok között esetenként ellenséges viszonyok alakultak ki, hiszen ez utóbbiak a két világháború között éppen az újonnan érkezettek rendszere elől menekültek az Újvilágba. Ráadásul maguk a *'48-asok* sem alkottak egységes csoportot. Tagjaik pontos érkezési idejük ('45 előtt, '45 és '47 között, '47–'48-ban) alapján különböztették meg egymást. Ezek az új magyar közösségek megegyeztek antikommunista nézeteikben: évtizedeken át semmilyen kapcsolatot nem tartottak fenn a kommunista Magyarországgal, illetve annak helyi külképviseletével. Feltűntek közöttük a herceg Hohenlohe és Windischgräetz, a báró Vay, a Széchenyi és Wenckheim, valamint a Semsey családok leszármazottai.¹⁶

A különböző emigrációs hullámokkal – többnyire koldusszegényen – Argentínába érkezett magyarok közös vonása volt, hogy egyikük sem kerülhette el a Buenos Aires kikötőjében, Puerto Maderóban álló épületet, a Bevándorlók Szállóját (*Hotel de Inmigrantes*). Az intézményt a XX. század elején hozták létre a különböző országokból, többnyire Európából bevándoroltak fogadására, elszállásolására és elosztására. A szálloda épületéhez magyar név is fűződik. A Bécsben, majd Münchenben tanult magyar építész, Kronfuss János (1872–1944)

15 E csoport megnevezési, megkülönböztetési problémájáról lásd Némethy, 2003. „Szabadságom lett a börtönöm”, i.m.; Kovács, 2009. Szállítható örökség, i.m.

16 Dunai Ákos: *Magyar főnemese az emigrációban*. Katolikus Magyarok Vasárnapja: h.n., 1984.

részt vett az épület átalakítási munkálataiban.¹⁷ Az Argentínába érkező emigránsok a hajóról leszállva legelőször ide léptek be, itt regisztrálták őket. A regisztráció során sok magyar család- és keresztnévet elírtak az itt dolgozók, akik a spanyol nyelvben nem létező hangokat önkényesen, fonetikusán vetették papírra, vagy helyettesítették számukra érthetőbb nevekkel. Valentin Alsina-i ismerőseim könnyes szemmel mesélték, hogy 2015 novemberében, az egyszerűsített honosításnak köszönhetően, sikerült „visszaszerezni” eredeti Török családnévüket, melyet a bevándorlásnál Terek néven regisztráltak. Szintén ismerőseimtől hallottam, hogy a már régebben Buenos Airesben élők közül sokan kimentek a kikötőbe az újonnan érkező magyarok elé, hogy segítsenek nekik a Bevándorlók Szállójában eltöltendő idő lerövidítésében. A bevándorlók fogadását és regisztrációját 1953-ban szüntették meg a kultikus épületben, melyet 1995-ben nemzeti történeti emlékhellyé nyilvánították. Az itt található állandó kiállítás (Museo de Inmigración) részletes tájékoztatást nyújt az országba érkezett migrációs hullámok történetéről, valamint az érdeklődők itt felkutathatják az Argentínába bevándorlók adatait. Ezzel a lehetőséggel élve, e tanulmány szerzője 2015 novemberében kézbe vehette az említett magyar építész, Kronfuss János Argentínába érkezését igazoló emléklapot.

Argentínában minden év szeptember 4-én megünneplik a Bevándorló Napját (*Día del Inmigrante*). Ez az ünnep 1949-ben, Juan Domingo Perón elnöklete alatt hozott rendelet alapján (*Decreto N. 21.430*) jött létre. A dátum azért fontos, mert 1812-ben ezen a napon (szeptember 4-én) született az első Argentin Triumvirátus bevándorlókra vonatkozó rendelete, mely biztosította az országban letelepedni kívánó, bármely nemzetből származó személynek és családjának az emberi jogokat, amennyiben a köznyugalmat nem zavarják és az ország törvényeit tiszteletben tartják. 1853 óta az Argentin Nemzet Alkotmányának preambulumában is megerősíti a bevándorlók támogatását: „*A szövetségi kormány támogatja az európai bevándorlókat és nem kívánja sem szabályozni, sem korlátozni, sem bármilyen adóval sújtani az argentin földre lépni szándékozó külföldieket, akik földműveléssel kívánnak foglalkozni; akiknek az ipar fejlesztése, a tudományok és művészetek ápolása, terjesztése és tanítása áll szándékában.*”¹⁸ Argentína szívesen fogadta az európai bevándorlókat. Már 1824-ben létre hoztak egy Bevándorlási Bizottságot, mely az 1876-os bevándorlási törvényig biztosította a bevándorlók jogait. 1857-ben menhelyet építettek a fővárosi kikötő közelében a rászoruló bevándorlók-nak. Az 1876-ban hozott bevándorlási és kolonizációs törvény (*Ley Avellaneda*) értelmében létrejött Információs és Propaganda Hivatal különös figyelmet fordított az Osztrák-Magyar Monarchia területére. Részben ezeknek a kedvező intézkedéseknek is köszönhető az évek

17 Kronfuss János nevével is ritkán találkozunk Argentínában, annak ellenére, hogy Buenos Airesben és Córdoba tartományban több épületet tervezett, felújított. Lásd Kronfuss, Juan – Gallardo, Rodolfo: *Arquitectura colonial en la Argentina* (Ediciones homenaje en memoria del arquitecto Rodolfo Gallardo). Editorial Nuevo Siglo: Córdoba, 1998.

18 *Constitucion de la Confederacion Argentina* sancionada el 1º de mayo de 1853.

során állandósuló magyar bevándorlás, melynek utolsó nagy hulláma, mintegy 14 000 fő¹⁹, a '48-as magyar emigránsoké volt. Az 1956-os forradalom leverését követően, az ún. '56-osok viszonylag kis számban érkeztek Argentínába, és vegyes érzelmeket keltettek a helyi kolónia tagjaiban. Ezt követően az Argentínába irányuló magyar emigráció elapadt. Számottevő utánpótlás híján felerősödött az asszimiláció, mely folyamat idővel még inkább felgyorsult. Az argentin főváros utcáit járva gyakran eszünkbe juthatnak a régi kor kiemelkedő magyar alakjai, az itt alkotott építészek műveit látva. Az utca kövezetén vagy az emléktáblákon azonban magyar névre szinte sehol sem bukkanunk. Kivételt jelent ez alól Kálnay András építész leghíresebb épülete a Cervecería Munich és a Puerto Maderóban álló épület, a Beit Jabad vagy a golyóstoll feltalálója, Bíró József László, akinek a nevét hajdani Buenos Aires-i lakhelyén tábla őrzi, és akinek a családnévéből képzett „birome” kifejezést Argentínában a golyóstoll megnevezésére használják mind a mai napig.

Magyar egyesületek, intézmények Argentínában

Az argentinai magyar egyesületek magas száma nem az ide irányuló magyar emigránsok magas számával magyarázható, hanem igen rétegezett voltával, az egyes csoportok származási, felekezeti és politikai hovatartozásával. Megoszlanak a vélemények arról, melyik volt az első argentinai magyar intézmény. Egyesek állítása szerint az 1901. december 28-án megalakult Osztrák-Magyar Segélyegylet, míg mások szerint az 1907-ben létrejött Magyar Munkás Egyesület tekinthető az első magyar szervezetnek. 1924-ben, Magyar Vilmos szerkesztésében megjelent Argentína első magyar nyelvű hetilapja, a *Magyar Szó*. 1929-ben megjelent a már említett Faragó Rezső szerkesztette *Délamerikai Magyarság*, mely a *Dél-amerikai Magyar Hírlap*, és a napjainkban internetes formában is megjelenő *Buenos Aires-i Híradó* elődje volt.

A főváros déli iparnegyedeiben főként baloldali beállítottságú magyar munkásegységek alakultak, mint például az 1924-ben alapított Dock Sud-i Magyar Egyesület. Ezzel szemben a városközpontban és egyes északi kerületekben középosztálybeli magyarok hoztak létre klubokat. A magyar zsidók – mint azt korábban említettem – saját, különálló szervezeteket alapítottak, amelyeket az 1939-ben alakult Argentínai Magyar ajkú Zsidók Egyesülete fogott össze. A '48-asok érkezésének következtében sok új szervezet jött létre.

Napjainkban az argentinai magyar kolónia jelentősebb intézményei közé tartozik a Hungária Egyesület és a Zrínyi Ifjúsági Kör. A Buenos Airesben működő egyházak – a Krisztus Keresztje Magyar Evangélikus Gyülekezet, a Mindszentynum Magyar Katolikus Káplánság és a Magyar Református Egyház – sajnos, elvesztették hajdani nagy szerepüket. Ez utóbbinak

19 Anderle, 2008. Magyarok Latin-Amerikában. i.m. 73.

a főváros Olivos nevű elővárosában található új gyülekezeti házát 2013-ban avatták fel. Az ezt a célt szolgáló előző épületet – amelyet az említett magyar építész, Kronfuss János tervezett – anyagi okokból el kellett adni. A Mindszentynum (2013 óta Argentínai Katolikus Magyarok Szövetsége) együttműködik a budapesti Balassi Intézettel. Magyar nyelvű istentisztelet ott tartózkodásom alatt kizárólag az Evangélikus Gyülekezetben volt. Deme András lelkész magyar prédikációit magam is hallgattam.

Az 1990-es évektől megnőtt a „hazalátogatók” száma, megjelent a „visszatelepülők” csoportja, megtörtént a nyitás a magyar külképviseletek felé. Az évtizedek óta zavaros argentin gazdasági helyzet nagyban hozzájárul a helyi magyarok óhaza iránti érdeklődéséhez. 1993 júniusában újjászerveződött a jelenleg is működő Argentínai Magyar Intézmények Szövetsége (AMISZ), mely elődjének, az Argentínai Magyar Egyesületközi Tanácsnak a szerepét vette át. Az AMISZ szervezésében részt vett az EMESE, a Hungária Egyesület, a Magyar Református Egyház, az Argentínai Magyar Katolikusok Egyesülete, a Magyar Segélyegylet, a Szent István Kör és a Valentin Alsina-i Magyar Dalkör. A Latin-Amerikában működő magyar szervezetek összefogására és hivatalos, egységes képviselőre 2004-ben megalakult a Latin-amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége (LAMOSZSZ), mely első küldöttgyűlését 2010-ben, Buenos Airesben tartotta.

Az ifjúság összefogását a Külföldi Magyar Cserkészszövetség helyi cserkészcsoportjai és a Zrínyi Ifjúsági Kör (ZIK) által működtetett hétvégi magyar iskola látja el. A gyerekek magyar identitásra való nevelését, nyelvoktatását önkéntesek végzik. Az oktatás felépítése és koncepciója szorosan összefügg a cserkészzel: a szombati *ZIK-órát* közvetlenül követik a cserkész-foglalkozások. Ma Argentínában többnyire harmad-negyed generációs magyar gyerekek élnek. Gyakran nézeteltéréseket okoz az egynyelvűség szigorúan vétele: mennyire szabad vagy kell a foglalkozásokon a spanyol nyelvet használni?

Napjainkban három néptáncscsoport működik Buenos Airesben: a Regös Magyar Néptáncgyűttes, a Kolomp, valamint az Oleander asszonycsoport. Buenos Airesben működik az Ars Hungarica Kultúra- és Zeneterjesztő Civil Szervezet és a híres magyar kórus, a Coral Hungaria is. A sport terén fontos szerepet tölt be a Hungária Vívócsoport, amely máig a Hungáriában tartja edzéseit. A vívóterem mellett az egyesület területén található futball- és tenispálya is. A Hungária Egyesület olivosi székházában az egyesületi élettel szorosan összefonódva, de önálló vállalkozásként, argentin vendéglős működtet magyar vendéglőt, amelynek sikerességétől sokban függ a Hungária Egyesület léte is. A egyesület tagjainak (nagyjából 300 fő) nagy része a közelben, Olivos elővárosban és környékén (Vicente López, San Isidro, Martínez, La Lucila, San Fernando negyedekben) lakik. Az itt élő közösséget nem csupán a több évtizedes baráti kapcsolatok tartják össze, hanem gyakran rokoni szálak is. Újabb magyar bevándorlás híján, ennek az egyre homogénebbé váló magyar közösségnek a fennmaradását veszélyezteti az elöregedés folyamata.

Az argentinai magyar kolónia nagyobb eseményei a Buenos Aires-i Hungária Egyesület székházában, az egyházi vonatkozású helyiségekben, valamint a Szent László Kollégiumban zajlanak. A magyar nemzeti ünnepek mellett, fontos események: a május elsejei *asado*, a több napig tartó decemberi karácsonyi vásár és az ősszel megrendezésre kerülő Cserkészbál. Ezeken kívül minden héten találhat az érdeklődő alkalmi rendezvényeket, magyarságismereti előadásokat, koncerteket, vacsorákat a Hungária és a belvárosi Mindszentynum szervezésében.

Érdekességgként megjegyzendő, hogy a magyar nyelv régiesebb formában maradt fenn a Buenos Aires-i magyarok körében. Ez köszönhető annak, hogy a '48-asok körében az 1945 előtti világ szó- és nyelvhasználata maradt meg, így például a Magyarországon már nem használatos *jégszekrény*, *idea* és *szemafor* kifejezések. Spanyol jövevényszavak is gyakran bekeverülnek az előbeszédbe, így a *kobrálni* (a „cobrar”, pénzt keresni, adósságot behajtani szóból), a *mászoménosz* (a „más o menos”, többé-kevésbé kifejezésből), a *kvadra* (a „cuadra”, utcasaroknyi szóból) és az *ipico* (az „y pico”, még egy keveset szófordulatból). A Magyarországon ma szlengnek minősülő kifejezések szinte teljesen ismeretlenek. A nyelv egyszerűsítése folytán általánossá vált a tegeződés. Közös vonás továbbá a latinos hangszín átvétele, a magyarországinál jóval hangosabb hangerő használata. Mindent összevetve a magyar nyelvtudással rendelkezők, illetve a magyar sajtóorgánumokat és magyar nyelvű könyveket olvasók száma az évek során nagyon megcsappant.²⁰

Általánosan elmondható, hogy Argentínában a magyarokat ismerik, és pozitívan ítéli meg, azonban még mindig vannak olyanok, akik összekeverik a magyarok elnevezését a cigányokéval. Argentína lakosságának több mint 90%-át bevándorlók leszármazottjai alkotják, melynek eredményeként ez az ország a latin világ egyik legbefogadóbb országa.

20 A Buenos Aires-i magyar közösség jelenéről és szervezeti életéről lásd bővebben Nagy Szebasztian: Az argentinai magyar kolónia öröksége egy ösztöndíjas szemével. *Polgári Szemle*, 2014. 10 (3–6). 268–287.

TÓTH NORBERT

**HORVÁTORSZÁG EU-CSATLAKOZÁSI
FOLYAMATÁNAK HATÁSA AZ ÁLLAM
KISEBBSÉGVÉDELMI TÁRGYÚ JOGANYAGÁNAK
FEJLŐDÉSÉRE – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A
HATÉKONY KÖZÉLETI RÉSZVÉTELHEZ VALÓ JOG
KÉRDÉSÉRE¹**

Ebben az írásomban azt vizsgálom meg, hogy az Európai Unió illetve a jogelőd integrációs szervezetek mennyire voltak képesek befolyásolni a horvát kisebbségi jogi architektúra alakulását. Nem tekintem át részletesen ugyanakkor a horvát kisebbségi jogi jogszabályokat, kizárólag az „európai” törekvéseket és az azokra adott horvát politikai/jogi válaszokat elemzem a következő oldalakon.

A hatályos horvát alkotmány „Történelmi alapok” címet viselő preambuluma huszonkét különböző csoportot nevesít nemzeti kisebbségként az ország területén.² E viszonylag³ széles körbe tartoznak a szerbek, a csehek, a szlovákok, az olaszok, a magyarok, a zsidók, a németek, az osztrákok, az ukránok, a ruszinok, a bosnyákok, a szlovének, a montenegróiak, a macedónok, az oroszok, a bolgárok, a lengyelek, a romák, a románok, a törökök, a vlachok és az albánok.⁴

-
- 1 A tanulmány a 2014. április 25-én az „Association for the Study of Nationalities” éves konferenciáján a New York-i Columbia University-n elhangzott előadás alapján és az OTKA K105432 sz. kutatás keretében készült.
 - 2 Letöltés helye: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2406>; letöltés ideje: 2016. 01. 20.
 - 3 Az Európai Unió tagállamaiban jelenleg a horvát belső jogi jogszabályok nevesítik a legtöbb kisebbségi közösséget.
 - 4 horvát alkotmány preambulumaának kisebbségi közösségeket felsoroló fordulatai többször módosultak az elmúlt évtizedekben. Eredetileg csak nyolc csoportot ismert el ily módon az alaptörvény: szerbek, muzulmánok (sic!), szlovének, csehek, szlovákok, olaszok, magyarok és zsidók. Lásd: Trócsányi László (szerk.): Kelet-Európa új alkotmányai. JATE Állam- és Jogtudományi Kar: Szeged, 1997. 140. Letöltés helye: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1990_12_56_1092.html; letöltés ideje: 2016. 01. 24. Később ez a lista tízre emelkedett és kiegészült a németekkel, osztrákokkal, ruszinokkal és ukránokkal, egyúttal pedig kikerültek belőle a szlovének és a muzulmánok. Letöltés helye: <http://www.servat.unibe.ch/icl/hr00000.html>; letöltés ideje: 2016. 01. 24. Végül 2001-ben került be az alkotmányba a jelenleg is hatályos preambulumszöveg. A jelenlegi szabályozás alapját valószínűleg az 1991-es népszámlálás jelenthette, amikor huszonhárom különböző nemzetiségbe sorolhatták be magukat Horvátország polgárai. Lásd ezzel kapcsolatban a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának végrehajtására vonatkozóan 1999-ben benyújtott horvát előzetes jelentés bevezető bekezdéseit. Letöltés helye: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/default_en.asp#Croatia; letöltés ideje: 2016. 01. 28.

Szintén az alaptörvény preambuluma rendelkezik úgy, hogy a Horvát Köztársaság egy- szerre a horvát közösség *nemzetállama*, másrészt pedig a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek állama.⁵ Az 1990-ben elfogadott alkotmány és *a nemzeti kisebbségek jogairól szóló 2002. évi alkotmányerejű törvény* („*ustavni zakon*”) értelmében nemzeti kisebbségekhez tartozókként kizárólag horvát állampolgárságú olyan természetes személyeket lehet elismerni, akik hagyományosan az ország területén élnek és etnikai, nyelvi, kulturális és/vagy vallási jellemzőikben különböznek a lakosság többi részétől, valamint meg kívánják őrizni ezeket a jellegzetességeket.⁶

Az európai integrációs szervezetek valamint Horvátország kapcsolatai alakulásának elemzése előtt szükségesnek látszik néhány előzetes kérdés megfogalmazása, úgy mint:

- Pontosan mely uniós vívmányok kapcsolódnak a kisebbségi jogokhoz?

- Mennyire számít az Európai Unió hatékony érdekérvényesítőnek akkor, amikor saját értékeit kéri számon egy csatlakozni kívánó országon, például a kisebbségi jogokat illetően?

- Milyen fejlődés mutatható ki a horvát kisebbségi tárgyú joganyagra vonatkozóan az elmúlt két évtizedet figyelembe véve?

A horvát-európai kapcsolatok első szakasza (1991-1999)

A Horvát (Szocialista) Köztársaság sokkal inkább volt multietnikus entitásnak tekinthető a délszláv háború előestéjén, mint manapság. A jugoszláv konfliktust megelőző utolsó népszámlálás (1991) adatai alapján a horvátországi területek lakosságának 78 százaléka tartozott a névadó nemzethez, míg a legnagyobb kisebbségnek számító szerb közösség a teljes népesség körülbelül 12 százalékát tette ki, végül a fennmaradó 10 százalék más etnikai csoportok között oszlott meg.⁷ A szerbek számos régióban és körzetben abszolút vagy relatív többséget alkottak, így különösen az ország keleti, Bosznia-Hercegovinával illetve Szerbiával határos vidékein.⁸ Közismert, hogy a délszláv konfliktus miatt drasztikusan változtak meg az ország etnikai viszonyai, a szerbek és más kisebbségi csoportok tagjai közül sokan elmenekültek, mások pedig az etnikai tisztogatásoknak és általában a csoportközi gyűlöletnek és intoleranciának váltak áldozataivá. Kizárólag az albán és a roma közösség tudott felmutatni

5 Letöltés helye: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2406>; letöltés ideje: 2016. 01. 20.

6 Lásd a Horvát Köztársaság alkotmányának preambulumát és a nemzeti kisebbségekről szóló 2002. évi alkotmányerejű törvény 5. cikkét.

7 Letöltés helye: <http://www.dzs.hr/Hrv/DBHomepages/Naselja%20i%20stanovnistvo%20Republike%20Hrvatske/Naselja%20i%20stanovnistvo%20Republike%20Hrvatske.htm>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

8 Uo.

népességnövekedést az 1990-es években.⁹ Jelenleg még mindig a szerbség minősül a második legnagyobb etnikai csoportnak országosan, ugyanakkor számarányuk a harmadára, 4,36 százalékra zuhant mindössze két évtized leforgása alatt.¹⁰

Horvátország kapcsolatai 1991-ben kezdődtek az európai integrációs szervezetekkel, amikor a még Jugoszláviához tartozó tagköztársaságban népszavazást tartottak a függetlenségről, amely aztán a később elfogadott függetlenségi nyilatkozat alapja is lett.¹¹ Az Európai Községek (EK) tagállamai eleinte nem kívánták elismerni a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségét, azonban a horvát-szerb konfliktus szárba szökkenése hamar az álláspontja felülvizsgálatára készítette őket. Az EK közreműködésével előkészítették a később *brioni nyilatkozatként*¹² ismertté vált dokumentumot, amelyet 1991-ben Jugoszlávia, Szlovénia és Horvátország is elfogadott. Az egyetértő felek hozzájárultak ahhoz, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) megfigyelő missziót küldjön területükre és elfogadták, hogy „a kisebbségi népesség védelme alapvető fontosságú a tárgyalások sikeres végkimeneteléhez”.¹³ A három érdekelt fél ugyancsak egyetértett az EK-tagállamok – többek között – „kisebbségi csoportok jogaira” vonatkozó javaslatlételi lehetőségeit illetően.¹⁴ A brioni nyilatkozat fordulóponthoz jelentett abban, hogy ekkortól vált az EK a legfontosabb nemzetközi szereplővé a jugoszláv krízis megoldását illetően.¹⁵ Mivel az események nagyon gyorsan és drámaian romlani kezdtek a Nyugat-Balkánon, az Európai Politikai Együttműködés keretében tartott rendkívüli Tanácsülés 1991 végén elfogadta a „*Kelet-európai és a volt Szovjetunió területén létrejött új államok elismeréséről szóló nyilatkozatot*.”¹⁶ Ennek I. függelékében a tagállamok világosan kifejezték, hogy nem fognak olyan területi egységeket független államként elismerni, ahol nem garantálják az etnikai és nemzeti csoportok és kisebbségek jogait, mégpedig összhangban az EBEÉ keretében elfogadott vállalásokkal. Ezt megelőzően, még az év derekán összehívták a Jugoszlávia Konferenciát, amelynek munkáját egy a Robert Badinter által elnökölt döntőbizottság (Badinter-bizottság) is segítette.¹⁷ A Badinter-bizottság számos állásfoglalást fogadott el Jugoszlávia vonatkozásában, ideértve természetesen Horvátország helyzetét is. 5. számú állásfoglalásában például javasolta az EK tagállamai számára, hogy ismerjék el Horvátország független államiságát, noha egy jelentős felfüggesztő feltétellel: „a horvát hatóságok kötelesek megalkotni az újonnan elfogadott és »az emberi jogok és szabadságok valamint Horvát Köztársaságban élő nemzeti és etnikai közösségek és kisebbségek jogairól szóló 1991. évi alkotmányerejű

9 Uo.

10 Uo.

11 Raič, David: *Statehood and the Law of Self-Determination*. Kluwer Law: New York, 2002. 350.

12 Letöltés helye: <http://peacemaker.un.org/croatia-slovenia-serbia-brioni91/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

13 Uo.

14 Uo.

15 Mesić, Stipe: *The Demise of Yugoslavia. A Political Memoir*. CEU Press: New York – Budapest, 2004. 137.

16 Lapidoth, Ruth: *Autonomy. Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*. United States Institute of Peace Press: Washington, 1997. 14.

17 Uo.

törvény» végrehajtási szabályait. A cél az volt, hogy a kisebbségi jogi architektúra teljes mértékben összhangban legyen a hágai Jugoszlávia Konferencia egyezménytervezete (a továbbiakban: Carrington-tervezet) kisebbségi csoportok különleges jogállására vonatkozó rendelkezéseivel. A Carrington-tervezet elismerte volna az autonómiához való jogot olyan régiókban, ahol a nemzeti vagy etnikai csoportokhoz tartozó személyek többséget alkottak.¹⁸ Annak ellenére, hogy a Carrington-tervezet soha nem lépett hatályba, a horvát parlament módosította az alkotmányerejű törvényt, lehetővé téve így, hogy két szerbtöbbségű autonóm körzet jöhessen létre az ország területén, valamint elismerte a kisebbségek kulturális autonómiához való jogát. Igaz Horvátország, számos más régióbeli államhoz hasonlóan a kulturális autonómiát, egyfajta címkeként, nagyvonalúnak gondolt kisebbségpolitikája általános leírására használja.¹⁹ A Badinter-bizottság álláspontja szerint „a nemzetközi jog kógens szabályai és különösen az egyén alapvető jogai és a népek és a kisebbségek jogai minden utódállamot köteleznek”²⁰ és „a nemzetközi jog kógens szabályai alapján az államok kötelesek biztosítani a kisebbségi jogok tiszteletben tartását.”²¹ Sajnálatos módon a horvát-szerb konfliktus mind intenzívebbé válása következtében az „1991. évi emberi jogok és szabadságok valamint a Horvát Köztársaságban élő nemzeti és etnikai közösségek és kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény” bizonyos rendelkezéseit soha nem alkalmazták a gyakorlatban. Ráadásul lényegi pontokon módosították azt 1992-ben²² és tulajdonképpen a horvát hadsereg 1995-ös harctéri sikerei és az etnikai arányok jelentős megváltozása miatt a jogszabály alkalmazását felfüggesztették. A háború után közvetlenül a horvát politikai elit felül kívánta vizsgálni a törvényt, sőt már egy teljesen új jogszabály kidolgozását is elképzelhetőnek tartották 1996-ot követően. Az EU erre gyorsan reagálva felfüggesztette a PHARE-pénzek folyósítását Horvátországnak és az ún. regionális megközelítés keretei között kezdett el foglalkozni az országgal.²³ Az Unió egyrészt a kisebbségek, másrészt pedig az otthonaikból elmenekült és oda vissza nem engedett állampolgárok helyzete miatt bírálta Horvátországot. Az EU és az Európa Tanács Velencei Bizottsága és más fontos nemzetközi szereplők a kisebbségekre vonatkozó joganyag hiánya miatti kritikáinak dacára a horvát állam felvételt nyert az Európa Tanácsba 1996-ban. Persze ez azzal is együtt járt, hogy Horvátország megerősítette az Európa Tanács ernyője alatt kidolgozott és elfogadott két fontos kisebbségi tárgyú egyezményt 1996-ban és 1997-ben. Végül néhány évnyi politikai izzapbirkózás után a Szábor 2002-ben elfogadta a kisebbségekről szóló új, ma is hatályos alkotmányerejű törvényt.

18 Uo.

19 Osipov, Alexander: Non-Territorial Autonomy during and after Communism: In the Wrong or Right Place? *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 2013. 12 (1). 12.

20 Lásd a Badinter-bizottság 1. számú állásfoglalásának 1) e) pontját.

21 Lásd a Badinter-bizottság 2. számú állásfoglalásának 2. pont 2. bekezdését.

22 Vukas, Budislav: The Legal Status of Minorities in Croatia. In: Trifunovska, Snežana (ed.): *Minorities in Europe – Croatia, Estonia and Slovakia*. TMC Asser Press: The Hague, 1999. 54–55.

23 Bartlett, William: *Europe's Troubled Region. Economic development, institutional reform and social welfare in the Western Balkans*. Routledge: London – New York, 2008. 197.

Az EU-Horvátország kapcsolatok második fázisa (1999-2003)

Mivel a koszovói konfliktus eszkalálódásától lehetett tartani az Európai Tanácsnak, valamint a Tanácsnak a tárgyban történt üléseit követően az Európai Bizottság 1999-ben közleményt fogadott el a délkelet-európai országok stabilizációs és társulási folyamatának kezdeményezéséről.²⁴ A Bizottság ebben megállapította, hogy Horvátország nem felel meg hiánytalanul a folyamatról való tárgyalások megkezdéséhez szükséges előfeltételeknek.²⁵ Emellett az EU még ugyanebben az évben kezdeményezte egy, a nyugat-balkáni államok együttműködési mechanizmusaként és fórumaként működő és később *Délkelet-európai Stabilitási Paktum*ként ismertté vált dokumentum elfogadását. A kisebbségvédelem és a kisebbségek jogai az együttműködés kulcselemét jelentették, és az érintett államok munkacsoportokat hoztak létre, köztük a demokratizálódási és emberi jogi munkacsoportot, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogaival is foglalkozott. A Stabilitási Paktumot a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat és a Regionális Együttműködési Tanács váltotta fel 2008-ban.²⁶

Miután a kormányzó jobboldali Horvát Demokratikus Közösség 2000-ben mind az elnök-, mind pedig a parlamenti választásokat elveszítette,²⁷ az új horvát kabinet csúcstalálkozót rendezett Zágrábban az Unió és bizonyos nyugat-balkáni állam- illetve kormányfők, továbbá az Európai Bizottság elnökének és más magas rangú politikusok és diplomaták részvételével.²⁸ A találkozó zárónyilatkozatában aláhúzták a kisebbségek jogainak jelentőségét és az Európai Unió ígéretet tett arra, hogy a PHARE és az azt felváltó OBNOVA²⁹ rendszerek helyett egy új pénzügyi segítségnyújtási mechanizmust hoz létre a Nyugat-Balkán helyzetének rendezése érdekében.³⁰ Ezenkívül Horvátország ígéretet kapott arra, hogy elkezdik vele a stabilizációs és társulási megállapodás megkötéséről szóló tárgyalásokat. A CARDS-nak (Közösségi támogatás az újjáépítéshez és fejlesztéshez) nevezett új pénzügyi támogatási mechanizmust 2000-ben indították el és egészen 2006-ig ennek a keretében folyt az együttműködés, amikor is azt felváltotta az Előcsatlakozási Támogatási Eszköz (IPA).³¹ A CARDS-projekt – egyebek mellett

24 Letöltés helye: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:51999DC0235/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

25 Uo.

26 Vizi Balázs: *Európai kaleidoszkóp. Az Európai Unió és a kisebbségek*. L'Harmattan Kiadó: Budapest, 2013. 33. Letöltés helye: <http://www.rcc.int/pages/2/overview/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

27 Fisher, Sharon: Croatia's EU Odyssey. *Central Europe Review*, 2000. 2 (19). Letöltés helye: <http://www.ce-review.org/00/19/fisher19.html/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

28 Grubiša, Damir: The Zagreb Summit and Croatian Foreign Policy. *Croatian International Relations Review*, 2000 (July-December). 117–121.

29 Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Jugoszlávia, valamint Macedónia újjáépítését támogató pénzügyi eszköz.

30 Grubiša, 2000. The Zagreb Summit, i.m. 117–121.

31 Letöltés helye: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/how/; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

– támogatta a kisebbségi jogokat megerősítő intézményi és jogalkotási keretek kialakítását. Ennek értelmében a CARDS-rendszerből való támogatások lehívásának előfeltétele volt a kisebbségi jogok tiszteletben tartása.³² Részben ennek is köszönhető volt az új kisebbségi törvény megalkotása és elfogadása 2002-ben.

Horvátország 2001-ben aláírta a Stabilizációs és Társulási Megállapodást, igaz, az csak 2005-ben lépett hatályba.³³ A megállapodás csak egyetlen helyen – és pedig a kötelező erővel nem rendelkező preambulumban – hivatkozott a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogaira. A Szábor 2002-ben új alkotmányerejű törvényt fogadott el a nemzeti kisebbségek jogairól. Egy évvel később az Európai Bizottság a nyugat-balkáni országok európai integrációjáról szóló közleményében aláhúzta a jogállamiság – mint az EU alapvető értékei egyikének – tiszteletben tartásának jelentőségét, amely nélkülözhetetlen a kisebbségek jogainak védelméhez.³⁴ A bel- és igazságügyi területen való horvát előrehaladást a hivatkozott közlemény rendkívül fontosnak tartotta.³⁵ A közeledési folyamat záróakkordjaként Horvátország 2003-ban hivatalosan is benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz.

Csatlakozás előtt: a horvát-EU-kapcsolatok harmadik szakasza (2003–2013)

1993-ban a dán elnökség idején fogadta el az Európai Tanács a később csak „koppenhágai kritériumokként” ismert feltételrendszert, amelyet minden olyan közép- és kelet-európai államnak figyelembe kell(ett) vennie, amely szeretne (szeretett volna) az Európai Unióhoz csatlakozni. Ennek alapján *„a tagság előfeltétele, hogy a tagjelölt ország stabilitást érjen el a demokráciát, a jogállamiságot és az emberi jogokat garantáló intézményeket illetően, a kisebbségek védelmét tiszteletben tartja, működő piacgazdasággal rendelkezik és képes arra, hogy megbirkózzék az Unión belüli versenyhelyzet jelentette nyomással és piaci erővel.”*³⁶

Amikor egy európai állam csatlakozási kérelmet nyújt be, arról az Európai Bizottság közleményt fogad el. Horvátország esetében 2004-ben fogadta el a Bizottság az álláspontjáról szóló dokumentumot és ebben áttekintette a csatlakozni kívánó ország jogi és politikai

32 Vizi, 2013. Európai kaleidoszkóp, i.m. 35.; Shoraka, Kirsten: *Human Rights and Minority Rights in the European Union*. Routledge: London – New York, 2010. 117.

33 Letöltés helye: <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=140/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

34 Letöltés helye: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52006DC0027&from=EN/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

35 Uo.

36 Letöltés helye: http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html/; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

rendszerét, továbbá az EU-val fenntartott viszonyát.³⁷ Indító dokumentumában a Bizottság leszögezte, hogy Horvátország „már számos jogalkotási intézkedést tett az emberi jogok és a kisebbségek jogainak tiszteletben tartása érdekében,” és felsorolta azokat a kisebbségi jogi relevanciájú nemzetközi jogi dokumentumokat, amelyeknek a horvát állam már akkor a részese volt.³⁸ Ebbe a körbe tartozott a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, a Nemzeti Kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, bizonyos Olaszországgal és Magyarországgal kötött kétoldalú megállapodások, valamint az 1995. évi ún. erdői megállapodás,³⁹ amelyet még az ENSZ felügyelete alatt kötött Horvátország és a kelet-szlavóniai szerbek képviselői. Ez utóbbit az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1023 (1995) számú határozata is üdvözölte és megerősítette.⁴⁰ Megkötése után két évvel a horvát kormány szándéknyilatkozatban vállalt kötelezettséget az erdői megállapodás szabályainak végrehajtására.⁴¹

A belső jogi jogalkotás kapcsán a Bizottság a többször módosított 1990. évi alkotmány és a 2002. évi nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény, valamint a Velenicei Bizottság ráhatására létrehozott Nemzeti Kisebbségek Tanácsa (NKT) elnevezésű kormányzati tanácsadó szerv jelentőségét húzta alá, kiemelve, hogy az alkotmányerejű törvény végrehajtása során a kormánynak szorosan együtt kell működnie az NKT-vel.⁴² Az elismerő szavak mellett a Bizottság kritizálta is Horvátországot, mégpedig a következő kérdések miatt:

- a kisebbségek alulreprezentáltsága a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban;
- néhány jogszabály, mint például az államigazgatásról szóló törvény, a bíróságokról szóló törvény, az állami igazságügyi tanácsról szóló törvény, az ügyészi szervezetről szóló törvény nincs teljes mértékben összhangban a nemzeti kisebbségekről szóló alkotmányerejű törvény rendelkezéseivel;
- a szerbek arányos képviseletét meg kell teremteni az 1997. évi szándéknyilatkozatnak megfelelően;
- a nemzeti kisebbségeket a média különálló csoportokként és nem pedig a társadalom integráns részeként ábrázolja;
- a romák helyzete;
- a szerbek gyakran válnak gyűlöletbűncselekmények célpontjaivá;
- a szerb menekültek helyzete;
- az ombudsman korlátozott költségvetési lehetőségei; továbbá a Bizottság szerint
- bizonyos nemzetközi szerződéseket Horvátországnak tető alá kell hoznia a csatlakozásig.⁴³

37 Lásd a COM(2004) 257 final jelzetű bizottsági közleményt.

38 Uo.

39 Az erdői megállapodás szövegét lásd: <http://peacemaker.un.org/croatia-erdutagreement95/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

40 Letöltés helye: <http://daccess-ods.un.org/TMP/538611.896336079.html/>; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

41 Lásd a COM(2004) 257 final jelzetű bizottsági közleményt.

42 Uo.

43 Uo.

Egy évvel később az EU meghatározta a csatlakozási tárgyalások kereteit és az uniós vívmányokat 35 különálló fejezetbe sorolta.⁴⁴ A kisebbségek jogainak kérdése jórészt az „Igazságügy és alapvető jogok” címet viselő 23. számú fejezetbe került.⁴⁵ Az Európai Bizottság évente elfogadott előrehaladási jelentésekben elemezte a folyamatot, ezekben a Bizottság értékelte az aspiráns állam időszaki fejlődését. A horvát csatlakozási folyamat rámutatott arra is, hogy a korábbi tapasztalatokat beépítve az Európai Bizottság „szakmailag rutinosabban kezelte az emberi jogi és kisebbségi jogi kérdéseket.”⁴⁶ Igaz, például a „nagy kelet-európai kibővülés” idején a Bizottság jórészt a sötétben tapogatózott, mivel nem volt tapasztalata ezen a téren.⁴⁷ A következőkben nagyon röviden szeretném bemutatni a horvát jogalkotás és politika fejlődését az egyes kulcsterületeken.

A kisebbségek alulreprezentáltsága a politikában, a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és a rendvédelem területén

A politikai és közéletben, valamint a kulturális életben való hatékony/tényleges képviselethez való jog, a kisebbségi jogok egyik legfontosabb aspektusa, amelyet a nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvényben Horvátország – többek között – fenntartott parlamenti helyek biztosításával, a Nemzeti Kisebbségek Tanácsa létrehozásával és működtetésével és a helyi önkormányzatokat segítő kisebbségi tanácsadó testületek felállításának lehetővé tételével igyekezett biztosítani. Az Európai Unió elismerte ezeket a lépéseket, azonban szinte minden előrehaladási jelentésben felhívta a tagjelölt figyelmét a nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény néhány fogyatékoságára. Az Európai Bizottság szerint ugyanis a kisebbségek parlamenti képviselete és a mandátumok elosztása ebben az időszakban nem volt eléggé transzparens. Erre válaszul a horvát parlament módosította a kifogásolt törvényhelyeket, mire a Bizottság ezt sikeres korrekcióként értékelte a későbbi jelentéseiben. Ezenkívül a Szábor már egy évvel az első előrehaladási jelentés után módosította a közszolgálatról szóló törvényt, megteremtve a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek fokozott arányú alkalmazásának lehetőségét a közszolgálatban. Az Európai Bizottság álláspontja szerint noha ez is egy fontos lépés volt, további módosításokra is szükség lett volna, illetve annak végrehajtása rendkívül lassú és nehézkes volt. A tagjelölt állam ezután is folytatta a releváns jogszabályok módosítását, így a helyi és regionális önkormányzatokról szóló, valamint a már említett közszolgálati törvény ismét

44 Letöltés helye: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/key-documents/index_en.htm?key_document=0801262488184a4c,08012624887d384d/; letöltés ideje: 2016. 01. 24.

45 Uo.

46 Vizi, 2013. Európai kaleidoszkóp, i.m. 35.

47 Vizi Balázs: *Hungarian Minority Policies and European Union Membership. An Interpretation of Minority Protection Conditionality in EU Enlargement*. Katholieke Universiteit Leuven: Leuven, 2005. 121.

változott, bevezetve az önkormányzatok által kötelezően elfogadott foglalkoztatási stratégiák intézményét. A következő esztendőben a horvát rendőrség előrelépést tudott felmutatni a kisebbségi közösségekből származó rendőrök rekrutációja vonatkozásában. Ugyanakkor az átfogó stratégiai tervek és elképzelések hiánya miatt az Európai Bizottság továbbra is elmarasztalta Horvátországot az éves jelentésekben. Az első áttörésként értékelhető fejleményre 2007-ig kellett várni, amikor a Központi Államigazgatási Hivatal első alkalommal készítette el a kisebbségek államigazgatásban való képviselőitéről vonatkozó foglalkoztatási tervét és a következő esztendőben a nemzeti kisebbségek jogairól szóló alkotmányerejű törvény végrehajtására fókuszáló cselekvési terv is ki lett dolgozva. Emellett a horvát parlament 2010-ben módosította az alkotmányt és a nemzeti kisebbségek jogairól szóló törvényt is, tovább erősítve a képviselőikre vonatkozó lehetőségeket. A folytatódó uniós bírálatok és nyomás miatt az állam átfogó vizsgálatot indított a kisebbségeknek az állami szektorban való alulreprezentáltsága miatt, amely alapján a kormány foglalkoztatási tervet fogadott el a 2011–2014-es időszakra fókuszálva. Jóllehet a kabinet további erőfeszítéseket is tett, a megcélzott öt százalékos foglalkoztatási arányt nem sikerült elérni a csatlakozásig, és az 3,4 százalék körül stabilizálódott a 2012-es év végére.⁴⁸

A kisebbségek percepciója a médiában

A Bizottság már a csatlakozási folyamat legelején bírálta a tagjelölt államot amiatt, mert a kisebbségi közösségeket a médiában nem a teljes horvát társadalom részeként ábrázolták, hanem különálló csoportokként. Különösen igaz volt ez a szerbekre és a romákra. Két év kellett hozzá, hogy valami történjen ezen a területen és emelkedjen a kisebbségekkel foglalkozó műsorok száma valamint műsorideje mind a hivatalos, mind pedig a kisebbségi nyelveken. Az EU elfogadta az állam intézkedéseit és a 2009 utáni jelentéseiben már nem foglalkozott ezzel a kérdéssel.

Az ombudsman költségvetési lehetőségei

Az Európai Bizottság egyik visszatérő kritikai észrevétele volt az ombudsman költségvetési helyzete javításának szükségessége. A parlament az ombudsmant bízta meg az uniós antidiszkriminációs kötelezettségek végrehajtásának ellenőrzésével, amely csak tovább fokozta az Európai Unió érdeklődését és a Szábor végül növelte az ombudsman büdzsáját.

⁴⁸ Lásd a Bizottság COM(2012) 601 final jelzetű közleményét. Letöltés helye: http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/key-documents/index_en.htm?key_document=0801262488677045,080126248867706e,08012624887bed8c,080126248852c7d0/; letöltés ideje: 2016. 02. 02.

Nemzetközi kötelezettségek

Mivel Horvátország már a csatlakozási folyamat kezdetére részesévé vált a legfontosabb kisebbségvédelmi tárgyú nemzetközi szerződéseknek, ezért komoly kritikákat ezzel kapcsolatban nem kapott. Ennek dacára a tagjelölt állam bejelentette, hogy kétoldalú kisebbségvédelmi tárgyú megállapodást kíván kötni Szerbia és Montenegróval, és ezirányú vállalását egy év leforgása alatt teljesítette is.⁴⁹

A romák helyzete

Körülbelül tizenhétezer horvát állampolgár vallotta magát roma nemzetiségűnek a legutóbbi népszámlálás alkalmával, igaz szakemberek két- háromszorosára becsülik a csoport valószínű létszámát.⁵⁰ Nem kétséges, hogy a horvátországi kisebbségi közösségek közül a romák vannak a legnehezebb helyzetben, mivel rendkívül sokféle problémával kell, hogy szembenézzenek, mint amilyen például a magas munkanélküliségi ráta, a rendkívül rossz egészségügyi és életfeltételek, végül a diszkrimináció. Valamennyi jelentés csak nagyon csekély mértékű előrehaladást tudott feltárni ezekben az ügyekben. A csatlakozási folyamat első évében romaügyi különleges kormánytanácsadót neveztek ki, valamint meghirdették a roma elfogadás/befogadás évtizedének programját. Ezeket a kezdeményezéseket az Európai Bizottság nagyon kedvezőnek ítélte. A horvát kormány ennek keretében számos infrastruktúrafejlesztő beruházást és programot hajtott végre uniós forrásokra támaszkodva a romatelepeken. Ezenkívül az Unió Roma Integrációs Keretstratégiájának végrehajtására Horvátország 2020-ig szóló nemzeti stratégiát fogadott el.

A szerb közösség és a szerb menekültek helyzete

A szerb-horvát háború örökségének legsúlyosabb terhét kétségkívül a szerb menekültek ügye jelenti. A romák helyzetéhez hasonlóan az otthonukba visszatérni kívánó szerbek problémája is csak lassan mozdult előre a tárgyalások elején. A szerbek és az ortodox egyház elleni

49 2004. évi belgrádi szerződés a Horvát Köztársaság és Szerbia és Montenegró között a Horvát Köztársaságban élő szerb és montenegrói kisebbség jogainak valamint a Szerbia és Montenegróban élő horvát kisebbség jogainak védelméről. Szövegét lásd: Arp, Björn (ed.): *International Norms and Standards for the Protection of National Minorities. Bilateral and Multilateral Texts with Commentary*. Brill: Leiden, 2008. 487–492.

50 Parthalan, Ozzy Ronny: *Roma of Croatia*, Vadpress, 2011. 5.

etnikai alapú támadások a kezdeti időszakban még nagyon gyakoriak voltak, de csökkenő tendenciát kezdtek mutatni az idő múlásával. Csak a csatlakozási folyamat legutolsó szakasza hozta meg a fordulópontot ebben a tekintetben, amikor Horvátország elfogadta a szerb menekültek lakhatására vonatkozó állami programot.

Következtetések

Horvátország proaktív stratégiát választva még a csatlakozási tárgyalások kezdetéig igyekezett kialakítani a kisebbségekre vonatkozó jogi architektúrát belső jogában. Ennek a megközelítésnek az eredményességét lényegében az Európai Bizottság is elismerte 2005-ben elfogadott bővítési stratégiáról szóló közleményében: „Horvátország nem néz szembe jelentősebb nehézségekkel a tagság politikai előfeltételeit illetően.”⁵¹ Az Európai Bizottság által megfogalmazott csatlakozási követelmények, előfeltételek – valódi uniós jogi kisebbségvédelmi megoldások hiányában – pusztán nemzetközi szerződésekre szorítkoznak.⁵² Igaz, az kétségkívül eredmény, hogy a tagjelölt államok így legalább létező nemzetközi kisebbségvédelmi monitoring mechanizmusok részévé válhatnak.⁵³ 2011-ben egy magánszemély kérelmére az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta azt a listát, amely a 23. fejezetre vonatkozó uniós vívmányokat sorolta fel.⁵⁴ Némi meglepetésre, a dokumentum csak két, kisebbségvédelem szempontjából kifejezetten releváns elemet tartalmaz, és pedig az Európa Tanács két „nagy” idevágó nemzetközi szerződését. Fontos megemlíteni, hogy egyik nemzetközi szerződést sem ratifikálta az EU valamennyi tagállama, maga az Unió pedig nem válhat az egyezmények részesévé. A Keretegyezménynek a 28 tagállamból 24-en, míg a Nyelvi Kartának csak 17-en részesei.⁵⁵ Vagyis az Unió nem állíthatja róluk, hogy azokat tagállami közmegegyezés övezné, az legfeljebb – igaz ez sem kevés – csak bővítéspolitikai vívmánynak tekinthető. Bár szigorúan értelmezve a kérdést, bővítéspolitikai vívmánynak is inkább csak a koppenhágai kritériumok minősíthetők és a két egyezmény pusztán azok politikai mércéjének számíthat. Könnyű belátni így azt is, hogy olyan nemzetközi szerződéseket érdemben számonkérni csatlakozni kívánó államokon, amelyeknek a tagállamok nem mindegyike részese, gyengíti az érintett

51 Lásd a Bizottság COM(2005) 561. számú közleményének 2.2. pontját. Letöltés helye: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52005DC0561/>; letöltés ideje: 2016. 02. 02.

52 Vizi, Balázs: Minority Rights in the „New” EU Member States after Enlargement. In: Swoboda, Hannes – Wiersma, Jan Marinus (eds.): *Democracy, Populism and Minority Rights*. Renner Institut: Brussels, 2008. 79.

53 Vizi, 2013. Európai kaleidoszkóp, i.m. 98–125.

54 Letöltés helye: http://www.asktheeu.org/en/request/eu_acquis_justice_and_home_affair/; letöltés ideje: 2016. 02. 02.

55 Letöltés helye: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/signatures?p_auth=dd8DKI3N/; letöltés ideje: 2016. 02. 02.; lásd még: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/157/signatures?p_auth=dd8DKI3N/; letöltés ideje: 2016. 02. 02.

nemzetközi megállapodások komoly előfeltételként való figyelembevételét. Ezt jól bizonyítja, hogy a koppenhágai kritériumok megfogalmazása és számonkérése óta az Európai Unióhoz csatlakozott országok közül a Nyelvi Kartához öten – Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia és Málta – a vívmányjelleg ellenére sem csatlakoztak. Igaz a Keretegyezmény megerősítése minden esetben megtörtént. Horvátország példája azt mutatja, hogy az Európai Unió mégis érdemben tudja befolyásolni a politikai közbeszédet a tagjelölt államban⁵⁶ és azon keresztül a jogalkotást még olyan érzékeny területeken is, mint amilyen a kisebbségvédelem. A kisebbségek hatékony jogvédelmét az államok többsége olyan keserű pirulának tartja, amelyet csak akkor hajlandók bevenni, ha attól egy számára az így okozott „kárnál” nagyobb előny bekövetkezését remélik. Vegytizta költség-haszon elemzés ez; Horvátország demokratikus – és az ország területén élő kisebbségek számára a legoptimálisabb – jogi környezet kialakítására az államelismerés bizonytalan időszaka kínálkozott a legkedvezőbb alkalomként. Ebben a néhány hónapban még a területi elvű kisebbségi autonómia biztosítása is elfogadható volt az állam számára, cserébe a horvát függetlenség elismeréséért. A háború és a kisebbségi lakosság egy tekintélyes részének elmenekülése, illetve megsemmisülése következtében előállt jelentősen megváltozott etnikai arányok a területi elvű autonómia kérdését részben okafogyottá, másrészt belpolitikailag lehetetlenné tették. A szerb menekültek szülőföldjükre való tömeges visszatérése pedig az idő múlásával egyre valószínűtlenebbnek látszott illetve látszik. Az EU-s fejlesztési pénzek folyósítása ismét csak kedvezett a kisebbségbarát jogi környezet kialakításának és az valódi kártyát jelentett az Unió kezében. 2003-ban Horvátország úgy kezdhette meg a csatlakozási tárgyalásokat, hogy az EU kritikáinak zöme a kisebbségi tárgyú jogszabályok *végrehajtására* vonatkozott. Ebben a körben említhető, hogy a kisebbségi tanácsok munkájában részt vevő politikusok és szakemberek véleménye szerint a tanácsok nem tudják betölteni a funkciójukat, érdekérvényesítő képességük igen kicsi, ráadásul a közigazgatási egységek gyakran támadásnak veszik a kritikát,⁵⁷ továbbá azoknak csupán konzultatív státuszuk van.⁵⁸ Ezenkívül nem minden horvátországi közösség élte meg előrelépésként a nemzeti kisebbségként való elismerést. A szerbek például úgy érveltek, hogy 1991 előtt nem kisebbségnek, hanem népnek minősültek a szocialista horvát alkotmány alapján.⁵⁹ Ráadásul nem segíti elő a hatékony közéleti részvételhez való jog érvényesülését az sem, hogy a horvát jog rendkívül sok „közösséget”⁶⁰ ismer el nemzeti kisebbségként, amelyek között méretüket

56 Vizi, 2008. *Minority Rights*, i.m. 79.

57 Andócsi János: Az anyanyelv használatának jogi lehetőségei Horvátországban. In: Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.): *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. NPKE – Lucidus Kiadó: Budapest, 2012. 278.

58 Petričušić, Antonija: Non-Territorial Autonomy in Croatia. In: Osipov, Alexander – Malloy, Tove H. – Vizi Balázs (eds.): *Managing Diversity Through Non-Territorial Autonomy. Assessing Advantages, Deficiencies and Risks*. Oxford UP: Oxford, 2015. 60.

59 Vukas, 1999. *The Legal Status*, i.m. 40–41.

60 Erősen kétséges, hogy a magát 2011-ben vlachnak valló és az ország területén szétszórva élő huszonkilenc embert nevezhetjük-e közösségnek?

tekintve hatalmas különbségek vannak. A legnagyobb halmazt képező szerbek és a legkisebb „csoportot” jelentő vlachok közötti különbség több mint hatezer-négyszázszoros.⁶¹ Összességében megállapítható, hogy az Európai Uniónak „kemény”, jogi eszközök hiányában csak „puha”, politikai eszközei vannak a tagjelölt országok kisebbségvédelmet biztosító szabályainak alakításában, amelyek kimerülnek a más nemzetközi szervezetek keretében kidolgozott nemzetközi szerződésekhez való csatlakozás – igaz következtelen – előfeltételül szabásában, továbbá javaslattételi tevékenységében. Az Unió ez utóbbi kapcsán is erőteljesen támaszkodik más aktorok,⁶² köztük különösen az Európa Tanács Velencei Bizottsága és a Nyelvi Karta Szakértői Bizottsága valamint a Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága *know how*-jára. A létező nemzetközi kisebbségi jogi standardok *pro forma* tiszteletben tartásával a csatlakozási folyamat kisebbségvédelemmel kapcsolatos kötelező körei könnyedén sikerrel vehetők. Persze a puha eszközök is „viselkedhetnek” relatíve kemény eszközökként adott esetben, de ehhez az is kell, hogy azt mindkét fél kívánatosnak tartsa. Magyarul, például a tárgyalat esetben Horvátország a függetlenedési periódusban szinte bármekkora árat hajlandó lett volna fizetni államisága elismertetéséért és hasonlóképpen az EK például még a területi elvű autonómiát is „bevasalta” volna a régió államain, ha azzal el tudta volna kerülni a fegyveres konfliktust. A feszültség oldódásával azonban már sem Horvátország, sem pedig az EU nem tartotta szükségesnek az igazán hatékony részvételi formák intézményesítését, mivel az érdemi kisebbségvédelmi megoldások jelentősége „békeidőben” leértékelődik. Záró megjegyzésként megállapítható, hogy bár az EU ilyen helyzetekben a koppenhágai kritériumokkal és pénzügyi-támogatási mechanizmusokkal tud hatást gyakorolni, saját másodlagos kisebbségvédelmi jogi aktusok nélkül nem tud igazán tartós és hatásos eredményeket elérni.

61 Letöltés helye: http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_04/e01_01_04_RH.html; letöltés ideje: 2016. 02. 02.

62 Vizi, Balázs: Kisebbségek politikai szerepe és a nemzetközi szervezetek Európában. *Kisebbségkutatás*, 2015. 24 (4). 140.

DABIS ATTILA

MIÉRT SIKERESEBBEK A SVÉDEK, MINT A SZÁMIK?

A tanulmány fő kérdése, miért hatékonyabb a finnországi svédek érdekérvényesítő képessége, miért élveznek fejlettebb és kiterjedtebb jogvédelmet, mint az őshonos számi közösség? Fölvázolva azokat a fő tényezőket, amik magyarázatot adnak e különbségre a történelmi sajátosságok mellett, földrajzi és demográfiai eltéréseket, valamint intézményes diszcrepanciákat találunk úgy a belföldi, mint a nemzetközi politikai tér viszonylatában. A svéd ajkúak és számiak közti különbség kiváltképp végletesnek hat, ha az elemző az Åland-szigetek területi autonómiájára is pillantást vet. A kontrasztok érzékeltetése érdekében így kiemelt figyelmet szentelek majd e szigetcsoportnak, szem előtt tartva, hogy az a védelem, amit Åland élvez, megkülönbözteti az ålandi svédeket az ország bármely más területén élő svédektől is. Mivel a tanulmány célja azt vizsgálni, hogy milyen okai vannak, hogy ugyanazon államon belül két kisebbségben lévő, sajátos kultúrájú közösséghez ennyire eltérőek a többségi társadalomnak az attitűdjei, így a két legfontosabb tényező, ami az összehasonlíthatóságot megalapozza, a közös befogadó állam, valamint a két vizsgált közösség számszerű kisebbségének ténye. Ezekkel együtt is fontos szem előtt tartani a fogalmi különbséget, miszerint a számiak őslakos nép, akiket a nemzetközi jog értelmében eltérő jogi rezsim véd, benne bizonyos kollektív jogokkal, míg a nemzeti kisebbségekre eltérő jogvédelem vonatkozik, amely főszabály szerint a jogérvényesítés szempontjából egyéni jog még akkor is, ha annak előfeltétele valamilyen kisebbségi közösségben való tagság. Az eltérő jogi rezsimok közül is kiemelkedik az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO) bennszülött és törzsi népek jogairól szóló 169-es egyezménye (a továbbiakban ILO 169. egyezmény), amely általános jelleggel olyan védelmet biztosít e népek számára (például a természeti erőforrásokkal összefüggésben), melyekhez hasonlót nemzeti kisebbségek csak *ad hoc* jelleggel tudnak maguknak kiharcolni, rendszerint valamilyen autonóm megállapodás keretében (ilyenek például Åland esetében a birtokszerzésre vonatkozó külön szabályok). Eltérések és hasonlóságok egyaránt fellelhetőek a két közösség aspirációiban is. Míg a nagyobb fiskális autonómia, vagy a nemzetközi ügyekbe való hatékonyabb beleszólás kérdése kiemelkedik az ålandi törekvések közül, addig a számiak esetében fontosabb a természeti erőforrások védelme, különös tekintettel a szabad rénszarvastartás feltételeinek megőrzésére, mint a számi kultúrától elszakíthatatlan kulturális sajátosságra, mely tradicionális életforma védelme egyben a számi kultúra és identitás védelmét is jelenti. Közös pont ugyanakkor a nyelvi jogok fejlesztése, illetve az ezzel kapcsolatban már meglévő szabályozások tényleges gyakorlatba ültetése.

A tanulmányban láthatóvá válik, hogy a svédek relatív sikeressége aspirációk megvalósításában a finn nemzet kialakulásának sajátosságaiban keresendőek elsősorban, ha nem is kizárólagosan. Az elszigeteltebb földrajzi helyzet – illetve ennek következtében a ritkább társadalmi érintkezés –, a kisebb számarány, valamint a belföldi és nemzetközi intézményekben való alulreprezentáltság mind olyan tényezők, amik akadályozzák a hatékonyabb számi érdekképviselést. E hipotézisek alátámasztásához a vonatkozó társadalomtudományi szakirodalom tanulmányozása mellett egy személyes kutatóút is hozzásegített, melyet 2015 áprilisa és júliusa között tettem Finnországba az említett közösségek mélyreható vizsgálata érdekében. Ezen kutatóút finanszírozásáért külön köszönet illeti a Balassi Intézetet és a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj nevű programjukat.

Történelmi sajátosságok

A finn történelem áttekintése után az emberben hamar az a benyomás alakul ki, hogy a finnországi svédeknek a számikkal szembeni relatív sikeressége nagymértékben a finn nemzeti fejlődés történelmi sajátosságaira vezethető vissza, illetve a svédeknek e folyamatban betöltött kulcsfontosságú szerepére.¹ Történelmének nagy részében a ma Finnországgént ismert terület lakossága a svéd korona uralma alatt élt olyannyira, hogy egészen a XX. századig nem tudunk finn nyelvű elitréteg létezéséről beszámolni. Eltekintve a klérustól, ahol az anyanyelven való térítés fontossága okán felülreprezentáltak voltak a finnül beszélők, a svéd nemesség, és a politikai uralkodó osztályok döntően svéd többségűek voltak hosszú évszázadokig. Ha sikerült is egy finnek felkapaszkodni a társadalmi ranglétra felsőbb fokaira, akkor hamar beolvadt a svéd ajkú elitbe. Ez egyben azt is jelentette, hogy a svédek a modern európai nemzettudatok XIX. századtól kezdődő kialakulásának folyamatában is kulcsfontosságú szerepet játszottak a finn nemzeti identitás formálásában. A nagy nevek között olyanok említhetők, mint például a Stockholmban született Johan Vilhelm Snellman, a XIX. századi nemzeti romantikus fennomán mozgalom vezető alakja,² mely mozgalom a finn nyelv nemzeti nyelvvé emelését, a finn irodalmi nyelv ápolását és fejlesztését, a finn nemzeti elit megteremtését, vagyis végső soron a Finn Nagyhercegség finnesítését tűzte ki céljául (ennek a mozgalomnak az egyik eredményeként értékelhető a finn nemzeti eposz, a Kalevala összegyűjtése a szintén

1 Bár az egyszerűség kedvéért a tanulmányban több ponton csak „svédekként” hivatkozom a finnországi svéd ajkú közösségre, ehelyütt megjegyzendő, hogy saját magukat ők mint svédül beszélő finneket írják le. Kivétel ez alól az Åland-szigetek, ahol a helyi identitás erősebb, így az itteni lakosok többségében ålandinak vallják magukat. Lásd erről bővebben: Tóth Norbert: „Ezer sziget és zátony országa, a habokból született Åland...” – avagy milyen hatással lehet a területi autonómia az identitásra? *Magyar Kisebbség*, 2007. 1–2. 292–307.

2 A fennománokkal szemben álltak a nemzeti kultúra finnesítését ellenző, *status quo* párti svekománok.

svéd gyökerekkel rendelkező Elias Lönnrot által).³ A mozgalom sokat emlegetett mottója az ugyancsak svéd származású írótól Adolf Ivar Arwidssontól származik, mely szerint: „*Svédek többé nem vagyunk, oroszok nem akarunk lenni, legyünk hát finnek!*”⁴ E korszakból nem lehet említés nélkül hagyni a tényt, hogy a finn himnuszt is egy svéd ajkú költő, Johan Ludvig Runeberg szerezte 1848-ban, *Vårt land* vagy finnül *Maamme* címmel.⁵ Szintén svéd illetve német gyökerekkel rendelkezett a finn történelem egyik legkiemelkedőbb alakja, Carl Gustaf Mannerheim, aki a finn polgárháborúban a „fehérek” vezére volt, később a finn hadsereg főparancsnoka a második világháború alatt, majd az ország hatodik köztársasági elnöke 1944 és 1946 között. A svéd elitnek a finn nemzetben betöltött történelmi szerepe tehát megalapozza a svédekkel szembeni kiemelt bánásmódot.

A történelmi folyamatokból nem hagyható ki az, amit az egyszerűség kedvéért nevezünk úgy, hogy az „orosz tapasztalat”. Az 1808 februárjától 1809 szeptemberéig tartó ún. finn háborút lezáró friedrikshamni, vagy finn nevén haminai béke értelmében a Tornió folyótól keletre lévő valamennyi terület (beleértve a legnyugatibb pontnak számító Åland-szigeteket is) a svéd koronától az orosz cár fennhatóságába került át, amely e területeket Finn Nagyhercegség néven autonóm körzetté alakította. Ezen autonómia keretében a finnek saját országgyűlést és kormányzatot kaptak – mely a helyben érvényes törvényekről dönthetett bizonyos keretek között – amit az önálló Finn Bank létrehozása egészített ki 1812-től. Emellett volt egy külön szervezet, amely a finn parlament javaslatait terjesztette a cár elé. Oroszország állampolgárainak nem voltak állampolgári jogaik Finnországban, illetve Finnországnak vámhatára volt a cári birodalom többi részével. 1863-ban cári rendelet biztosít a finn nyelvnek a svédvel azonos egyenlőséget a hivatali nyelvhasználatban (beleértve a bíróságokat is). Még az általános és egyenlő választójogot is cári előterjesztésre vezetik be 1906-ban.

Ezen privilégiumok azonban csak ideiglenesen feledtették az oroszokkal szembeni hagyományos bizalmatlanságot, melyet a számtalan korábbi háború és megszállás emléke vájta a finn lelkekbe.⁶ A 108 éves orosz uralom alatt kellő mennyiségű összehasonlítási alapra te-

3 A korabeli orosz cári vezetés e mozgalmat elsősorban azért tolerálta, mert az gyengítette a Finn Nagyhercegségnek a Svédországhoz való kötődését.

4 Svédül: „*Svenskar äro vi icke mera, ryssar kunna vi icke bli, därför måste vi vara finnar.*”

5 A himnuszt még ugyanabban az évben egy német zeneszerző, Fredrik Pacius zenésítette meg.

6 A teljesség igénye nélkül ilyenek konfliktusok voltak például a novgorodi fejedelmek betörései a XII–XIII. század folyamán; a főként Karjala közelében fekvő, keleti területeket érintő hódító hadjáratok a XIV. században; a „réggi gyűlölség kora” (*vanha viha*) 1495 és 1497 között; a Rettegett Ivánnal szembeni háború (1555–1557), amit a „hosszan tartó gyűlölség” néven ismert, 25 évig tartó háború követett 1570-től; az „ingriai háború” (1610–1617); az oroszokkal párhuzamosan a dánok és a lengyelek ellen vívott „északi háború” (1656–1658); ugyanezen ellenfeleknek a Szászországgal kibővült szövetsége elleni „nagy északi háború” (1700–1721); végül pedig a „nagygyűlölség” (*iso viha*), illetve „kisgyűlölség” (*pikku viha*) korszakai 1714 és 1721, valamint 1741 és 1743 között. A finn történelmet átfogó történettudományi könyvek közül lásd többek között: Jutikkala, Eino – Pirinen, Kauko: *Finnország történelme*. Kairosz Könyvkiadó: Budapest, 2004.; Halmesvirta, Anssi (szerk.): *Finnország története*. Dupress: Debrecen, 2002.

hettek szert a finnek, hogy a megtapasztalt társadalom- és gazdaságszervezési modellek közül a svéd mellé tegyék le inkább a voksukat:⁷ 1640-ben, a svéd korona alapította az első egyetemet finn területen, ez volt a turkui Királyi Akadémia. Magnus Eriksson svéd király 1347-es földtörvényét követően megszűnt a svéd királyság területén a jobbágysrendszer, vagyis a finn paraszt szabadon mozoghatott, öröklési joggal bíró és katonáskodásra kötelezett szabad embernek minősült, aki nem volt röghöz kötve, mint a kontinentális Európa legtöbb országában élő társa ekkoriban. Ha tehát egy paraszt túl nagynak érezte az adóterheket, akkor egyszerűen északabbra állt, hiszen az erdő mindenkié volt, ott bárki szabadon vadászhatott, halászhatott. Ez a mérsékelt tagolt struktúra figyelhető meg a társadalmi tagozódás valamennyi fokán, így hiányzik a térségből az a vallási megosztottság is, ami például „a 16–17. században Magyarországon kialakult, s amelynek az utóhatásai még a 20. században is érezhetők voltak. Nem alakultak ki olyan mély rendi ellentétek sem, mint Magyarországon egyrészt a nemesek és a nem nemesek, másrészt a főnemesek és a köznemesek között.”⁸

A számik

Az őshonos számi nép összességében mintegy 70–100 000 főt számlál, 4 országba tagolva, mintegy 390 000 km²-nyi területen.⁹ Legnagyobb a norvégiai közösség, hozzávetőlegesen 40–60 000 fővel, ezt követi a svédországi, mintegy 15–20 000 fővel, a finnországi 9–10 000-rel, és végül az oroszországi, 2000 fővel. Finnország alkotmányának értelmében, őshonos népként a számiknak joguk van fenntartani és továbbfejleszteni saját nyelvüket és kultúrájukat [17. § (3) bekezdés]. Az őshonos számi területeken belüli kulturális illetve nyelvi öngazgatást külön törvény szabályozza az alkotmány 121.§ (3) bekezdése értelmében. A Számi Parlamentről szóló 1995/974. törvény biztosította a közösségnek a saját parlamentjük felállítását (Norvégiában illetve Svédországban ugyanezen intézményeket 1989-ben, illetve 1993-ban állították fel), melynek előfutára 1973 és 1995 között, a kormányrendelettel létrehozott úgynevezett Számi Delegáció volt.¹⁰ Ezek mellett a legfontosabb jogszabály a számi nyelvről szóló 2003/1086. törvény, mely szabályozza a számi nyelv használatát az állami és önkormányzati

7 Ehelyütt érdemes megjegyezni, hogy a svéd minták relevanciáját mi sem bizonyítja jobban, minthogy a finnek mind a mai napig előszeretettel hasonlítják össze saját társadalmi illetve gazdasági viszonyaikat a svédországiakkal, a gazdasági fejlettség mutatóitól a szociális ellátórendszerek minőségén át egészen a sportteljesítményekig.

8 Romsics Ignác: Suomi titkai. *Mozgó Világ internetes változata*, 2006. 32 (7). Letöltés helye: <http://epa.oszk.hu/01300/01326/00077/03romsics.htm>; letöltve ideje: 2015. 09. 29.

9 Forrás: http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=167, letöltés ideje: 2015. 10. 12.

10 A törvényért lásd: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1995/en19950974.pdf>; letöltés ideje: 2015. 06. 08.

közhivatalokban, mind a magán- mind a jogi személyek viszonylatában.¹¹ A számi autonóm kompetenciái Finnországban az ún. Számi Szülőföld (*Saamelaisten kotiseutualue*) területén hatályosak, ami a 1995/974. törvény 4. szakasza értelmében *Enontekiö, Inari és Utsjoki* önkormányzatok teljes területét, valamint *Sodankylä* azon északi részét foglalja magába, melyre kiterjed a Lappföldi Rénszarvas-tulajdonosok Társaságának tevékenysége.¹²

Valamennyi jelenleg beszélt számi nyelvet veszélyeztetett nyelvként tartja számon az UNESCO. Az ENSZ eme szakosított szervezete hatfokú skálán jeleníti meg a veszélyeztetettség mértékét, megkülönböztetve: biztonságban lévő, sérülékeny (vagy veszélyeztetett), határozottan veszélyeztetett, súlyosan veszélyeztetett, kritikusan veszélyeztetett, és kihalt kategóriákat.¹³ Legjobb helyzetben az északi számi nyelv van, ami „csak” határozottan veszélyeztetett. Súlyosan veszélyeztetettnek a lule, a skolt, a déli, az inari, és a kildin minősül, kritikus veszélyeztetettnek pedig a pite, az ume, és a ter. Ebből a kilenc nyelvből ötöt használnak tanítási nyelvként a norvég, svéd, illetve finn iskolákban.

A svéd ajkúak

Finnország svéd anyanyelvű közösségének számszerű nagysága relatíve stabil képet mutat. A legkorábbi nyelvi megosztottságot is felmérő népesség-összeírás alapján 1880-ban a lakosság mintegy 14%-a, vagyis 295 000 fő volt svéd ajkú.¹⁴ Számuk a XX. század közepére érte el a tetőfokát 350 000 fővel, mely szám mára 290 000-re csökkent.¹⁵ Ez a mai összlakosság 5.3%-át jelenti, akik nagyrészt a Botteni-öböl partján valamint az ország déli

11 Lásd: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20031086.pdf>; letöltés ideje: 2015. 06. 08.

12 Lappföld régió (*Lappi*) nem azonos a Számi Szülőfölddel. Közigazgatásilag Finnország 19 régióra (*maakunta*), 70 alrégióra (*seutukunta*), és 320 önkormányzatra (*kunta*) oszlik. Lappföld régión belül, csak az említett 3+1 önkormányzat területére terjed ki az autonóm kompetenciák köre.

13 *Biztonságban* az a nyelv van, melyet valamennyi generáció beszél, *sérülékeny* egy nyelv, ha a gyermekek összessége a társas kapcsolatoknak csak bizonyos limitált területein használják azt, míg valamennyi területen csak a gyermekek szűkebb csoportja alkalmazza. *Határozottan veszélyeztetettnek* az a nyelv számít, melyet a szülők generációja, illetve attól felfelé használnak, míg a gyermekek már nem tanulják azt meg. *Súlyosan veszélyeztetett* az a nyelv, melyet a nagyszülői generációk, illetve attól felfelé beszélnek csak, míg *kritikusan veszélyeztetettnek* számít az a nyelv, amit már csak a dédszülői kategóriába tartozó kevesek beszélnek. A *kihalt* nyelvek között többi számi nyelvet is találunk, például a kemi, a kainuu, vagy az akkala számít, ez utóbbinak az utolsó beszélője (Marja Sergina), 2003. december 29-én hunyt el. Az UNESCO adatai szerint a világ nyelveinek mintegy 43%-a veszélyeztetett. A Kárpát-medence térségében ezek közt találjuk például a csángó magyar, illetve az erdélyi szász nyelveket, melyek súlyosan veszélyeztetettnek minősülnek, valamint a ruszint, amely sérülékeny besorolást kapott. E kategóriákról bővebben lásd az UNESCO *ad hoc* szakértői csoportjának 2003. március 10-én elfogadott dokumentumát (CLT/CEI/DCE/ELP/PI/2003/1), elérhető: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001836/183699E.pdf>; letöltés ideje: 2015. 06. 06.

14 Svenska Finlands Folkting: *Swedish In Finland*. Svenska Finlands Folkting: Helsingfors, 2015. 3. Lásd: http://www.folktinget.fi/en/swedish_in_finland/; letöltés ideje: 2015. 10. 12.

15 Finnországban manapság nem tartanak már rendszeres időközönkénti általános népszámlálást, a népességre vonatkozó adatokat az egyes közigazgatási hivatalok nagy gondnal aktualizált és karbantartott adatbázisai szolgáltatják.

partszakasza mentén élnek. Nem egész 10% él csak a széleskörű területi autonómiát élvező Åland-szigeteken. E mindössze 29 000 lakosú¹⁶, Finnország és Svédország közt a Balti-tenger északi részén fekvő szigetcsoportra néha úgy hivatkoznak, mint a világ legrégebbi modern autonómiájára.¹⁷ A szigetek hovatartozása Finnországnak az Oroszországtól való függetlenedése után kezdett kérdésessé válni 1917 decemberétől. A szinte teljes egészében svédek lakta szigetcsoport lakossága Svédországhoz akart tartozni, ennek kiharcolására saját parlamentet állítottak fel, amely 1919 júniusában Svédországnak címzett petíciót kezdeményezett a kérdésről, melyen a résztvevők 95%-a támogatta a Svédországgal való egyesülést (az akkor mintegy 21 000 lakosból 9735 szavazott igennel, 461 pedig nemmel).¹⁸ A Julius Sundblom vezette szakadár mozgalom törekvéseinek további eskalációját Finnország úgy próbálta megelőzni, hogy 1920-ban autonóm státuszt adományozott a szigeteknek (1920/124. törvény), mely döntéssel az ålandiak azonban nem voltak elégedettek. A szigetek hovatartozásának kérdése brit kezdeményezésre került az újonnan felállított Népszövetség elé, melynek Tanácsa megerősítette Finnország szuverenitását a szigetcsoport felett, kikötve ugyanakkor, hogy a befogadó államnak többletgaranciákat kell biztosítania a szigetek svéd jellegének megőrzéséért. Ennek lett következménye az 1922. évi 189-es, ún. Garanciatörvény. Az 1920-as statútum illetve az 1922-es garanciatörvény a két alapidokumentum, amelyet 1951-ben egy egységes autonómia-statútummá vontak össze. Ezt követte aztán 1991-ben a jelenleg is hatályban levő harmadik statútum, melyet a tervek szerint az ålandi autonómia 100. évfordulóján fog felváltani a 4. statútum.

Aktuális belpolitikai kérdések

Jogi státusz

A Számi Parlamentről szóló törvénynek van egy neuralgikus pontja, ahol az eltérő álláspontok nem közelednek egymáshoz, ez pedig magának a számi kifejezésnek a definíciója, pontosabban annak meghatározása, hogy ki minősül a törvény értelmében száminak. A nevezett törvény 3. szakasza szerint a „számi” megnevezés olyan személyre utal, aki száminak tekinti magát, feltéve, hogy: 1) ő maga, vagy valamely szülője, vagy nagyszülője első nyelvként tanulta a számit;

16 A 2014-es statisztikai adatok szerint egészen pontosan a lakosságszám 28 916 volt. Lásd: Ålands statistik och utredningsbyrå: *Statistisk årsbok för Åland 2015. Ålands statistik och utredningsbyrå*: Mariehamn, 2016. 35. Forrás: http://www.asub.ax/files/statistisk_arsbok_for_aland_2015.pdf, letöltés ideje: 2016. 09. 07.

17 Forrás: Suksi, Markku: Explaining the Robustness and Longevity of the Åland Example in Comparison with Other Autonomy Solutions. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2013. 20. 51.

18 Forrás: Suksi, Markku: *Bringing in the People: A Comparison of Constitutional Forms and Practices of the Referendum*. Martinus Nijhoff: Dordrech, 1993. 220.

2) olyan személy leszármazottja, aki szerepel valamely föld-, adó-, vagy népességi regiszterben, mint hegyi, erdei vagy halászó lapp vagy; 3) legalább valamely szülője választóként regisztrálva volt, vagy regisztrálva lehetett volna vagy a Számi Delegáció, vagy a Számi Parlament valamely választásán. Maguk a számik e felsorolásból a 2. objektív kritériumot vennék ki, kulturális alapon leszűkítve ezáltal a definíciót. A tagság meghatározása jóllehet szimbolikus okokból fontos elsősorban, pragmatikusan a kultúrán alapuló szűkítése a definíciónak azzal a hatással járna, hogy kizárná a nem számikat a számi ügyekben való döntéshozatal lehetőségéből, tekintve, hogy a Számi Parlament megválasztására a finn állampolgársággal rendelkező, felnőttkorú számi lakosság jogosult, az országon belüli lakóhelyétől függetlenül. Ezzel a megközelítéssel szemben a finn álláspont vonakodó, tekintve, hogy a definíciónak ilyen módon történő szűkítése alapvető polgári szabadságjogtól, a választásokon való részvételtől fosztana meg állampolgárokat. Számi beszélgetőpartnereim, akikkel a kutatóút során volt szerencsém eszmecsere-t folytatni (így a Számi Parlament, a Lappföldi Egyetem, valamint a Számi Oktatási Intézet munkatársai) véleménye szerint ez az érv valójában csak ürügy arra, hogy továbbra is elodázzak az ILO 169. egyezmény ratifikálását. Ezen interpretáció szerint az állam nem szeretné kiengedni az ellenőrzése alól azon erőforrásokat, melyek az ILO egyezmény ratifikálásával az őshonos lakosság joghatóságába kerülnének át. Ugyanakkor ameddig a jogalany kérdése nem tisztázott, addig nem világos, hogy az államnak kik számára is kellene az egyezményben felsorolt jogokat biztosítsa, ez pedig ok a ratifikálás további halasztására.

Svéd oldalon ezzel szemben megtaláljuk egyrészt a Finnországi Svéd Gyűlésről (*Svenska Finlands Folkting* vagy röviden *Folktinget*) szóló 2003/1331. törvényt,¹⁹ valamint egy külön jogi rezsimet az Åland-szigeteki svédeknek (1991/1144. törvény, a továbbiakban statútum).²⁰ Az előbbi törvény által létrehozott testület célja, hogy elősegítse a finnországi svéd nyelvű lakosság jogainak érvényesülését, ideértve kulturális és társadalmi körülményeik előmozdítását, benne a nyelvhasználat és kiemelten a hivatali, illetve bíróságok előtti nyelvhasználat kérdését, amely ügyekben jogi személyként felléphet a finn bíróságok és egyéb közhivatali szervek előtt. A *Folktinget* továbbá részt vesz a svéd nyelvet érintő törvények kidolgozásában, illetve saját hatáskörében javaslatokat tesz az állami hatóságoknak. Åland esetében az alkotmányos törvénynek minősülő autonómia-statútum²¹ értelmében a szigeteken egyetlen hivatalos nyelv létezik, a svéd. Ezt kell használni nemcsak az autonóm intézményrendszeren belüli hivatali érintkezések, hanem az autonóm entitás és állami szervek közötti kommunikáció esetében is kötelező

19 Forrás: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20031331>; letöltés ideje: 2015. 10. 12.

20 Forrás: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1991/en19911144.pdf>; letöltés ideje: 2015. 10. 12.

21 A jogforrási hierarchiában betöltött eme kitüntetett szerep az jelenti, hogy a statútum módosításakor az alkotmánymódosítás esetén alkalmazandó eljárás van érvényben, vagyis az adott módosító javaslatot két egymást követő cikluson belül kell változatlan formában, kétharmados többséggel megszavaznia az *Eduskunta*-nak, vagyis a finn parlamentnek. Ezt követően kerülhet a javaslat regionális parlament, a *Lagting* elé, amelynek azt szintén változatlanul és hasonlóan kétharmados többséggel kell megszavazni, hogy a módosítás életbe léphessen.

jelleggel.²² Az ålandi parlament dönt többek között: saját jelképeik meghatározásáról; a regionális tulajdonú közvagyon és infrastruktúra igazgatásáról és fejlesztéséről; a helyi közszolgáltatások szervezéséről, a saját adók kivetésétől a köztisztviselők fizetésének és nyugdíjának meghatározásán, valamint az oktatáson át a közbiztonsági feladatok ellátásáig; az egészségügyi ellátásról és a szociális juttatásokról; saját környezetvédelemről és az ásványkincs-tartalékok kinyeréséről; erdő-, mező-, hal- és vadgazdálkodásról; a helyi postaszolgáltatásról, vagy épp a tengeri kereskedelemről.²³ Åland részt vehet valamennyi olyan nemzetközi szerződés tárgyalásában, melyek autonóm kompetenciáját érintik, és az ilyen szerződéseket a finn kormány az autonóm igazgatás jóváhagyása nélkül nem is írhatja alá.²⁴ Ennek köszönhető többek között az is, hogy Finnország EU-s csatlakozásakor Åland kiharcolta magának a 2. sz. kiegészítő jegyzőkönyvet, mely a forgalmi adók, a jövedéki adók és az egyéb közvetett adók tekintetében mentesíti a szigeteket az EU-s jogszabályok hatálya alól.²⁵ Az ålandiaknak van saját kvázi állampolgárságuk (*Hembygdscitizens*) és számos azzal járó előnyük.²⁶ Az ålandi állampolgárok a szigetek demilitarizációjáról szóló nemzetközi szerződéssel összhangban mentesülnek a sorkatonai szolgálat alól,²⁷ ezen felül privilégiumokat élveznek az ingatlan- és földvásárlásoknál, továbbá a regionális parlamenti választások esetében egyedül ők rendelkeznek aktív és passzív választójoggal.

Természeti erőforrások

Finnországban nincs olyan általános földvédelmi törvény, ami szabályozná a fakitermelést, a halászatot, vadászatot, vagy épp az ipari tevékenységet benne a bányászattal, és a gátépítésekkel a számi területeken.²⁸ Ennek következtében az állami tulajdonú finn erdészeti vállalat, a *Metsähallitus* évente mintegy 200 000 m³ fát vág ki a Számi Szülőföld területén.

22 Statútum 38. szakasz.

23 Uo. 18. szakasz.

24 Uo. 58–59. szakasz.

25 Az EU-s döntéshozatal és a szigetek autonómiájának kapcsolatáról emellett a statútum 9a fejezete rendelkezik.

26 Uo. 2. fejezet.

27 Finnország egyike azon kevés európai országnak, ahol történelmi és földrajzi okokból a katonai semlegesség mellett továbbra is van sorkatonai kötelezettség. A finn hadsereg ennek megfelelően aránytalanul nagy egy 5 milliós országhoz képest, amennyiben mintegy 350 000 aktív katonával és csaknem 1 milliós tartalékos állománnyal rendelkezik.

28 Egy átfogó földvédelmi jogszabály hiányát az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága is felrótta Finnországnak. Lásd többek között a szervezet 2005-ös jelentésének 17. bekezdését: http://ccprcentre.org/doc/ICCPR/AR/A_60_40_vol.I_E.pdf, p. 25.; letöltés ideje: 2015. 10. 12. Megemlítendő ugyanakkor, hogy létezik egyfajta korlátozott földvédelmi rezsim a skolt számikra vonatkozóan, melynek keretében egy arra jogosult állami szerv bizonyos időintervallumot nem meghaladó kereten belül földvásárlási előjogot, illetve eladási tilalmat biztosíthat a skolt közösséghez tartozó személyeknek. Lásd erről bővebben: Suksi, Markku: Land rights and real property in the Nordic countries: a tentative sketch of an argument with some Nordic examples. *Europa Ethnica*, 2008. 3.

Ezen fakivágások nagymértékben lecsökkentették azokat a területeket, ahol szabad rénszarvas-tartást lehet folytatni, tekintve, hogy e tradicionális tevékenység alapfeltétele a rénszarvasok fő táplálékának, a zuzmónak a megléte, amely növény a fakitermelés folyamatában elpusztul.²⁹ Az északi országok közül Norvégiában a legfejlettebb az őshonos lakosság földvédelme, melyet a 2005. évi 85-ös számú *Finnmark*-törvény biztosít.³⁰ A norvégiai Számi Parlamenttel közösen kidolgozott törvény értelmében, az addig a norvég állam által birtokolt *Finnmark* megyei földek mintegy 95%-a (46 000 km²) egy új intézmény, a *Finnmark* birtok (*Finnmarkseiendommen*) elnevezésű ügynökség tulajdonába kerültek át, melynek 6 tagú elnöki testületébe 3-3 személyt nevez ki *Finnmark* megye tanácsa, illetve a Számi Parlament. Ez a testület jogosult a megye természeti erőforrásainak használatáról dönteni.³¹

Hasonlóan élnek a bányászattal kapcsolatos ellenérzések. Finnország legészakibb közigazgatási egységében, Utsjokiban 2014-ben akart volna gyémántbányászatba kezdeni az ír tulajdonban lévő *Karelian Diamond Resources* nevű vállalat, mely az intenzív számi ellenállásnak köszönhetően idén áprilisban lemondott ezen terveiről.³² Ugyanez a helyzet Svédországban, ahol a brit tulajdonban lévő *Beowulf* bányászati társaság 2006-ban nyert koncessziót a *Kallak / Gállok* környéki vasérckészlet kibányászására, melynek becsült mennyisége meghaladja a 130 millió tonnát, és mely lelőhely a számi rénszarvaslegelő területeken fekszik. Ezen tevékenység ellen szintén permanens tiltakozás folyik demonstrációkkal, útblokádokkal.³³

A finnországi svédek által lakott területek a Számi Szülőföld területeitől eltérően ásványi kincsekben kevésbé gazdagok, ezért a természeti erőforrások kérdése ebben a viszonylatban nem bír konfliktuspotenciállal, és nem jelenik meg deprivációként a svéd ajkú közösségnél. Åland e tekintetben is kakukktójas, hiszen míg Finnország egészén nincs olyan jogi rezsim, mely általános jelleggel szabályozná a kisebbségi közösségek és az általuk lakott területeken fellelhető természeti erőforrások kérdését, addig Åland esetében az erőforrások kinyerését a földtulajdonszerzésre rótt sajátos szabályok szűkítik a szabad piac számára. Ezt a jogintézményt ma a státútum mellett az Ålandon való birtokszerzésre vonatkozó 1975/3. törvény

29 A tendenciáról dokumentumfilm is készült, célzottan az ENSZ szerveinek: Az utolsó yoik a számi erdőben címmel (A yoik hagyomány számi énekforma). A film ingyenesen hozzáférhető: <https://vimeo.com/59980685>; letöltés ideje: 2015. 06. 06.

30 A törvényt lásd: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11129>; letöltés ideje: 2015. 06. 08.

31 Ezt a törvényt az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO) is a követendő példák közt említi. Lásd: UN-ILO (2009): *Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice – A Guide to ILO Convention No. 169*. 102–103. Letöltés helye: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_106474.pdf; letöltés ideje: 2015. 06. 08.

32 Lásd erről bővebben: <http://www.independent.ie/business/irish/karelian-diamonds-to-quit-northern-finland-31122201.html>; <http://www.snowchange.org/2015/04/irish-diamond-company-pulls-out-of-sami-territory-in-finland/>; letöltés ideje: 2015. 06. 06.

33 Lásd bővebben: <https://kolonierna.wordpress.com/the-struggle-in-kallak-gallok/>; letöltés ideje: 2015. 06. 08.

szabályozza,³⁴ ennek gyökerei azonban egészen az autonómia fogantatásáig nyúlnak vissza. Nem sokkal azután, hogy a Népszövetség határozatot hozott Åland hovatartozását illetően (tudniillik, hogy Finnországnak vagy Svédországnak legyen-e része) arra bízta a feleket, hogy folytassanak párbeszédet esetleges további garanciákról. Ennek lett a következménye az ún. Åland megállapodás Finnország és Svédország között, melynek értelmében a birtokeladások tekintetében a helyi magánszemélyek, illetve jogi személyek elővásárlási joggal rendelkeztek bármely más vevővel szemben, úgy, hogy az árát megegyezés híján az illetékes bíróság szabta meg. A felek erre a jogintézményre (melyhez hasonló a számiknak ma különösen kedvező volna) olyanként tekintettek, mint ami hozzájárul a népszövetségi döntés azon passzusának gyakorlatba ültetéséhez, mely a szigetek svéd jellegének megőrzését tette kötelezővé.³⁵

Politikai képviselet

A természeti erőforrások kérdése felvet egy másik problémás területet, nevezül, hogy a finn szervek és a Számi Parlament között nincsen semmilyen intézményesített mechanizmus a számi érdekeknek a közpolitikai döntéshozatalba való becsatornázására. Sem a finn parlamentben, sem a nemzetközi intézmények finn delegációiban nem találunk egyetlen számi képviselőt sem. A Számi Szülőföld övezetet a területileg legnagyobb választókerületbe integrálták bele (*Lapland* kerület, mely 7 képviselőt küld a törvényhozásba), ahonnan már csak a választási matematika okán sincs lehetőségük önálló képviselőket delegálni a parlamentbe. E kérdésben is előrébb jár a Norvégiában levő szabályozás. Itt ugyanis éppen a *Finnmark* törvény körül kialakult kezdeti elégedetlenség hozott magával egy politikai megállapodást a norvég kormány, illetve a Számi Parlament között, melynek értelmében valamennyi állami közintézménynek (minisztériumoktól ügynökségekig) előzetesen konzultálnia kell a Számi Parlamenttel olyan döntések meghozatala előtt, melyek kapcsolatban állnak a számi nyelvvel és kultúrával, vagy a hagyományos számi életmód fenntartásához szükséges anyagi természetű javakkal.

A svéd ajkúak ezzel szemben az intézményes hatalomgyakorlás legkülönbözőbb szintjein vannak jelen. A svéd nyelvű közösség érdekeit megjelenítő és kiemelten nyelvi jogaik fenntartását és továbbfejlesztését szorgalmazó Svéd Néppárt 1979 és 2015 között 36 évig volt tagja a különböző ideológiai összetételű finn kormánykoalícióknak, rendszerint egy vagy két

34 E jogszabály értelmében földbirtokot illetve ingatlant csak ålandi állampolgár vehet Ålandon. A *Hembygdsrätt* viszont csak a helyben született polgárok kaphatják meg, vagy akinek valamely szülője ålandi. Kérvényre kaphat vásárlási engedélyt az a magánszemély, aki legalább 5 éve helyben lakik, vagy aki tartósan helyben kíván lakni a jövőben. Lásd még: <http://www.nordregio.se/en/Metameny/About-Nordregio/Journal-of-Nordregio/Journal-of-Nordregio-2010/Journal-of-Nordregio-no-2-2010/Foreign-second-homes-in-Norden/>; letöltés ideje: 2015. 10. 13.

35 A megállapodás szövegét lásd a Népszövetség hivatalos közlönyében: http://www.kulturstiftelsen.ax/traktater/eng_fr/1921b_en.htm; letöltés ideje: 2015. 10. 13.

kormánytaggal. A legtöbb finnországi svéd erre a pártra adja hagyományosan a szavazatát, melynek változása így a demográfiai trendeket követi (az első választáson, ahol megmérették magukat, 1907-ben az összlakosság szavazatainak 12,6%-át szerezték meg, míg a legutóbbi, 2015-ös választásokon a 4,9%-át). Åland itt annyiban speciális, hogy az ország választókerületi beosztása okán egy képviselővel minden esetben fog rendelkezni a Finn Parlamentben. Åland esetében továbbá a státútum 9, valamint 9a³⁶ fejezeteinek nyomvonalán – vagyis a nemzetközi szerződések kötésebe, illetve az EU-s döntéshozatalba való beleszólás vonalán – Åland hatékonyan tud érvelni amellett: miért indokolt a legkülönbélebb nemzetközi intézmények finn delegációiban részt venniük. Intézményesített lehetősége Ålandnak nemzetközi fórumokban való részvétellel jelenleg a két Északi Tanácsi képviselőjén keresztül nyílik lehetőség, amely fórumban Åland mint önálló – Finnországtól külön – tag van jelen 1970 óta. Emellett van egy állandó ålandi alkalmazott Finnországnak az Európai Unió Melletti Állandó Képviselőtén. Minden további fórumban való részvétel *ad hoc* alapon történt, illetve történik, így korábban Ålandnak volt képviselője az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének finn delegációjában Gunnar Jannsson személyében 1995 és 2003 között (a jelenlegi finn delegáció nem rendelkezik ålandi taggal). Hasonlóképpen Elisabeth Naclér póttagja volt az EBESZ Parlamenti Közgyűlése finn delegációjának, mint a Finn Parlament ålandi képviselője.

Nyelv

Norvégiát, Svédországot és Finnországot összehasonlítva közös jellemző, hogy a számi nyelven való tanítás mindhárom északi országban egy földrajzilag behatárolt területen érvényesül leginkább,³⁷ melyen kívül a számit, mint nyelvet lehet tanulni, de tannyelvként

36 A 9a fejezet rendelkezései, mely szerint Åland részt vehet az EU-s döntéshozatali mechanizmuson belül a finn álláspont kialakításában olyan témák esetében, melyek érintik a szigetek autonóm kompetenciáit, sőt ezen témák esetében az autonóm kormányzat maga fogja Finnország álláspontját a kérdésben megalkotni ha az Európai Unió intézményei által hozott valamely döntés részben vagy egészben érinti a közös politikáknak a végrehajtását Ålandon. Ezen passzust a jogbiztonság szempontjából is fontos volt beiktatni 2004. január 30-án. Két jogeset ugyanis rámutatott a kérdésben meglévő joghézagra. Az egyik eset a vadon élő egyes vízi madárfajok tavaszi vadászatára vonatkozott, (C344/03. sz. ügy, Európai Bizottság v. Finn Köztársaság), míg a másik az Ålandot érintő hajókon árusított szájon át fogyasztható dohány forgalmazásáról (C343/05. sz. ügy, Európai Bizottság v. Finn Köztársaság). Az Európai Törvényszék mindkét esetben megállapította, hogy Åland nem ültette át a vonatkozó közösségi irányelvek rendelkezéseit és kötelezte a területi államot a mulasztás orvoslására. Erre ugyanakkor a finn kormánynak nem volt tényleges lehetősége, hiszen mindkét érintett témakör Åland kizárólagos kompetenciájába tartozott.

37 Ennyiben tehát keverednek az autonómia területi illetve kulturális elemei. A magyarországi nemzetiségi önkormányzatok, vagy a szerbiai nemzeti tanácsokkal szemben, ahol személyi elven határozzák meg a jogalanyok körét, ez a megoldás inkább a dél-tiroli ladínokhoz hasonló helyzetet hoz létre, akik a saját nyelvükkel kapcsolatos különleges jogaikat csak az általuk lakott területeken belül tudják érvényesíteni. Bővebben a dél-tiroli modellről lásd: Dabis Attila: Dél-Tirol autonómia-státútuma. *Magyar Kisebbség*, 2012. 3–4. 43–95. Letöltés helye: <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/002Dabis%20Attila.pdf>; letöltés ideje: 2015. 07. 07.

már nem szerepelhet (kivétel ez alól Norvégia). Ezen túlmenően azonban alapvető különbségeket találunk e három ország, de főleg Norvégia és a másik két északi állam között.³⁸ Finnországban a számi nyelven való oktatás a Számi Szülőföldön belül is csak azon számi diákok esetében kötelező eleme a tantervnek, akik már beszélnek valamelyik számi nyelvet (ez utóbbihoz hasonló megszorítást Norvégiában nem találunk). Az Alapfokú Oktatásról szóló 1998/628. törvény ezen kívül nem tesz említést arról, hogy a Számi Szülőföldön kívüli eső területekre milyen szabályok vonatkoznak, erről részletesebben az Oktatási Minisztérium 2007. évi 392. rendelete vonatkozik. Ennek értelmében a Szülőföldön kívüli számik, a finnországi bevándorlókhoz hasonló feltételek mellett tanulhatják anyanyelvüket, igény esetén, maximum heti 2,5 óra erejéig (Svédországban is ugyanilyen szabályozás van hatályban). A számi közösség fenntartása ezzel a rendszerrel szemben, hogy a Szülőföldön kívüli társaik számára nem biztosított a hatékony nyelvtanulás lehetősége, ami különösen aggasztó, tekintve hogy Finnország esetében a számik több mint 60%-a, a 10 éven aluli gyermekeknek pedig csaknem háromnegyede a Szülőföld területén kívül él.³⁹ Norvégiában ezzel szemben a számi területeken kívül is lehet tanulni a számi nyelvet, illetve oktatásban részesülni az adott nyelven, ha azt az adott önkormányzaton belül legalább 10 fő igényli. Ilyen csoport aztán mindaddig fenntartható, ameddig a beszélők száma a csoportban nem esik 6 fő alá. Pozitívként említendő ugyanakkor Finnország esetében, hogy minél jobban kiterjesztik az egyes oktatási intézmények a számi nyelv oktatását, illetve a számi nyelvű oktatást a Szülőföld területén belül, annál több forrást kapnak tevékenységük finanszírozására a központi költségvetésből.

A nyelvi jogok tekintetében is komoly eltérés van a svéd, illetve számi közösségek között, a svéd nyelv ugyanis a 2003/423. törvény (nyelvtörvény) értelmében második „nemzeti nyelv”, vagyis második hivatalos nyelv.⁴⁰ A magánszemélyeknek az állammal való kommunikációjában itt az a mérvadó, hogy születésnél a két hivatalos nyelv közül melyiket adták meg a szülők a gyermek anyanyelveként. Amennyiben a svédet, úgy az adott állampolgár valamennyi tájékoztatást – a választásokról szóló hivatalos tájékoztatásoktól kezdve, a rendőrségi idézéseken át a bírósági végzéseikig – svéd nyelven fogja kapni, mindaddig, amíg át nem vált finn nyelvre. A két nyelv közötti váltásra ugyanis van lehetőség. Az önkormányzati köztestületeknek a saját ügyrendjük tekintetében, valamint az állami hivatalokkal való kommunikációjában ugyanakkor az adott önkormányzat lakosságának nyelvi arányai mérvadóak az alkalmazandó nyelv(ek) meghatározásakor. Egy önkormányzat akkor lehet hivatalosan is

38 A részletes eltérésekről lásd: Aikio-Puoskari, Ulla: The ethnic revival, language and education of the sám, an Indigenous people, in three Nordic countries (Finland, Norway and Sweden). In: Mohanty, Ajit K. – Panda, Minati – Phillipson, Robert – Skutnabb-Kangas, Tove (eds): *Social Justice Through Multilingual Education. Multilingual Matters*: Bristol, 2009. 238–262.

39 Forrás: Finn Kormány: *Report of the government on the application of language legislation*. Igazságügyi Minisztérium: Helsinki, 2009. Letöltés helye: http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/julkaisut/6FiopvJGh/KielikertomusENG_060432009_netti.pdf; letöltés ideje: 2015. 06. 15.

40 Forrás: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030423.pdf>; letöltés ideje: 2015. 10. 12.

kétnyelvű, ha a lakosságon belül a svéd ajkúak aránya eléri a 8%-ot, vagy legalább a 3000 főt. A kétnyelvű státusz akkor szűnik meg, ha ezen mutatók 3000 fő alá, vagy arányaiban 6% alá csökkennek.⁴¹ A finn modell ebben a tekintetben rálicitál az Európa Tanács ajánlásaira is, melyek 10%-ban javasolják meghúzni a kisebbségi nyelvhasználat mértékét. Mindezekkel együtt is vannak azért még hiányosságok ebben a rendszerben is. A finn kormánynak a nyelvi jogok gyakorlatba ültetését vizsgáló 2009-es jelentésének tanulsága szerint a kétnyelvű önkormányzatok svéd ajkú lakosságának mindössze 39%-a válaszolta azt, hogy mindig vagy többnyire kap svéd nyelven is tájékoztatást, illetve képes ezen a nyelven a közhivatalokban kommunikálni (ugyanez az arány a legkirívóbb esetben, Turkuban mindössze 15%-os volt).⁴² 22%-uk ezzel szemben azt panaszolta, hogy ritkán, vagy soha nem tudja ügyeit svédül intézni (ugyanezen arány Helsinkiben 34%-os, Vantaa-ban pedig kirívóan magas, 59%-os).⁴³ Ehhez jön hozzá, hogy noha az elemi, közép-, illetve szakiskolákban is kötelező mindenhol a svéd nyelv tanulása, egy 2005-ös törvénymódosítás értelmében érettségi vizsgát tenni svéd nyelvből nem kötelező, hanem csak választható annak, aki finn anyanyelvű. Ez a szabályozás nagymértékben súlytalanítja a svéd nyelvű iskolai tanulmányok relevanciáját a diákság szemében. Nem úgy Ålandon, ahol az oktatásügy kizárólagos kompetenciája az autonóm régiónak, a svéd nyelv hivatali használatára pedig kötelez az autonómia-statútum. Ålandon így nemcsak a helyi közintézményekben egyedül hivatalos nyelv a svéd, hanem ezen intézményeknek a finn közhivatalokkal való kommunikációjában is kötelezően ezt a nyelvet kell alkalmazni. Ez utóbbi megkötés bár magas színvonalú védelem képét sugallja, a gyakorlatban ez sokszor inkább hátráltatja a szigeteknek a formális csatornákon történő érdekérvényesítését, hiszen a finn közintézmények esetében nem mindenhol találni olyan alkalmazottat, aki a gyakorlatban is képes volna a svéd nyelven történő kommunikációra.

Aktuális nemzetközi kérdések

A fentebbi fejezeteknél már említésre került a svéd ajkú közösségnek a nemzetközi kapcsolatokban való hatékony részvételének kérdése, kiemelve ezek közül is Åland esetét. A számik esetében ez a kép is lehangolóbban fest. A számos eltérő hiányosság, ami az északi országok törvényeiben általában a számikkal kapcsolatban megnyilvánul, arra ösztönözte a Számi Tanácsot a kilencvenes évek első felében, hogy kezdeményezzék egy olyan átfogó, multilaterális egyezmény szövegezését, mely valamennyi sérelmet és problémát hosszú távra,

41 423/2003 törvény 5 (2) szakasz.

42 Finn Kormány: *Report of the Government on the application of language legislation*. Oikeusministerio: Helsinki, 2009. 22–23. Letöltés helye: http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/julkaisut/6FiopvJGh/KielikertomusENG_060432009_nettti.pdf; letöltés ideje: 2015. 10. 12.

43 Uo. 24.

megnyugtatóan rendezni képes valamennyi részes országban.⁴⁴ Az Északi Tanács volt az a nemzetközi szervezet, mely felkarolva az ötletet mandátumot adott egy paritásos szakértői bizottságnak (1-1 tag a befogadó államok által kinevezve, másik 1-1 tag pedig az egyes számi parlamentek által) egy ilyen terv elkészítéséhez 2001. november 7-én (a tényleges munkát a bizottság 2003 januárjában kezdte meg). E szakértői bizottság munkájának eredménye az úgynevezett „Északi számi egyezménytervezet” (*Draft Nordic Sámi Convention*), melyet 2005. október 27-én mutattak be Oslóban.⁴⁵ Az egyezménytervezettel kapcsolatos tárgyalások azóta holtvágányon mozognak,⁴⁶ ahonnan a számi félnek érdeke azt mihamarabb kimozdítani, tekintve, hogy a tervezet komplex, és mindenre kiterjedő módon szabályozná a számik problémáit az erőforrás-birtoklástól a politikai képviseleten és a nyelvoktatáson át egészen a számik önrendelkezéshez való jogáig, vagy épp a határokon átnyúló rénszarvas-legeltetés kérdéséig. Jelenleg sincs azonban egy olyan paragrafusa sem a tervezetnek, melynek tartalma már közmegegyezésnek örvendene, beleértve így azon részeket is, melyek a számi parlamenteknek a tervezet kidolgozásában való részvételére, annak majdani jóváhagyására, illetve végrehajtásának ellenőrzésére vonatkoznak.

A számi egyezménytervezetnél csak az ILO 169-es egyezmény ratifikálása körül kialakult helyzet okoz nagyobb elégedetlenséget. Ezt az egyezményt ugyanis egyedül Norvégia ratifikálta (1991-ben). Finnország, Svédország és Oroszország aláírta ugyan, de nem ratifikálta (az előzménynek számító 1957. évi 107-es egyezményt pedig egyik számi befogadó állam sem írta alá). A ratifikáció többek között azzal járna, hogy a részes államnak biztosítania kellene a területükön élő őshonos népek számára az általuk hagyományosan birtokolt területek föltti tulajdonjogot, benne valamennyi ott fellelhető természeti erőforrással és ásványkincssel, illetve biztosítani kellene az ezen kívül eső olyan területek használatát, melyekhez hagyományosan hozzáférésük volt. Még ahol a szóban forgó területek tulajdonjogát az állam fenn is tartaná magának, ott is biztosítani kellene a megfelelő mechanizmust arra, hogy bármilyen tervezett ipari tevékenységgel kapcsolatos döntésben a számik részt vehessenek, illetve az ebből származó bevételből részesüljenek.⁴⁷

Végezetül noha a Finnország, illetve Svédország EU-csatlakozásához fűzött 3. jegyzőkönyv értelmében az uniós szerződések rendelkezései ellenére is kizárólagos jogok biztosíthatóak a számiknak a rénszarvasenyésztésre vonatkozóan, a gyakorlatban ez sem tudta elejét venni bizonyos hátrányos folyamatoknak, így a hagyományos (kültéri) rénszarvasvágás

44 A Számi Tanács olyan INGO, mely mind a 4 befogadó állam számi közösségeinek civil szervezeteit magába foglalja, és az ő érdekekben fejt ki szakpolitikai tevékenységet.

45 A tervezet megszületésével kapcsolatos háttérinformációért lásd: Koivurova, Timo: Draft for a Nordic Sámi Convention: Nations Working Together. In: *International Community Law Review* 10, 2008. 279-293.

46 A számi parlamentek közös fórumaként működő Számi Parlamentáris Konferencia legutóbb 2014. február 20-án fogadott el határozatot az egyezménytervezettel kapcsolatos elvárásairól, köztük arról, hogy legkésőbb 2016 végéig zárják le a tárgyalásokat. Forrás: <http://www.sametinget.se/73165>; letöltés ideje: 2015. 06. 09.

47 ILO 196-es egyezmény 13–19. cikkei.

például nem engedélyezett, és az állatokat külön erre a célra létrehozott steril és hűtött (!) helyiségekben szabad csak levágni.⁴⁸

További releváns szempontok

Dinamikusan növekszik azon tudományos munkák száma, melyek igyekeznek konceptualizálni és ezáltal megragadhatóvá tenni azokat a faktorokat, amik szerepet játszanak egy kisebbségi közösség célkitűzéseinek sikerre juttatásában. Az alapkérdés ezeknél a tanulmányoknál minden esetben az, hogy beazonosíthatóak-e bizonyos törvényszerűségek, vagy minták egy adott kisebbségi követelés sikerében, vagy kudarcában. Létezik-e általános sikerrecept? A kérdést különböző indikátorok felhasználásával lehet megközelíteni, melyek közül a jelen tanulmány szempontjából nem mindegyik alkalmazható. Széles konszenzus övezi például azt az észrevételt, hogy a demokráciára és a joguralomra vonatkozó hagyományok megléte egy adott országban hozzájárul autonóm megállapodások létrejöttéhez, ezért is van, hogy ilyen megállapodások nagyrészt (noha nem kizárólag) liberális demokráciákban alakult ki.⁴⁹ E szempont elsősorban az országok közötti összehasonlításban alkalmazható, országokon belüli esetek összemérésére kevésbé. Hasonló a helyzet az erőszak alkalmazásának kérdésével is. Daftary kiemeli az álandi példa sikerének egyik releváns elemeként az első világháborút követő szakadár mozgalomnak az alacsony militarizáltsági fokát.⁵⁰ Ezt a hipotézist támasztja alá általános jelleggel Shaykhutdinov is, aki 87 állam 168 etnikai csoportjának 1945 és 2000 közötti mozgalmain végzett korreláció- illetve regresszió-analízist (amennyiben ezen közösségek aránya meghaladta a befogadó ország lakosságához viszonyított 1%-ot, illetve nagyobbak voltak 100 000 főnél) annak megválaszolására, hogy milyen hatással vannak

48 A tradicionális módszerrel szemben a szűz havon történő vágás, ami a sterilitás mellett a hús természetes konzerválásához szükséges megfelelően alacsony hőmérsékletet is biztosítja.

49 A demokratikus politikai kultúra meglétének autonómiát támogató jellegéről bővebben lásd többek között: Ghai, Yash – Woodman, Sophia: *Comparative perspectives on institutional frameworks for autonomy*. In: Ugyanők (eds.): *Practising self-government. A comparative Study of Autonomous Regions*. Cambridge: Cambridge UP, 2013. 449–486.; Constantin, Sergiu – Osipov, Alexander – Salat, Levente – Székely István Gergő (eds.): *Autonomy Arrangements around the World: A Collection of Well and Lesser Known Cases*. Cluj-Napoca/Kolozsvár: Romanian Institute for Research on National Minorities, 2014. 465–466.; Daftary, Farimah: *Insular autonomy; a framework for conflict resolution? Corsica and the Åland-islands*. *The Global Review of Ethnopolitics*. 2001. 1 (1). 19–40. Más szerzők ugyanakkor vitatják a demokrácia fontosságát az autonómiaalkotásban és olyan példákra utalnak, mint Hong Kong esete Kínával, Aceh Indonéziában, Bougainville Pápua Új-Guineában, Muszlim Mindanao a Fülöp-szigeteken, vagy épp Tatár föld Oroszországban. Lásd erről például: Schulte, Felix: *Conflict Regulation through Self-Rule – Success Factors of Territorial Autonomy Systems*. Report from the Åland Islands Peace Institute, 2015. 1 (április). Letöltés helye: http://www.peace.ax/images/FINAL_Report_1_2015_FS_online.pdf; letöltés ideje: 2015.10.16.

50 Daftary, 2001. *Insular autonomy*, i.m. 28.

az erőszakos illetve a békés kisebbségi mozgalmak az autonómiakövetelések teljesülésére.⁵¹ A tanulmány bizonyítja, hogy a békés taktikákkal (tüntetések, sztrájkok stb.) operáló autonómiamegvalósulások mintegy háromszor nagyobb esélyük van a sikeres teljesülésre, mint az erőszakkal követelt alternatíváknak. Tekintve azonban, hogy esetünkben mind a svéd ajkú közösség, mind a számik békés taktikákkal operálnak, illetve operáltak a múltban, ennek a szempontnak sincs nagy magyarázó ereje. E tanulmány ugyanakkor azonosít egy sor további releváns faktort is, ami a svéd-számi példa szempontjából is tanulságos. Pozitív korreláció volt kimutatható az autonómiakövetelés sikerével azon esetekben, ahol nagyobb lélekszámú és főként koncentráltan élő kisebbségi közösségek felől érkezett a követelés (a tanulmány szerint a területi koncentráció relevánsabb, mint a számarány önmagában), illetve ott, ahol adott(ak) volt(ak) valamely nemzetközi közvetítő(k) jelenléte (mely esetekben az állami szereplőknek nagyobb befolyásolási potenciáljuk van, mint nemzetközi szervezeteknek). Ez utóbbi szempont fontosságát erősíti meg Ghai és Woodman is, akik egy ötfokozatú skálán értékelték, hogy az általuk vizsgált 13 régió esetében mely faktorok és milyen erősséggel járultak hozzá az autonómia megvalósulásához.⁵² A legerősebb korreláció az autonómiaalkotással a rendszerváltozások illetve a nemzetközi közösség hozzájárulása mellett akkor mutatkozott, amikor az adott közösség által lakott terület méretében és erőforrásaiban kicsinek minősült a befogadó állam hasonló tulajdonságaihoz képest. Érdekes adalékot szolgáltat a kérdéshez Lapidoth, amikor emellett érvel, hogy adott autonómiát azon állam hallgatólagos vagy kimondott beleegyezésével célszerű létrehozni, melyhez az adott kisebbségi közösséget etnikai, vagy más kötelékek fűzi; a létrejövő megállapodás a szóban forgó régió és az állam számára egyaránt előnyös kell legyen.⁵³ Végül említést érdemel Cunningham tanulmánya, mely az önrendelkezési folyamatok tárgyalásában részt vevő elsődleges felek, így az adott kisebbséget képviselő szervezetek, illetve a befogadó államok kormányainak belső fragmentáltságát vizsgálta.⁵⁴ Az ő következtetései alapján egy autonómiamegállapodás létrejöttének valószínűségét növeli, ha a központi kormányzatban alacsony a vétójátékosok száma, akik egy ilyen folyamatot az állam oldaláról meg tudnak akadályozni, vagy hátráltatni;⁵⁵ ha az önrendelkezési mozgalom vagy egységes, vagy olyan módon fragmentált, hogy a többségben lévő mérsékeltet a központi kormányzat limitált autonómiakoncesszióval is ki tudja elégíteni.⁵⁶ Külön növeli az esélyeket, ha a megosztott kisebbségi szervezetek között létezik valamilyen egyeztető

51 Shaykhutdinov, Renat: Give peace a chance: Nonviolent protest and the creation of territorial autonomy arrangements. *Journal of Peace Research*, 2010. 47 (2). 179–191.

52 Ghai – Woodman, 2013. Comparative perspectives on institutional frameworks for autonomy, i.m. 452.

53 Lapidoth, Ruth (1997): *Autonomy – Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*. US Institute of Peace Press: Washington D.C., 1997. 199–201.

54 Cunningham, Kathleen Gallagher: *Divided and Conquered: Why States and Self-determination Groups Fail in Bargaining Over Autonomy*. University of California Electronic Theses and Dissertations: San Diego, 2007.

55 Példaként említésre kerül a korzikai autonómiafolyamat, amit 1982-ben, 1991-ben és 2001-ben is limitálta a vétójátékosok túlzott száma a központi-állami döntéshozatal szintjén.

56 Ilyen példa volt Északkelet-Indiában a naga, mizo illetve bado mozgalmak.

fórum, vagy közös koordináló intézmény, ami csökkenti annak veszélyét, hogy egy felajánlott autonómiamegállapodás elfogadását a radikális szervezet(ek) blokkolni tudják.

Összegzés

A finnországi számiknak a saját jogállásukkal kapcsolatos elégedettsége összehasonlításban jóval alacsonyabb a svéd ajkú közösséghez képest, és különösen nagymértékben tér el az ålandiakkal való összevetésben. Míg ez utóbbi közösség területi autonómiája egy konstruktív módosítási folyamaton esik át jelenleg, amit jóhiszemű párbeszéd és az autonóm hatáskörök tényleges bővítésének kölcsönösen vállalt célja jellemez úgy a többség, mint a kisebbség részéről, addig ehhez hasonló bizalmi viszonyt a finnek és a számik között egyáltalán nem lehet felfedezni. Az okok főként történelmieket. A tény, hogy a finn területek történelmük legnagyobb részében svéd fennhatóság alatt éltek, kiemelt szerepet juttatott a svéd ajkú elitnek a finnek részéről. A finn történelem, benne a finn nemzeti ébredéssel, vagy az oroszokkal szemben a függetlenségért folytatott harcokkal a svéd ajkú közösség említése nélkül nem beszélhető el, ez pedig privilegizált pozíciót ad a svédeknek bármely más kisebbségi közösséggel szemben. Számi részről a túláradoan elégedetlen hangokat a belpolitikai fejlemények, így mindenekelőtt az elégtelen föld- és erőforrás-védelem, valamint az oktatáspolitikai hiányosságai mellett a kedvezőtlen nemzetközi folyamatok is táplálják. Az EU-csatlakozási szerződés számi protokolljának hatástalansága, az ILO 169-es egyezmény ratifikálásának halogatása, vagy az Északi számi egyezménytervezet holtvágányra futása mind fokozzák az általános kiábrándultságot.

Az Åland-szigeteket megillető kimagasló színvonalú jogvédelem kiharcolásában fontos szerep jutott az ålandi önrendelkezési mozgalomnak (mely sikeresen lovagolta meg a finn függetlenedés nyomán bekövetkező rendszerszintű változásokat), valamint az e mozgalom törekvéseit támogató Svéd Királyságnak,⁵⁷ illetve legalább ilyen mértékben – ha nem épp nagyobb mértékben – a térség geostratégiai fontosságának, melynek okán egy sor külső szereplő (mindenekelőtt a britek, a svédek, az oroszok, valamint a Népszövetség) számára volt elemi érdek a szigetek jogi státuszának megnyugtató rendezése.⁵⁸ Nem túlzás tehát azt állítani, hogy

57 Svédországnak *expressis verbis* területi követelése nem voltak ugyan, de azt támogatta, hogy az ålandi lakosság a népek önrendelkezési jogának megfelelően maga dönthesse népszavazás keretében arról melyik államhoz szeretne tartozni. Ezen túl a második világháborút követően mutatott Svédország legutóbb bármiféle aktivitást a szigetekkel kapcsolatban, azóta viszont nem rendelkezik semmiféle anyaország-politikával.

58 Az Åland-szigetek birtoklása kulcsfontosságú a Balti-tenger katonai és kereskedelmi ellenőrzéséhez, emellett egy svéd tudós találó meglátása szerint Åland olyan „*csőre töltött fegyvert Svédország számára, amelyet egyenesen Stockholmra szegeznek*”. Gardberg, Anders: *Åland Islands. A Strategic Survey*. National Defence College: Helsinki, 1995. 19.

e kiemelt földrajzi pozíció hiányában a szigetek jó eséllyel semmilyen autonómiát nem élveznének ma. A térbeliségnek a fontosságát az időzítés nyomatékosította, amennyiben a finn politikai elit is igyekezett frissen létrejött államként elnyerni a nemzetközi közösség támogatását és szimpátiáját az ezerkilencszázttíz évek végén, húszas évek elején.

A történelmi sajátosságok mellett tehát további releváns tényező a svéd ajkúak és a számik „sikerességének” eltérésében: a számik alacsony száma, földrajzi szétszórtsága és távol-sága a finn lakossághoz képest (ami már eleve kevesebb társadalmi érintkezést jelent a többség és a kisebbség között), és politikai szervezeteik gyengébb intézményesítettsége (gondolva itt elsősorban a saját pártok illetve a megfelelő politikai képviselő hiányára), mely nem teszi lehetővé még a hatékony vétőgyakorlást sem, nemhogy a saját preferenciáknak a politikai döntéshozatalba való becsatornázását. A számiknak továbbá nincs anyaországuk, amely támogatni tudná őket törekvéseikben, és Ålanddal ellentétben a Finnország életében bekövetkező nagyobb rendszerszintű változásokat sem sikerült olyan mértékben meglovagolniuk, mint déli sorstársaiknak. Emellett az általuk lakott területeken fellelhető természeti erőforrások mértéke makrogazdasági szempontból is jelentékeny gazdasági potenciállal ruházza föl a Számi Szülőföld területet, ami főleg egy olyan recessziós periódusban válik igazán jelentőssé, amilyenbe az utóbbi években került a finn gazdaság.⁵⁹ Mindez növeli a konfrontáció esélyeit a befogadó állammal és csökkenti az ILO 169-es egyezmény szavatolta jogvédelem kiharcolásának esélyeit. Ebből kifolyólag rövid illetve középtávon nem várható érdemi javulás a számik jogi státuszában, illetve a finnekkel ápolt viszonyában. Pozitívumként említendő ugyanakkor, hogy Finnországban fejlett a demokratikus politikai kultúra, valamint hogy az őshonos népek védelmére szofisztikált nemzetközi jogi rezsim mellett ilyen irányultságú nemzetközi fórumok és jogorvoslati eljárások is léteznek. Fontos továbbá, hogy a számi közösséget a saját céljai tekintetében nem jellemzi különösebb belső fragmentáció, a számikat megjelenítő valamennyi érdekképviselői szerveződés azonos célok megvalósulásáért áll ki.

59 Lásd erről bővebben például a Financial Times cikkét: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/35c8560c-c62f-11e4-add0-00144feab7de.html#axzz3f6qSd51H>; letöltés ideje: 2015. 07. 06.

LÁNCOS PETRA LEA

A KÜLHONI MAGYAROK NYELVI
DISZKRIMINÁCIÓJA AZ UNIÓBAN – AZ EU
KÖZSZOLGÁLATI TÖRVÉNYSZÉKÉNEK ÍTÉLETE
A ROMÁN BŐVÍTÉSEL ÖSSZEFÜGGÉSBEN
SZERVEZETT VERSENYVIZSGÁRÓL

Az Európai Bíróság joggyakorlatában több évtizeden keresztül – megfelelőbb jogalap híján – az állampolgárságon alapuló diszkrimináció eseteként értékelte az uniós jog alkalmazásának körében felmerült nyelvi diszkriminációs ügyeket.¹ A lisszaboni szerződésmódosítással azonban jogilag kötelező érvényűvé vált az Európai Unió Alapjogi Chartája, melynek 21. cikke védett tulajdonsággá emeli a nyelvet és tiltja a nyelvi alapon történő hátrányos megkülönböztetést.² Ezzel a nyelv és az állampolgárság között végre megszűnt az a különös – és egyáltalán nem életszerű – szervezett házasság, melyet az Európai Bíróság hozott létre, hogy jogvédelmet tudjon nyújtani a nyelvi megkülönböztetést tartalmazó ügyekben is.³ Azzal, hogy a nyelvi diszkriminációs esetek immár végleg elszakadtak az állampolgárságon alapuló diszkrimináció esetkörétől, az uniós jog végre tekintettel van arra az európai valóságra, hogy sok esetben szétválik az uniós polgár állampolgársága és anyanyelve,⁴ hiszen az uniós polgároknak mintegy tíz százaléka nem az állampolgársága szerinti tagállam hivatalos nyelvét beszéli első nyelvként.⁵ Ehhez képest a Közzolgálati Törvényszék B. A. kontra Európai Bizottság ügyben hozott ítélete⁶ több szempontból is csalódottságra ad okot.

-
- 1 Lános Petra Lea: Nyelvpolitika és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban (Doktori értekezés). 2012. 114. Letöltés helye: <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/LancosPetraPhDvegleges.pdf>; letöltés ideje: 2016. 06. 10.
- 2 Alapjogi Charta 21. cikk (*A megkülönböztetés tilalma*) „(1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.” Kiemelés általam.
- 3 A Bíróság 137/84. sz. Mutsch-ügyben 1985. július 11-én hozott ítélete (EBHT 1985., 2681.); a Bíróság C-274/96. sz. Bickel és Franz ügyében 1998. március 19-én hozott ítélete (EBHT 1998., I-7637.); a Bíróság C-281/98. sz. Angonese-ügyben 2000. június 6-án hozott ítélete (EBHT 2000., I-4139.).
- 4 Lános, 2012. Nyelvpolitika és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban, i.m. 214–215.
- 5 Henrik Lax: *Minority Languages in Europe – Importance and Future*, Beszéd – Brüsszel (2008. 10. 15.). 4.
- 6 A Közzolgálati Törvényszék F-29/11 sz., B. A. kontra Európai Bizottság ügyben 2012. december 5-én hozott ítélete: ECLI:EU:F:2012:172. A továbbiakban: Ítélet.

Az ügy tényállása szerint B. A. román-magyar kettős állampolgárságú, magyar származású és anyanyelvű felperes jelentkezett az Európai Személyzeti Felvételi Hivatal (EPSO) által szervezett EPSO/AD/147/09 versenyvizsgára, melynek célja a román állampolgárságú tanácsosok felvételi tartaléklistájának létrehozása volt. Miután B. A. sikerrel teljesítette az előválogató tesztet, a versenyvizsga második választott nyelven (angol, német vagy francia)⁷ zajló a) és b) teszten továbbjutott, ám a román nyelven szervezett c) írásbeli teszten a minimálisnál alacsonyabb pontszámot ért el. Az írásbeli vizsgák eredményét közlő levélre B. A. még aznap felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, melyre válaszul az EPSO két hónappal később kelt levelében közölte, hogy a felülvizsgálat eredményeként a vizsgabizottság megerősítette az írásbeli vizsga eredményét. Újabb levelében B. A. kérte, hogy ismételten vizsgálják meg eredményét, hiszen azzal, hogy nem anyanyelvén, hanem románul kellett teljesítenie a versenyvizsgát, hátrányos megkülönböztetés érte. Ezt követően B. A. panaszt nyújtott be az EPSO-hoz, vitatva a vizsgabizottság által megállapított vizsgaeredményt és a vizsgakiírás jogszerűségét, melyet az EPSO igazgatója határozatban utasított el. B. A. ekkor fordult a Közzolgálati Törvényszékhez és kérte a panaszát elutasító határozat, illetve szükség szerint a vizsgaeredményéről szóló határozat megsemmisítését, valamint újabb c) típusú írásbeli vizsga megszervezését.⁸

A felek érvei és azok kritikája

A felperes szerint az a tény, hogy románul és nem az anyanyelvén kellett teljesítenie a c) írásbeli vizsgát az egyenlő bánásmód elvébe és a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütközik.⁹

a) A felperes szerint mivel Románia elismeri a magyar nyelv használatát területén, továbbá a magyar nyelv az Unió egyik hivatalos nyelve, a pályázóknak biztosítani kellett volna, hogy ők választhassák meg az írásbeli teszt nyelvét. Kifejti, hogy bár a magyar nyelv Romániának nem hivatalos nyelve, ennek használatát a magyar kisebbség körében elismeri. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy a romániai magyar kisebbség tagjai az általános iskola megkezdésétől az egyetemi oklevél megszerzéséig magyarul folytathatják tanulmányaikat, illetve

7 Az angol, német és francia nyelv kötelezően választható 2. nyelvként történő előírásának megítélésével kapcsolatban lásd: Lános Petra Lea: Egy tagállam harca a nyelvi egyenjogúságért: Az uniós versenyvizsgák nyelvhasználati szabályainak újrahangolása. *Pázmány Law Working Papers*, 2015. 13. Letöltés helye: http://d18wh0wf8v71m4.cloudfront.net/docs/wp/2015/2015-13_Lancos.pdf; letöltés ideje: 2016. 06. 10.

8 Ítélet, 17–24. pont.

9 Hivatkozott jogalapok: az egyenlő bánásmód elve, a hátrányos megkülönböztetés tilalma, az EUMSZ 2. cikke, a személyzeti szabályzat 1d. cikkének (1), (5) és (6) bekezdése, az Alapjogi Charta 21. cikke, valamint az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezménye.

a magyar egyetemi oklevél a román nyelven megszerzett oklevéllel azonos jogokat biztosít. B. A. szerint azzal, hogy a versenyvizsga c) tesztjét nem teljesíthette magyarul, hátrányosabb helyzetbe került azon honfitársaihoz képest, akik románul végezték tanulmányaikat.

b) A felperes érvelése szerint a hátrányos megkülönböztetés abból is fakad, hogy a versenyvizsga-kiírásban a Bizottság szükségtelenül kapcsolta össze a román állampolgárság és a román nyelv ismeretének feltételeit, anélkül, hogy ezt kellő „szolgálati érdekekkel” igazolta volna. Ha ugyanis a cél az volt, hogy a román állampolgárok számára fenntartott listát hozzanak létre, nem lett volna szükséges a nyelvi feltétel előírása. Mivel Romániában nagyszámú magyar kisebbség él, indokolt lehet olyan román állampolgárok felvétele is, akik képesek a magyar kisebbséghez tartozó személyekkel, gazdasági, társadalmi szereplőkkel folytatott kommunikációra. Ha azonban a megfelelő román nyelvtudással rendelkezők felvétele volt a cél, az állampolgársági kikötés bizonyul szükségtelenül korlátozósnak.

Az alperes Európai Bizottság szerint azonban B. A.-t nem érte semmilyen hátrányos megkülönböztetés, hiszen a versenyvizsga-kiírást szolgálati érdek támasztotta alá, feltételei pedig a személyzeti politika általános célkitűzéseivel arányosak voltak. Az alábbiakban röviden a Bizottság érveinek kritikai számbavételére vállalkozom.

a) Elsőként a Bizottság meglepő módon arra hivatkozik, hogy „a versenyvizsga egyetlen pályázója sem követelheti meg az említett versenyvizsga írásbeli vizsgáján az Uniónak az 1. tanácsi rendelet értelmében vett releváns nyelveitől eltérő nyelv használatát.”¹⁰ Márpedig a magyar nyelv Románia csatlakozását megelőzően, már 2004 óta hivatalos nyelve volt az Uniónak, a felperes pedig e hivatalos nyelv használatát kérte. Abban igaza van ugyan a Bizottságnak, hogy „különbséget kell tenni az „Unió nyelvei” vagyis az 1. tanácsi rendelet értelmében vett nyelvek és a „valamely tagállamban beszélt nyelvek” között”, hiszen a hivatalos nyelvek nem fedik az olyan, tagállamokban beszélt nyelveket, mint például az orosz vagy az örmény, ám ez nem jelenti azt, hogy az Unió egyes hivatalos nyelveinek csupán területiális alkalmazása volna. Nevezetesen nem lehet azt állítani, hogy a magyar nyelv, bár az Uniónak hivatalos nyelve, Romániában csupán egy „tagállamban beszélt nyelv” volna és ott, illetve ezzel a tagállammal kapcsolatosan elveszítené uniós hivatalos nyelvi jellegét. Éppen ezért célját tévesztett a Bizottság azon érve is, miszerint „mindaddig Románia nem jelentette be a magyar nyelvet az 1. tanácsi rendelet 8. cikke alapján az Unió további nyelveként”. Amennyiben tehát a „bővítési versenyvizsga” célja az volt, hogy lehetővé tegye a „Románia csatlakozása következtében fellépő szolgálati igények [kielégítését] és többek között a Romániával való kapcsolattartást”,¹¹ akkor a felperes érveivel összhangban a magyar nyelv mint az Unió hivatalos nyelve is megfelelő lehet a szolgálati igények kielégítésére, tekintettel a Romániában élő magyarok jelentős számarányára.

10 Ítélet, 65. pont.

11 Ítélet, 68. pont.

Az ítélet és kritikája

Tekintettel a felperes által felhívott jogalapokra, ítéletében a Közszerzői Törvényesség megismételi az Európai Bíróság állandó joggyakorlatában kikristályosodott elvet, miszerint „az összehasonlítható helyzeteket ne kezeljék eltérően, és az eltérő helyzeteket ne kezeljék ugyanúgy, hacsak az ilyen bánásmód objektíve nem igazolható.”¹²

A Közszerzői Törvényesség kiemelkedő jelentőséget tulajdonít annak, hogy Romániában kizárólag a román nyelv hivatalos és a tagállamban „a magyar nyelv nem nyert jogi elismerést, mint hivatalos nyelv.”¹³ Kiemeli, hogy a román nemzeti szabályozás szerint Romániában az lehet köztisztviselő, aki román állampolgár és ismeri a román nyelvet,¹⁴ és bár a kifogásolt versenyvizsga megszervezésének alapjául szolgáló „rendelet nem tartalmaz semmiféle előírást a nyelvválasztást illetően, az azonban egyértelmű, hogy Románia az 1. tanácsi rendelet értelmében csupán a románt választotta hivatalos nyelvűül. Mindent összevetve a román alkotmánybíróság szerint a román ezen állam egyetlen hivatalos nyelve.”¹⁵ A kissé összefüggéstelen okfejtéstől eltekintve komoly ellenérvek hozhatók fel a román nyelv nemzeti jogban elfoglalt státusának uniós jogi relevanciájával szemben. Az ugyanis, hogy a román jog milyen feltételeket szab a köztisztviselői státusz elnyerésére, semmilyen relevanciával nem bír az uniós tisztviselői állások betöltése szempontjából – ennek csupán akkor volna jelentősége, ha az uniós tisztségek betöltésének feltétele volna a tagállami köztisztviselői státusz vagy az ahhoz szükséges feltételek teljesítése.

A Közszerzői Törvényesség szerint mivel Romániában a román az egyetlen hivatalos nyelv, a „vizsga románul való teljesítésének előírását ennél fogva jogszerűnek kell tekinteni, mivel azt pontosan Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozásából eredő *magasabb szintű követelmények* igazolták,” így az ebből fakadó „eltérő bánásmód a kitűzött céllal arányosnak tűnik”.¹⁶ Az indokolási kötelezettség körében problémásnak mondható, hogy a Közszerzői Törvényesség ítéletében a következőkre hivatkozik, mint „magasabb szintű követelményekre”, melyek az eltérő bánásmódot igazolják: Romániában egyedül a román nyelv hivatalos, Romániában csak románul tudó, román állampolgár lehet köztisztviselő, továbbá

12 Ítélet, 75. pont.

13 Ítélet, 77. pont.

14 188/1999. sz. törvény.

15 Ítélet, 80. pont.

16 Ítélet, 81. pont; kiemelés általam. Aggályos a „kitűzött céllal arányosnak *tűnik*” megfogalmazás. Mivel a Közszerzői Törvényesség megsemmisítheti a megtámadott határozatot, felülvizsgálati jogköre teljes, azaz döntése nem hagy mérlegelési szabadságot más szervnek a kiírással kapcsolatos végső döntés meghozatalára. Az egyes nyelvi változatok azonban nem egységesek, angolul: „appears” szintén a tűnik határozatlan értelmét hordozza, míg a német: „ist” és a spanyol: „resulta” már határozott állítást tartalmaznak a bánásmód arányossága tekintetében. Ítélet, 81. pont.

a személyzeti szabályzat lehetővé teszi, hogy bizonyos tagállamok állampolgáira írjanak ki versenyvizsgát. E körben a „magasabb szintű követelményeket” két, a fentiekben kifejtettek szerint az uniós jog szempontjából irreleváns nemzeti szabállyal, valamint egy olyan érveléssel igazolja, melyet a felperes nem vitat, miszerint a versenyvizsga kiírható kizárólag román állampolgároknak.

Végül, a Közszerződési Törvényszék szerint „amennyiben a szolgálat vagy az álláshely érdeke megköveteli, az adminisztráció (...) jogosan határozhatja meg a nyelvet (...) amely(ek) alapos vagy megfelelő ismeretét elvárja.”¹⁷ Mivel a Bizottság jelezte, hogy a kérdéses versenyvizsga egy „bővítési versenyvizsgának” tekintendő és az az alapján felvett tanácsosok a tagállamok és az Unió közötti kapcsolattartásban vesznek részt, a román nyelvnek „a versenyvizsga fő nyelveként [történi előírása] nem önkényes, és nem ütközik nyilvánvalóan a szolgálati érdekbe.”¹⁸ Mindezek alapján a Közszerződési Törvényszék a keresetet elutasította.

Az ítélet egyenetlen, az indokolás sokszor összefüggéstelen, hézagos. Nem meggyőző a Közszerződési Törvényszék hivatkozása a Bizottság érveire, hiszen a fentiekben írottaknak megfelelően a magyar mint uniós hivatalos nyelv ismerete is hasznos lett volna a román tanácsosok tartaléklistán szereplő szempontjából a magyar nyelvű kisebbséggel történő kommunikációnál. Valójában a Közszerződési Törvényszék ennek az érvelésnek az alapos cáfolatával maradt adós. Ehelyett a román nyelvi szabályozást taglalta anélkül, hogy alátámasztotta volna annak uniós versenyvizsgák kiírásában játszott szerepét.

Az ítélet kapcsán felmerült egyéb kérdések

Figyelemre méltó az az összefoglaló, melyet az Európai Unió Bíróságának éves Jelentése tett közzé az ügyről.¹⁹ Az összefoglaló B. A.-t „román állampolgárságú, de magyar anyanyelvű” felperesként írja le, pedig az ítéletből egyértelműen kiderül, hogy B. A. nem csupán román, hanem magyar állampolgársággal is rendelkezik. Márpedig a kettős állampolgárság az Európai Bíróság joggyakorlata²⁰ alapján döntő jelentőséggel bírhat a diszkriminációs ügyekben, tekintettel arra, hogy a kettős állampolgárok több szempontból is eltérő helyzetben lehetnek, mint az egyetlen állampolgársággal rendelkező uniós polgárok.

¹⁷ Ítélet, 84. pont.

¹⁸ Ítélet, 83. pont.

¹⁹ Európai Unió Bírósága: Éves Jelentés 2012. Az Európai Unió Bírósága, az Európai Unió Törvényszéke és az Európai Unió Közszerződési Törvényszéke tevékenységének áttekintése. Luxemburg, 2013. 216. A továbbiakban: Jelentés.

²⁰ C-148/02 sz. Garcia Avello-ügyben 2003. október 2-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-11613.).

Az összefoglaló emellett tévesen értékeli a Közszerzői Törvényeknek a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos megállapításait. A Jelentés szerint „a Közszerzői Törvény szerzői azonban nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy a kérdéses tagállam az intézmények tevékenységében való részvételt illetően a területén használt valamely kisebbségi nyelvet ismerjen el az Unió nyelveként, noha e nyelv e tagállamnak nem hivatalos nyelve.”²¹ Egyfelől nem a Közszerzői Törvény szerzői hatáskörébe tartozik azon jogkérdés eldöntése, hogy mely nyelvek ismerhetők el az Unió nyelveként, hiszen azt az intézményi nyelvhasználatról szóló 1/58/EGK rendelet preambuluma rendezi: „tekintettel, hogy mind a négy nyelvet melyen a Szerződés megkötésére került, a Közösség egy- vagy több tagállamában hivatalos nyelveként ismerik el”. Másfelől a preambulumban a „tagállamban hivatalos nyelveként” elismert nyelvekről beszél, amely lehetővé teszi, hogy nem a tagállam teljes területén, hanem például regionális hivatalos nyelveként elismert nyelvek is az Unió hivatalos nyelvűvé váljanak (ezzel a lehetőséggel egyetlen tagállam sem élt). A tagállamok az Unióhoz való csatlakozásuk alkalmával, a csatlakozási okmányukban határozzák meg azokat a nyelveket, melyeket hivatalos nyelveként kívánnak használni az Európai Unióban.²² A nyelvválasztásra vonatkozó szabály láthatóan nem zárja ki, hogy egy tagállam egynél több hivatalos nyelvet adjon meg. Sőt, egy nyelv státusza az „anyaország” csatlakozása után is módosulhat. A rendelet 8. cikke alapján ugyanis a tagállamok hivatalos nyelveiknek „a saját államukban garantáltakhoz hasonló intézményi nyelvhasználatot és a közösségi programokban való részvételt biztosíthatnak.”²³ Vagyis a rendelet 8. cikke éppen azt a lehetőséget tartalmazza, hogy „amennyiben egy tagállamnak több mint egy hivatalos nyelve van, a tagállam kérelmére a saját jogának általános szabályai irányadóak a nyelvhasználat kérdésében.” Igen ám, de *Románia a magyar nyelvet nem ismerte el sem teljes területén, sem Erdély területére nézve hivatalos nyelveként*. Ebből következik, hogy téves az a megállapítás, miszerint akár a Közszerzői Törvény szerzői, akár más fórum lehetővé tehetné Románia számára, hogy „az intézmények tevékenységében való részvételt illetően a területén használt valamely kisebbségi nyelvet ismerjen el az Unió nyelveként, noha e nyelv e tagállamnak nem hivatalos nyelve.” Láthatóan egyébként a Közszerzői Törvény szerzői is figyelembe veszi a 8. cikket, amikor vizsgálja a nyelvek státuszával kapcsolatos román nemzeti szabályozást. Erre azonban hivatalból nem kellene sort kerítenie, hiszen éppen az – egyébként nem is idézett – 8. cikk rendelkezik úgy, hogy „az adott állam kérésére” kell alkalmazni jogának a nyelvhasználatra vonatkozó általános szabályait.

21 Jelentés, 216.

22 Jan Fidrmuc: The Economics Multilingualism in the EU. *Economics and Finance Working Paper Series*, 2011. 4. 2.

23 Marí, Isidor – Strubell, Miguel: The linguistic regime of the European Union: Prospects in the face of enlargement. Workshop: *Linguistic proposals for the future of Europe 'Europa Diversa'* – Barcelona (2002. 05. 31.–06. 01.). 5.

Az ügy érdekessége, hogy a felperes az EUSZ 2. cikkét is megjelölte jogalapként, mellyel kapcsolatban továbbra is kérdéses, hogy mennyiben hívható fel az Európai Unió Bírósága előtt. Sajnos ezúttal sem derült ki, miként veszi figyelembe az uniós értékeket az Unió igazságszolgáltatási szerve, hiszen a Közzolgálati Törvényszék megállapította, hogy az Alapjogi Charta 21. cikkére alapított „jogalapot bárminemű hátrányos megkülönböztetés hiányában (...) mint megalapozatlant el kell utasítani, anélkül, hogy vizsgálni kellene a tárgyalás során felvetett azon kérdést, hogy az EUSZ 2. cikk közvetlenül alanyi jogot keletkeztet-e a felperes számára.” Ugyanakkor érdemes rámutatni arra, hogy az önálló jogalapként elfogadott egyenlőség és a megkülönböztetés tilalma olyan elvek, melyeket az EUSZ 2. cikke kifejezetten nevesít. Mindezek alapján elmondható, hogy az EUSZ 2. cikke egyfelől mint szubszidiárius jogalap került felhívásra, alátámasztva a diszkrimináció tilalmának általános jogelvét, illetve lehetőséget biztosított a Közzolgálati Törvényszék számára, hogy „a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak” tiszteletben tartásának értékét is figyelembe vegye.

Az EUSZ 2. cikkében foglalt utalás a kisebbségekhez tartozó személyek jogaira, valamint az Alapjogi Chartának a kisebbségek jellemző attribútumait összefoglaló 22. cikke még kibontásra várnak. Ezen rendelkezések alapján még sok lehetőség rejlik a kisebbségek nyelvi jogainak érvényesítésére, így várható, hogy a jövőben megszorodnak a felek hivatkozásai ezekre az értékekre és elvekre az Európai Unió Bírósága előtt.

RESUME

Dániel GAZSÓ

The Hungarian diaspora's historical evolution

This paper provides a general overview of the Hungarian diaspora's historical evolution. According to the main emigration waves of the modern and present era as well as its effects on the already existing dispersed Hungarian communities I analyse their history in four phases. The first refers to the period before the Great War dominated by a rural exodus. The second denotes the interwar period during which the majority of the Hungarians who left the Carpathian Basin were native-born in areas detached from historic Hungary after the First World War. Therefore, these people were not registered as Hungarians in their host states because they arrived as citizens of other successor states of the Austro-Hungarian Monarchy. The third phase is characterized by the religious and political fragmentation in the Hungarian diaspora communities caused by the so called '45, '47 and '56 Hungarian emigration waves following the Second World War. Finally, the fourth phase treats the formation process of the Hungarian diaspora and its institutions as well as the migration trends affecting Hungary in the present age following the political changeover of 1989.

Judit ENDRŐDI

Hungarians in the Wild West

Today, when we talk about Hungarians living in the USA, only a few of us know that Hungarian culture has been blossoming for more than half century not only on the east and west coast, but also in the middle of the country. Tiny communities in the Wild West with their truly important and unquestionably Hungarian history – belong to our collective national memory. This present work focused on the past and the present of Colorado Hungarians, and is based on historical sources, documents and more than sixty oral life-interviews. Participating in the Kőrösi Csoma Sándor Program I had the opportunity to meet Hungarians who had to flee their homeland due to the storms of history, never forgetting where they had come from.

Their memories also show us how the Hungarian Revolution of 1956 is remembered by them. Through publishing their stories about struggle, patriotism and success (like those of Ilona of Hungary, Molnar Ski, and other famous companies founded by Hungarians) and showing the present life of the younger generation, their cultural programs and events, this work highlights the importance of learning about this forgotten part of our common history, as a bridge can be built between Hungarians and Hungarians beyond the sea.

Júlia REGÉNYI

Calgary's Hungarian community

In Calgary, which is a dynamic Canadian city, there live almost 20 000 people of Hungarian ancestry. More than 8000 kilometres from Hungary, they maintain Hungarian organizations and institutions, because hundreds of them are dedicated to Hungarian cultural and community life. In the first part of my study I focus on their successful activity maintaining their Hungarian identity. In Canada, where multiculturalism is supported, the Hungarians arrived in waves. The first wave came mainly for economic reasons, but later waves left their homeland for political reasons. The second part of my paper focuses on the role of the religious institutions in the history of the Hungarian inhabitants of Calgary. I summarise the history of Calvin Hungarian Presbyterian Church and St. Elizabeth of Hungary Parish to 1968. That was the year for the establishment of the Calgary Hungarian scout troops that have provided for the needs of children and youth. Up to this time the emigrants of the 1956 revolution were the base for the flourishing Hungarian community and cultural life of Calgary. Their achievements are continued by the present leaders and volunteers of the Hungarian organizations.

Anna BÍRÓ

The major past and present challenges of the Hungarian Colony of São Paulo

I spent a year in the Hungarian community of São Paulo in 2014–2015. During this time I could get to know the Hungarian people in the Casa Húngara and Associação Húngara de São Paulo. My work was really varied, so I could obtain detailed information about their identity and culture. At the same time I tried to research the Brazilian-Hungarian colony from a cultural anthropology perspective. Some rich literature exists which helped me to reconstruct the details of the past in addition to interviews. Also, I had the chance to survey many documents from the Igreja Cristã Reformada Húngara do Brasil. Previously these documents were not open access. So I would search answers about how they could preserve their Hungarian identity in São Paulo from the beginning to the present. In my article I have focused on major aid, education and religious organisations. This does not mean that the others are not important! At the same time I am very interested in how the young people think about the future of the colony. I think today this is the most important question.

Mária H. KAKUCSKA

Hungarians and Argentina

This paper is based on the experiences acquired by the author working at the Hungária Circle of Friends of Books (HKK) in the Hungarian Colony of Buenos Aires as a participant of the Kőrösi Csoma Sándor Program (KCSP). The presence of Hungarians in Argentina goes back to the 18th century. László Orosz was one of the first Hungarian Jesuits, who came as a missionary. He was professor at the university of Cordoba and founder of Argentina Printing. The next Hungarian group was composed of political emigrants. János Csetz, one of the generals of the Revolution and Freedom Fight of 1848/49, found here his new home from 1860 onward. In 1871 he had a leading role in establishing the Argentinian National Military Academy. The Hungarians arriving after the First World War were often from the territory of the former Hungarian Kingdom, but arrived with the passport of the successor states. They were committed to their traditions and language. For this reason they founded several associations and institutions. The next emigration group came after the Second World War. They maintain their national identity through their own associations and institutions. All these groups agree that Argentina is an immigrating-friendly country, backed by the Argentinian Constitution (1853) and also by the annual holiday Día del Immigrant, celebrated on September 4.

Norbert TÓTH

The impact of Croatia's EU-accession process on the improvement of the state's minority protection related legislation – including especially the question of the right to effective public participation

Croatia acceded to the European Union, becoming its 28th Member State in 2013 after approximately ten years of negotiations. Croatia is the second former Yugoslav republic to join the European Union. As it is well known, both the State and its society actively took part in the struggles of the civil war of the southern Slavic nations in the 1990s. In my article, I deal with how current Croatian legislation was evolved and improved after the independence of Croatia with due attention to the EU-Croatia negotiations for integration.

Attila DABIS

Why are Swedes more successful than Samis?

The article analyzes the reasons why the Swedish community in Finland proved to be more successful, relative to the Samis, in implementing their political, social and economic aspirations. Parallel to the relevant scientific literature, the study is partly based on a four-month long research visit to Finland, conducted in 2015, April to July. The analysis found that the success of Swedish-speaking Finns is, to a large extent, the result of the peculiar historical development of the Finnish nation and the role of the Swedish speaking community in that process. Other relevant factors that contributed to Swedish success included better lobbying, a larger number of Swedes compared to Samis, as well as better representation in domestic and international institutions.

Petra Lea LÁNCOS**Linguistic discrimination against Hungarians living abroad in the EU – judgment of the European General Court with respect to a recruitment test organized in connection with the Romanian accession**

The present article gives a critical account of the European General Court's judgment in the B.A. vs. Commission case. B.A., a Hungarian and Romanian dual citizen sought the annulment of the decision of European Personnel Selection Office (EPSO) which denied her the right to sit for the competition in her native language, Hungarian and refused to admit her to the oral test after she failed the test in Romanian. B.A. claimed that she had been afforded unequal treatment, since the fact that she was precluded from writing the test in Hungarian “placed her, on an objective view, at a disadvantage compared with her fellow citizens who had received their school and university education in Romanian.” The case and the arguments put forward by the parties provide a clear insight into the ambiguities surrounding the EU language regime as well as the difficulties faced by minorities whose mother tongue is both an official language of the EU and a minority language with no official recognition in the Member State in which it is spoken.

SZÁMUNK SZERZŐI

BÍRÓ Anna

Kulturális antropológus, református vallástanár, tanító; 2014. és 2015. években a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasa Brazíliában

DABIS Attila

Külügyi megbízott, Székely Nemzeti Tanács; nemzetközi koordinátor, Kisebbségi Jogvédő Intézet; doktorandusz, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék

ENDRŐDI Judit

Geográfus, etnográfus, tanár; szakértő tanácsadó, ifjúság- és köznevelési projektek; megbízott oktató, Balassi Intézet; 2013. és 2014. években a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasa az Amerikai Egyesült Államokban

GAZSÓ Dániel

Kulturális antropológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

H. KAKUCSKA Mária

Irodalomtörténész; 2014. és 2015. években a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasa Argentínában

LÁNCOS Petra Lea

Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar; kutató, Deutsches Forschungsinstitut für Öffentliche Verwaltung, Speyer

REGÉNYI Júlia

Egyetemi hallgató, ELTE-TÁTK nemzetközi tanulmányok mesterképzés; 2013. évben a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasa Kanadában, 2014-ben a Program koordinátora

TÓTH Norbert

Nemzetközi jogász-politológus, adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar